

11

Před školní budovou na motošinském předměstí Hranic stojí čelem ke zdi deset mužů, hlídá je mladík s puškou. Ve dveřích budovy jsou ještě žena a muž. – To je jediná fotografie ze sbírek hranického Městského muzea a galerie (Fond dokumentace, sign. 217/81/5), která zachycuje hranické Němce po skončení 2. světové války; byla pořízena 8. května 1945 či o několik dnů později. V motošinské škole byl tehdy umístěn internační tábor pro Němce...

JIŘÍ J. K. NEBESKÝ

PŘÍBĚH LÁGRU

Internační tábor
a perzekuce Němců
v Hranicích
(1945–1946)

*Tereze Dvořákové
s láskou a nadsázkou.*

Příběh lágru
Internáční tábor
a perzekuce Němců
v Hranicích
(1945–1946)

text & typografie/ Jiří J. K. Nebeský
vydavatel/ nakladatelství Tichý typ
místo vydání/ Hranice
rok vydání/ 2003
náklad/ 500 výtisků (opravený dotisk, červen 2004)
software/ T_EX
písmo/ Computer Modern
osvit & tisk/ PBtisk, s. r. o.

*Vydání knížky umožnilo
Město Hranice grantem
ve výši 25 tisíc Kč.*

TICHÝ TYP
Hviezdoslavova 18
CZ – 753 01 Hranice
www.sweb.cz/tichy-typ
tichy-typ@seznam.cz
+420 608 632 377

ISBN 80-239-1307-7

PŘEDMLUVA

Tak jako oblečení a hudba podléhají vlnám mód i všechna témata historických prací – dnes je mezi českými badateli mimořádně populární „německá otázka“ po roce 1945. Souvislostí této obliby je řada – obecně žijeme v době, která má zálibu ve zkoumání minorit všeho druhu, multikulturalistický étos se pak projevuje v zájmu o soužití menšin národnostních, specificky české je pak vyrovnávání se s potlačeným traumatem Odsunu/Vyhnání.

Kromě úvah, vyznání i účelověideologických textů byla již v Česku i Německu k tomuto tématu publikována celá řada vědeckých prací, založených na archivním materiálu či svědectví očitých svědků¹. Přes nejruznější metodické problémy, s nimiž se práce potýkají, lze snad tvrdit, že na celostátní úrovni je zacházení s Němci v poválečné ČSR rámcově zpracováno². Regionálně je „transfer“ a související témata prozkoumávány velmi různě – v současnosti je zřejmě větší skupina badatelsky nedotčených lokalit. Řada regionálních monografií, jejichž tématem je nakládání s německou menšinou v Česku po roce 1945, navíc vznikla jako diplomové práce a vydání se dosud nedočkaly. Přesto právě místní rozměr bádání o tomto tématu je velmi důležitý.

Je třeba shromáždit a analyzovat místní materiál se znalostí místních poměrů, ovšem je také potřeba výsledky bádání „uplatnit“ právě v místech, kde se děj odehrával. Aby vůbec mohlo dojít k nějakému „vyrovnání se s minulostí“, je nutné zjistit, co se opravdu stalo³, a „medializovat“ to. Teprve toto zviditelnění kusu dějin diskuzemi, články, knihami, pamětními deskami, pomníky, dokumentárními filmy či přednáškami pro školy umožňuje „aplikovat historii vcítěním“, jehož součástí snad může být i katarze přijetí problému a vyrovnávání se s ním.

Druhou stranou téže mince „místní aplikace“ je fakt, že ač jsou popisované události staré skoro 60 let, přesto se některých čtenářů může tato knížka dotknout osobně – někdo starší se může v textu poznat sám, někdo pozná mezi těmi „zlými“ své rodiče či prarodiče⁴. Tu snad platí, že dobrým dědečkem a vzorným otcem může být i někdo, koho příležitost udělala zlodějem či vrahem. A že děti a vnuci za jejich činy nemůžou nést zodpovědnost, není snad třeba dodávat.

1/ Rudolf Hemmerle, *Heimat im Buch. Sudetendeutsche Heimatbücher [...] nach 1945. Eine Bibliographie*. München, 1996 (2. přeprac. vyd.); Slavěna Rohlíková, *Výsídlení Němců z Československa. Výběrová bibliografie literatury z let 1945–2001*. In: *Soudobé dějiny*, 9, 2002, s. 168–194 (& 348–376); Robert Luft, *Arbeitsbibliographie zur Geschichte von Vertreibung und Aussiedlung der Deutschen aus den böhm. Ländern bzw. der Tschechoslowakei*. In: <http://www.collegium-carolinum.de/doku/lit/bibl-vertreibung.htm>.

2/ Zjm. Tomáš Staněk, *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu–srpnu 1945*. Praha, 1996; Tomáš Staněk, *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy, 1996.

3/ Při zachování vši oprávněné skepse k pojmům jako je *opravdu* :-)

4/ Já osobně jsem se v Hranicích nenarodil, moji předkové pocházejí odjinud, takže v tomto směru jsem měl ulehčeno.

Ústředním tématem textu bude historie internačního tábora (vlastně několika táborů) pro Němce, co v letech 1945–1946 fungoval/y v nevelkém moravském městě Hranice. Skutečnost, že v prvních týdnech jeho existence docházelo v táboře ke krutému zacházení s internovanými, zároveň s faktem, že se o tom v archívech zachovala řada materiálů, pak vede k tomu, že téma pro článek se rozrostlo do knížky. Internační tábor je ovšem jen součástí široké řeky perzekucí hranických Němců po druhé světové válce. Budeme se tedy rámcově věnovat situaci německých obyvatel i mimo internační tábor a do planých diskuzí na téma „kdo si začal“ se pokusíme vstoupit stručným náčrtem dějin soužití lidských etnik na Hranicku.

Souvislé zpracování dějin Hranic končí „samozřejmě“ třicetiletou válkou a pro celé období od poloviny 17. do konce 20. století jsou k dispozici jen články a studie⁵ a souhrnu se hned tak nedočkáme. Tak se ovšem tato knížka dostává do nebezpečí jistého zkreslení, které nelze přejít mlčením. Zatím totiž čtenář nemá možnost zařadit si příběh internačního tábora do širších hranických souvislostí. Nezná historii hranické komunální politiky, hranického průmyslu, kultury atd. Může se tedy zdát, že internační tábor je jediné téma z novodobé hranické historie, které si zaslouží zpracování, ale je to jinak – zajímavých témat je nepřeberné množství a volba tohoto není výsledkem nějaké úvahy, jen nakupením různých okolností.

Jiří J. K. Nebeský
/ 5. února 2003

PODĚKOVÁNÍ/ Za pomoc při přípravě a psaní této práce ať prosím přijmou poděkování: Václav Bednář, Tereza Dvořáková, Věra Fišmistrová, Stanislav Hledík, Veronika Hofinger, Josef Christel, Zuzana Jurková, Jiří Lapáček, Kateřina Malenovská, Jiří Mašata, Jiří Nezhyba, Ulrich Ringsdorf, Helena Řiháková a Zdeněk Wagner.

5/ Navíc o tom, že tyto články existují (a jak se k nim dostat), ví jen velmi úzký okruh zájemců. – Viz Václav Pumprla, *Bibliografie okresu Přerov*. Brno, 1993, s. 244–301.

I. ČEŠI A NĚMCI

ROZDÍLY/ Nejprve obecně – to, že dokážeme rozpoznávat a oceňovat, je způsobeno naší schopností najít rozdíl. Dokonce se zdá, že teprve potřeba hledat rozdíly mezi jevy umožňuje lidem strukturovat svět, vždyť teprve svět viděný skrze rozdíly dává nějaký smysl. Takovým rozdílem může být třeba používaná řeč⁶ či barva pleti.

Rozdíl, který má v jedné době význam rozhodující, se může jindy jevit jako zanedbatelný, či jej dokonce ani nelze vnímat. S proměnami kolektivní mentality se mění naše „priority“, které ochraňujeme a propagujeme – jestliže pro Středoevropana konce 16. století je prioritou náboženství, o tři století později je to už národnost.

Jenže náboženství, za které stálo zato vést války, je podstatně jiné než to náboženství, které znají lidé, pro něž je nejčastějším námětem hovorů jejich národnost. A náplň pojmu *národnost* je opět úplně jiná v době, kdy stálo zato být kvůli ní šikanován, a v době, kdy se demonstruje za sexuální svobodu. Vždycky se vyplatí přistupovat k takovým kulturním rozdílům hodně „relativisticky“. Jen tak můžeme usilovat o jejich pochopení.

NACIONALISMUS/ Pocit skupinové sounáležitosti (a samozřejmě též skupinové vědomí cizosti jiného) patří k základům lidské psychiky. V jisté fázi úsečky mezi rodinou a lidstvem, mezi vlastní postelí a celým vesmírem se pak nachází to, čemu říkáme *národnost*. V novějších historických textech se s oblibou pracuje s rozlišováním národnosti vymezené územím, pro kterou dnes v češtině užíváme pojem *státní příslušnost*, a národnosti založené na etnické příslušnosti. Říká se, že etnická národnost, jejímž hlavním kritériem je v našem prostoru „mateřský jazyk“, vystřídala v prioritě sebeidentifikace v průběhu 19. století původnější zemský patriotismus. Tak nějak to snad skutečně bylo – středověké a raněnovověké vlastenectví bylo vázáno především ke státnímu útvaru a jeho panovníkovi. O „národním vědomí“ sociálně nižších skupin (zjm. venkovského obyvatelstva) zřejmě nelze mluvit až do 18. století a elity byly do značné míry kosmopolitní – šlechta díky příbuzenským svazkům, inteligence zase díky systému institucionalizovaného vzdělání, které probíhalo až do 18. století převážně v latině. I střední – měšťanské – vrstvy byly díky zahraničním „stážím“ (vyučení) a ekonomickým kontaktům jazykově nevyhraněné, alespoň ve střední Evropě.

Přesto se u některých ještě středověkých textů neubráníme pocitu, že máme co dělat s opravdovým nacionalismem⁷. Většinou se ovšem jedná

6/ Předpokládá se, že české slovo *Němec* je původně odvozeno od slova *němý* – ten, kdo mluví nesrozumitelným jazykem.

7/ František Šmahel, *Idea národa v husitských Čechách*. Praha, 2000, s. 258: » Český národ husitského období vykazoval větší dynamičnost i vnitřní koherentnost,

o primárně xenofobní texty, které spíš než nějaký protonacionalismus ukazují spontánní nechuť k odlišnosti. Nechuť, které se tehdy ideologického zpracování dostalo jen na úrovni náboženské. Právě v ideologizaci je potřeba vidět zásadní změnu mezi pojetím národnosti v 15. a v 19. století. Až do poloviny 18. století⁸ má nacionalismus povahu intuitivní, s postupným odumíráním křesťanství jako společenského základu je stále více promyšlen či ideologizován. Tím se dále prohlubuje a uskutečňuje. (Zároveň tak ovšem vystupuje z temnoty nevědomí, což je předpokladem pro jeho další „překonání“).

DEMOKRACIE/ Nástup nacionalistické ideologie podivuhodně splývá s procesem demokratizace, ke kterému v 19. století dochází. Zcela zřetelně vidíme, že čím všeobecnější je volební právo, tím víc přichází ke slovu nacionalismus. Samozřejmě, že by bylo směšné vytrhnout tyto dva jevy a spojit je přímou příčinnou souvislostí, nicméně nástup nedostatečně kultivovaných mas k volebním urnám s hrůzami první poloviny 20. století hluboce souvisí. Věříme, že už se to nebude „nikdy opakovat“; že proces *osvícení*⁹ už dospěl do stádia, kdy všeobecná úroveň vzdělání zajišťuje dostatečnou hráz před animálními silami v člověku. Kéž by to tak bylo... Vlastně *proto* musíme neustále vyprávět příběhy o temné minulosti – kdykoliv se totiž mohou stát naší přítomností. Ale dost patetických řečí!

ČECHOVÉ/ Slovanské etnikum přišlo na české území někdy v 6. a 7. století v několika vlnách, dosavadní obyvatelé – germánské kmeny – zčásti odešli z regionu už před jejich příchodem, zčásti zřejmě splynuli s nově přichozími. Dokonce se předpokládá, že domácí obyvatelstvo bylo nad nově přichozími Slované v početní převaze¹⁰. Tito západní Slované postupně přijímali kulturu relativně vyspělejší západní civilizace, zprostředkovanou přirozeně sousedním germánským etnikem. V 10. století vzniká v České kotlině zárodek stabilního státního útvaru, který se později rozšiřuje i na Moravu.

Geopolitická situace vytvářela úzké vztahy tohoto státu Přemyslovců s okolními státy, volně sdruženými v tzv. Svaté říši římské, jejíž součástí byl také český stát. Ve středověké říši převažovalo germánské etnikum, které sice bylo rozděleno do několika kmenů a mnoha států, ale postupně splynulo v jeden národ – Němce. Demograficky s ním české etnikum nikdy nemohlo soupeřit. Kromě jazyka se od sebe ovšem obě etnika víceméně kulturně ani vizuálně neodlišovala.

než tomu bylo u národů sousedních, a obdobně také český nacionalismus ve své ideologické rovině částečně anticipoval nacionalismus pozdější doby. [...] Zásadně je však třeba odmítnout tezi, že z husitství vzešel moderní český národ a že český nacionalismus husitského století byl již svou podstatou nacionalismem moderním.»

8/ Termin platí pro intelektuální elity, na periférii se jev samozřejmě prosazuje později, v Česku zhruba se stoletým zpožděním.

9/ Tím máme na mysli realizaci osvícenských myšlenek, spočívajících hlavně ve vzdělávání „prostého lidu“.

10/ Ludmila Fialová & další, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 30.

Ve 12.–14. století dochází ke kolonizaci dosud neosídlených částí Česka, na níž se částečně podílejí také příslušníci německých kmenů¹¹. Vzniká tak souvislé německé osídlení v pohraničí země a Němci se zároveň postupně usazují ve větších městech, netvoří ovšem úplně uzavřené komunity, ale splývají s českým etnikem – na jedné straně dochází k českizaci části příchodců, na druhé straně zase ke germanizaci části „domácích“.

KULTURNÍ VLIV/ Němci přinášeli nejen některé vyspělejší výrobní technologie, ale už jenom faktem příslušnosti k etniku početnějšímu v zemích, na něž byla česká kultura a ekonomie orientovaná, disponovali v očích starousedlíků určitým kulturním kapitálem, který byl přitažlivý. Tento kulturní vliv byl velmi významný a v podstatě trvalý.

Zatímco na konci 14. století dochází k rozsáhlému počestvování městského patriciátu v národnostně smíšených městech, po husitských náboženských válkách a velkém úbytku obyvatelstva v „demografické krizi“ 15. století se zvětšují oblasti německého osídlení. V 16. století s rostoucím vlivem německé reformace dále roste podíl německého etnika na životě Českého království. Němčina naprosto vítězí ve Slezsku a Lužici, v Čechách a na Moravě její význam narůstá natolik, že roku 1627 je ustanovena druhou jednací řečí sněmů království¹².

Za třicetileté války byly pustošením postiženy především oblasti s českým mluvícím obyvatelstvem, což dále posílilo demografickou pozici německého etnika. K tomu je potřeba připočíst rozsáhlé změny struktury pozemkové držby a „intelektuální scény“ po pobělohorských konfiskacích a emigraci, které vedly k témuž v oblasti kulturního vlivu. V úzké vrstvě společenských elit tedy na konci 17. století nastává situace v podstatě automatického (nikoli záměrného) poněmčování. Mimo jazykově homogenní oblasti ovšem žádná hranice mezi českými a německými Čechy fakticky neexistovala – střední vrstva byla do značné míry bilingvní¹³.

V 18. století začíná být na osvícenských myšlenkách budován centralizovaný stát, jehož nutnou součástí je fungující úřednický aparát s jednotnou řečí – tou se v habsburském soustátí stává přirozeně němčina, což dále posiluje německý kulturní vliv. Jenže stejné reformy také poprvé přinášejí masové vzdělávání, jehož logickým důsledkem je sebeuvědomování – a to také národní. V polovině 18. století dochází k ještě jedné důležité změně – součástí Českého království přestává být Slezsko s většinou německým obyvatelstvem, takže pro budoucnost se poměr mezi Čechy mluvícími česky a německy v „zemích Koruny české“ mění¹⁴.

11/ Jestli se tak stalo na základě „pozvání“ panovníka (z čehož někteří jinak rozumí Češi dodnes usuzují, že Němci byli od té chvíle v zemi *hosty*), nebo se jednalo o spontánní migraci, je zcela lhostejné – v průběhu staletí se tito Němci stali *domácími* obyvateli.

12/ Vnímat toto ustanovení nových zemských zřízení jako doklad nastupující germanizace je naprosto ahistorické – odráží jen tehdejší komunikační potřebu elit.

13/ Jasnou představu o tom, co to opravdu je bilingvismus, si můžeme učinit ve společnosti dnešních českých Cikánů/Romů. Tato analogie má určitou ilustrativní hodnotu i v jiných souvislostech.

14/ Pokud by Slezsko zůstalo součástí Českého království, počet Němců by v roce 1900 zřejmě převyšoval zhruba o 1 milion počet Čechů (k tomu by zde žilo přes milion Poláků).

OBROZENÍ/ Od konce 18. století probíhá nejen národní obrození české, ale také obrození německé. Intelektuální koncept obrození původně vůbec neobsahuje nějakou komponentu etnického konfliktu – národy se totiž obrozují vůči svému „baroknímu spánku“, nikoli vůči „národnostnímu útlačku“. Toto „jaro národů“ navíc obsahuje výrazné prvky politického osvobození.

Do poloviny 19. století se takřka neobjevují výraznější antipatie českých Němců a Čechů, setkáváme se s řadou německých sympatií vůči národní snaze Čechů, zejména když v té době se české snahy omezují především na pole kulturní. V druhé polovině 19. století ovšem s rozvojem politického života sílí také mocenské aspirace českého živlu. Situace se přirostuje a dosti jednotná komunita se začíná rozpadat podle jazykového klíče.

Národní zápas v Čechách nabývá zajímavě politického obsahu. Střední vrstvy¹⁵ si totiž svou národnost *vybírají* jako politickou příslušnost. Mezi českou elitou té doby nenajdeme pravděpodobně jediného člověka, který by stejně dobře jako česky nemluvil německy, neabsolvoval vyšší vzdělání v němčině atd. Narozdíl od jiných národnostních konfliktů se nejedná o zápas dvou kulturně odlišných etnik – také proto celý proces nacionalizace nabytí té klidné středoevropské podoby drobných úředních šikan, vzrušených debat a proklamací. Ani náznak nějaké občanské války.

Zhruba od 70. let přichází nová – vyostřená – fáze vztahu těchto dvou etnik. Komunity se navenek úplně oddělují a propaganda nabývá opravdu šovinistické podoby na obou stranách¹⁶. Symptomatické je zavedení nového zjišťovaného údaje *obcovací řeč*¹⁷ při sčítání lidu v roce 1880. Češi díky postupnému rozšiřování volebního práva pomalu vytlačují německý živel v národnostně smíšených oblastech a expandují do oblastí německých enkláv.

BOJ O VĚTŠINU/ Od chvíle, kdy politický systém usiluje být *representativní* vůči relativně všem obyvatelům, nastává „matematická fáze“ vztahu českých a německých Čechů. Obě etnika usilují o většinu, přičemž obě mají možnost jí dosáhnout: čeští Němci mohou dosáhnout většiny tím, že Česko bude zahrnuto do většího státního útvaru s převahou Němců – buď do Rakouska, nebo do nedávno sjednoceného Německa¹⁸; Češi zase posilují vztah obyvatel Čech a Moravy, aby na obou stranách existoval pocit příslušnosti k jednomu národu. Po roce 1918 pak skuteční odvážný kousek prosazením konceptu *národa československého*, ke kterému připojí také Slováky! Všechno jsou to heroické podniky, které

15/ Proletariát teprve vzniká a venkov zůstane v této oblasti ještě dlouho pasivní.

16/ Neuvěřitelná je role „historických argumentů“ – kolik energie padlo na dokazování, které etnikum je v zemi původní a které způsobilo druhé straně více křivd – viz monumentální edici Roland J. Hoffmann & Alois Harasko (edd.), *Odsun – Die Vertreibung der Sudetendeutschen – Vyhnání sudetských Němců, 1 (1848/49–1939)*. München, 2000.

17/ Česká propaganda žádala zjišťování pojmu *národnost*, protože se domnívala, že jako *obcovací řeč* uvedou němčinu i národnostně nevyhranění Češi...

18/ Proces národního obrození českých Němců – Deutschböhem – byl komplikován existencí dvojího (berlínského a vídeňského) centra a tenzí mezi několika okruhy českých Němců – analogickou vztahu slovanských Čechů a Moravanů.

ukazují, že získat převahu nebylo vůbec jednoduché. Na mikroregionální úrovni se opakuje totéž v bleděmodrém – najdeme nesčetně důvtipných pokusů, jak zajistit vítězství jedné či druhé straně změnami volebních okrsků, přesuny voličů atd.

Ze stoletého nadhledu celý proces opravdu nejvíc připomíná politický zápas, jehož cíl je ovšem poněkud temný – obojí strana proklamuje, že druhý tábor má sice právo na nerušený vývoj, ale nikoli rovný podíl na rozhodování – cílem je definitivně marginalizovat druhou stranu. Už tehdy nechybějí fantastické plány na vyhnání Němců na západ a Čechů na východ.

Přes mnohé fauly nebyly zásahy vládní moci namířeny výrazně proti jedné z národností. Politika Rakouského císařství se stejnou měrou bála českého nacionalismu, který utlačoval české Němce, jako nacionalismu německého, který se zčásti shlížel v konkurenčním Německu. Rakouský pokus o multikulturní soužití se v Čechách nepodařil.

ČAS VÍTĚZSTVÍ/ Ač česky mluvící strana byla asi od poloviny 19. století ve stále výraznější ofenzivě, německy mluvící etnikum se mohlo opírat o kulturní kapitál vyplývající z početního zastoupení Němců v jiných oblastech rakousko-uherského soustátí. S jeho zánikem v roce 1918 se situace mění. Českým Němcům z pohraničí se nepodařilo německy mluvící oblasti přičlenit k Rakousku či Německu, Češi tímto oblastem odepřeli právo na sebeurčení a ani jim neposkytli nějaký druh autonomie. Československá republika byla podle ústavy z roku 1920 státem *česko-slovenského národa* a 35ti procentům obyvatel hlásícím se k německé „mateřské řeči“ neposkytla žádnou kolektivní ochranu – individuální občanská práva však byla zachována všem – tak jako v dobách Rakouska. Národnostní zápas naprosto kontinuálně pokračuje – opět drobné šikany osob, zavírání škol (tentokrát německých) a politický nacionalismus¹⁹. Počáteční frustrace německého etnika v Československu se sice v polovině 20. let postupně obrací směrem ke spolupráci²⁰ a také český šovinismus mírně slábne, ale nové Německo, které se po nástupu nacistů k moci rychle hospodářsky i mocensky konsoliduje, je pro české Němce logicky přitažlivější než menší prostor český, v němž byly za hospodářské krize v letech 1929–1934 velmi těžce postiženy právě pohraniční oblasti. Na obou stranách znovu narůstají nacionalistické vášně. Pod vojenským nátlakem si Hitlerovo Německo, jehož politický program je vyhraněně nacionalistický, v roce 1938 vynutí československý souhlas s připojením německých pohraničních oblastí k Německu²¹ a následně dokonce jako „protektor“ obsadí území obývaná česky mluvícím etnikem a vzápětí zahájí největší evropskou válku.

19/ Státní čechizace (zjm. prostřednictvím Jazykového zákona č. 122/1920, Jazykových nařízení č. 17/1926 a jejich aplikace ve správní reformě z roku 1928) ovšem daleko předčila nejsmělejší rakouské germanizační pokusy 19. století!

20/ V letech 1926–1938 měly německé *aktivistické* strany také zastoupení ve vládě. Stejně jako ve vládách rakouského Předlitavska působil český *ministr-krajan*.

21/ Typická pro vztahy obou našich národů je *opozděná* vstřícnost vůči oprávněným požadavkům druhé strany – pokusy o „vyrovnání“ pět minut po dvanácté jsou zcela shodné v roce 1918 z německé strany, stejně jako o dvacet let později ze strany české.

Dřívější lightverze nacionálního zápasu nabývá v první polovině 20. století velmi ostré podoby – z německého území utíká po Mnichovu část Čechů²² a v národnostně smíšených oblastech přechází německé etnikum díky podpoře totalitní moci do ofenzivy. Nastává období skutečného národnostního útlačku Čechů²³.

Není samozřejmě dost dobře možné úplně rozlišovat mezi těmi silami, které iniciují národnostní útlak, a těmi, které se na něm podílejí pouze svou příslušností k „vládnoucímu národu“, ale zároveň není možné považovat politiku berlínské vlády za program českých Němců. Stejně tak není snadné rozlišit, které podoby útlačku byly dány válečným stavem, které totalitním režimem a které měly bytostně nacionalistickou povahu – tehdejší Čechům se to také rozlišit nedařilo, takže hrůzy války *krátkým spojením* vnímali jako *chování Němců*, přičemž na české Němce přenášeli zkušenosti s vládou říšských Němců. Porážka Německa v roce 1945 se pak Čechům jeví spíš jako porážka Němců než jako zničení nacistického režimu. Anulování předválečných územních změn nejen vrací českým oblastem samostatnost, ale nešťastným návratem před Mnichov opět nastoluje konfliktní poměr mezi oběma národy. Tentokrát už s českým plánem na jeho „konečné řešení“. Psychologicky snad pochopitelné spontánní násilí těsně po skončení války je vystřídáno promyšleným plánem vyhnání a vysídlení drtivé většiny německy mluvícího etnika do Německa, který je z větší části v roce 1946 skutečně realizován²⁴.

Poté, co velmocí zastavily přijímání československých Němců do okupačních zón Německa, zůstalo v ČSR ještě několik set tisíc Němců, tedy československých obyvatel, kteří byli československého občanství zbaveni prezidentským dekretem č. 33/1945. Teprve zákonem č. 34/1953 jim bylo znovu uděleno československé občanství a postupně zastaveny mnohostranné perzekuce. Při sčítání lidu v roce 1950 se k německé národnosti přihlásilo v Česku 160 tisíc osob, v roce 1970 necelých 80 tisíc a v roce 2001 40 tisíc²⁵.

Život v komunistické diktatuře zmrazil v Česku nejen svobodnou debatu o vztazích Čechů a Němců, ale navíc ještě díky železné oponě vytvořil klamný pocit jakési mocenské souměrnosti obou národů. Pád komunistického bloku a sjednocení Německa pak obnovily normální situaci, ve které na jedné straně stojí evropská velmoc, na druhé straně střední stát, pro nějž budou vztahy s touto velmocí vždy klíčové.

22/ Většinou se jedná o české novousedlíky – ačkoli nechybí ani násilí ze strany Němců, o etnických čistkách nelze mluvit. – Srv. Jaroslav Macek, *Uprchlíci z pohraničí v roce 1938*. In: Češi a Němci: Historická tabu. Praha, 1995, s. 133–138; Václav Kural & Zdeněk Radvanovský & kol., *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem, 2002, s. 50–69.

23/ Viz Detlef Brandes, *Češi pod německým protektórátem*. Praha, 1999, s. 189–203 & 279–288 & 351–360.

24/ Je třeba zmínit, že dochované – ovšem značně fantastické – německé plány na „konečné řešení“ též otázky předpokládaly pro většinu Čechů asimilaci. Stejně české plány zpočátku nepočítaly s tak radikálním řešením a kalkulovaly také s odstoupením části německých území Čech poválečnému Německu. – Bořivoj Čelovský, *So oder so. Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933–1945*. Šenov u Ostravy, 2002 (3. vydání); Milan Churaň, *Postupim a Československo*. Praha, 2001; Jitka Vondrová (ed.), *Češi a sudetoněmecká otázka 1939–1945. Dokumenty*. Praha, 1994.

25/ Tomáš Staněk, *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*. Praha, 1993.

CELKOVĚ/ Přestože česko-německé vztahy se v moderní historii jeví jako velmi konfliktní, nelze nevidět, že mezi oběma etniky nikdy nedošlo k občanské válce, kulturní rozdíly mezi oběma národy byly vždy minimální, což o mnoha případech etnických konfliktů na světě říci nelze. Většinu svých dějin prožily oba národy v klidné symbióze. „Černý Petr“ *definitivního řešení* nakonec zůstal v českých rukou – tvrdit dnes, že „jiné řešení nebylo možné“ či hledat „toho, kdo si začal“ je krátkozraké a poněkud dětinské²⁶.

26/ Základním problémem na české straně je přetrvávající vnímání Česka jako „našeho“ státu – stejnou měrou to však byl (a měl být) stát českých Němců. Bez tohoto poznatku zřejmě nelze překročit meze šovinistického uvažování.

II. NÁRODNOSTNÍ POMĚRY NA HRANICKU

METODY/ Zjistit národnostní poměry určitého regionu v historických dobách je vždy obtížné. Zaprvé je potřeba nějak definovat pojem národ, o němž ovšem už víme, že byl po staletí překryt mnohem silnější citovou vazbou označovanou jako zemský patriotismus. Pokud si coby hlavní kritérium pro posouzení národnosti určíme *mateřskou řeč*, musíme hledat metody, jak vůbec zjistit, kterou řečí lidé v určité době mluvili.

U vyšších vrstev je to od nějakého 16. století poměrně snadné, protože máme k dispozici písemnosti úřední i osobní, u středních vrstev (např. měšťanů) je to obtížnější a u tzv. prostých lidí, tedy nejpočetnější skupiny obyvatel venkova i měst, to je velmi těžké. Přitom tatáž logika, která vytváří demokracii jako reprezentaci *všech*, už od začátku 19. století nutí badatele „určovat národnost“ právě těchto nejpočetnějších vrstev. Protože ale skutečný detailní výzkum by byl velmi náročný a vždy jen úzce regionální, hledají se snadnější metody určení jazykové příslušnosti. K dispozici máme omezené množství písemností, především úřední knihy a matriky, a dále tradici, která např. v německých obcích zachovala (zkomolené) české názvy míst, z čehož lze usuzovat, že před německým osídlením tu bylo osídlení české²⁷.

Rozbor dochovaných písemností se ovšem příliš neorientuje na jazyk, kterým jsou psány, protože ten byl většinou dán správní potřebou, takže texty jsou psány latinsky, česky či německy bez ohledu na to, jakým jazykem mluvili lidé v písemnostech zachycení. V dokumentech se tedy zkoumají především používaná příjmení. Až do konce 18. století totiž lidé svá příjmení do jisté míry měnili a pro 16. století se předpokládá, že jazyk příjmení souhlasí s jazykem, kterým komunikoval jeho nositel. Na těchto nejistých základech tedy stojí naše poznatky o národnostních poměrech na Hranicku v uplynulých staletích.

Ovšem ani zdánlivě objektivní výsledky pravidelných sčítání lidu ze století 19. a 20. nelze přijímat nekriticky, tedy jako obraz nějakého „skutečného stavu“, promítá se do nich totiž vždy řada různorodých faktorů. Problematika etnického soužití na Hranicku bohužel zatím nebyla souhrnně zpracována, takže i následující přehled se může opírat jen o izolované monografické články a několik dokumentů.

DO 16. STOLETÍ/ Řídce osídlenou oblast Moravské brány ve středověku obývali lidé, kteří mluvili slovanským jazykem. Ve 13. a 14. století však do oblasti přicházejí lidé z německého Francka a zakládají zde nové osady na Potštátsku. Zde se německý živel udržel kontinuálně až

27/ Viz např. Ernst Schwarz, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer, II.* München, 1961; Ladislav Hosák & Rudolf Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku, I-II.* Praha, 1970–1980.

do 20. století. V 16. století však dochází k jinému jevu – na vesnické grunty na hranickém, drahotušském i lipenském panství, opuštěné v důsledku česko-uherských válek, přicházejí němečtí osadníci z horských oblastí Jesenicka, které válkou tolik neutrpělo. V roce 1539 měla většina obcí na těchto panstvích obyvatelstvo mluvící česky, Polom však už měla více než 75 % Němců, Bělotín pak asi 50 % a Jindřichov asi 25 %²⁸. Tento proces německého znovuosídlování i zakládání nových osad pak v 16. století dynamicky pokračoval. Už v roce 1569 se podle Kropáčovského urbáře²⁹ objevují lidé s německými příjmeními i v několika dalších obcích hranického panství a také v Hranicích samotných. Šíření němčiny ve městech bylo navíc posíleno vlivem německé náboženské reformace, takže např. roku 1610 byly zavedeny německé bohoslužby v Lipniku. Rozhodně tedy není pravdou, že tato (zcela nenásilná) germanizace proběhla až následkem „pobělohorské katastrofy“. Naopak, úbytek obyvatelstva za třicetileté války a následné dosídlování jen posílilo trend nastartovaný již o století dříve.

17. STOLETÍ/ Na počátku 17. století se v Hranicích usazují první Židé, jejichž potomci vytvoří židovskou obec, která bude existovat jako samostatná správní jednotka s názvem *Reinic* až do roku 1919 v oblasti dnešní Janáčkovy ulice³⁰.

Ve druhé polovině 17. století s výjimkou Kozích (dnes Hranických) Louček a Nejdku je už celá východní a severní část Hranicka obývána víceméně Němci. Přirozeně to však neznamená, že české obyvatelstvo vymřelo, nebo bylo vyhnáno, v dané oblasti prostě jen převládlo každodenní používání němčiny. Zdrojem změny snad býval příchod skupiny novousedlíků do oblasti oslabené válkou, v níž v danou chvíli nepředstavovala ekonomickou konkurenci, a zároveň přicházela s příznivějším, tedy „mírovým“, mentálním nastavením, které vedlo k tomu, že skupina byla obecně dynamičtější než starousedlíci. Prostřednictvím sňatků se pak spojila s původními obyvateli, a pokud byla navíc posilována další imigrací, mohlo dojít k tomu, že její zvyky převážily. Zejména snadné to bylo v situaci, kdy celé „národní uvědomění“ bylo dalekou budoucností. Nově přichozí tedy ani o neusilovali o nějakou *germanizaci*, ta byla jen vedlejším produktem jejich činnosti. Hezkým dokladem této přednacionální fáze vztahů je fakt, že »na hranickém panství se vždycky dbalo na národnost smluvních stran, takže v německých vsích se v pozemkových knihách zapisovaly Čechům zápisy česky a naopak; máme o tom celou řadu dokladů až do počátku 19. stol.«³¹.

28/ Ladislav Hosák & Bohumír Indra & Marie Jašková, *Hranice – dějiny města*, I. Hranice, 1969, s. 70.

29/ Bohumír Indra, *Obyvatelé Hranicka v 16. a 17. století*. In: *Záhorská kronika*, 24, 1946–1947, s. 68–75, 100–109 & 147–156.

30/ Bohumír Indra, *Historická topografie města Hranic*. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*, 8, 2002, s. 160–196. – Do roku 1848 Židé nesměli kupovat domy mimo toto ghetto.

31/ Adolf Turek, *K poněmčení vsi Středolesí*. In: *Záhorská kronika*, 27, 1949–50, s. 1–4.

18. STOLETÍ/ Ovládnutí a používání němčiny se v 17. století stává nezbytným předpokladem pro výraznější společenský vzestup jak v Čechách, tak na Moravě. Reformy Marie Terezie a Josefa II. ve století osmáctém se pak pokoušejí z němčiny vytvořit úřední jazyk celé monarchie – teprve od této chvíle můžeme mluvit o nějaké cílené germanizaci.

Jazykovou situaci chudších středních vrstev na Hranicku hezky ilustrují memoáry Josefa H. A. Gallaše: »*Dřív nežli se otec do Jičina k své práci odebral, zavedl mě k zdejšímu varhaníku Benediktovi Kellerovi do školy, žádaje ho v mé přítomnosti, aby mě ostro držel a německy čísti a psáti učil. Benedikt, znaje otce mého a vědouce, že v jazyku německém docela nezběhlý jest a že matka má též pouhá jest Moravkyně, vymlouval mu to, pravě, že by to k mojemu prospěchu nesloužilo, abych, nemaje doma příležitosti po německu s někým rozprávěti, mateřský jazyk, kterémuž rozumím, zanedbal; dokládaje, že já svým časem tím lépeji německému se naučím.*«³².

Úryvek popisuje situaci z Hranic roku 1764. Zdůraznění si zaslouží, že Moravané svůj jazyk označovali jako moravštinu, teprve ve druhé polovině 19. století převládl koncept jedné češtiny s řadou nářečí.

19. STOLETÍ/ V roce 1825 se v hranické hlavní farní škole vyučuje *moravsky*, v roce 1862 však obecní výbor žádá, aby se vyučovalo nejen *moravskoslovansky*, ale také *německy*, protože všechny děti moravštinu ovládají – »*i děti z rodin, v nichž se mluví německy*«³³ – takže by bylo dobré, aby ovládaly také němčinu.

Odhadnout poměr česky, německy či dvojjazyčně mluvících obyvatel Hranic a okolí není do poloviny 19. století zatím možné. Každopádně v roce 1848 »*někteří měšťané zdejší vyvěsili si v dubnu na svých domech německý, rakouský a moravský praporec. Nemyslete si však, že by proto v Hranicích všechno bylo poněmčeno. Mluví se zde až posaváde tak čistá čeština, jak za časů slavných bratří moravských, kteří někdy v našem městě sbor svůj mívali. Pravda, mnohý větrník, jenž ve Vídni, v Brně aneb v Holomouci na vandru němčině se byl přiměl, mermomocí k Němcům hledí, ale většina měšťanů tak nesmýšlí. Po smrti Galašově³⁴ a Johnově ovšem láska k mateřské řeči v srdcích Hraničanů poněkud ochabla, což bürcaukratům³⁵ velmi milé jest, jenž rádi ještě po luzích německých kráčeji, dobře vědouce, že na nich pohodlněji, než na připravovaných pro ně českých.*«³⁶

32/ Antonín Fabík, *Gallašova autobiografie*. In: Záhorská kronika, 22, 1939–1940, s. 97–102. – Gallaš nakonec svou literární dráhu začal v němčině, dokonce si v němčině vedl svůj soukromý deník. Teprve po návratu do Hranic v roce 1791 začíná psát česky.

33/ Emil Cigánek, *České obecní reálné gymnasium*. In: 25 let českého reál. gymnasia v Hranicích 1912–1937 – 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice, 1937, s. 74–87.

34/ Lehce paradoxní je, že gallašovský okruh hranických ctitelů českého jazyka, literatury a umění založil roku 1825 spolek Casino, který se později změnil v německo-český společenský klub a roku 1837 metamorfoval v první německý spolek v Hranicích. – Bohumír Indra, *Založení Casina*. In: Zpravodaj města Hranic, září 1976, s. 10–13.

35/ Tj. úředníkům (odtud slovo byrokrat).

36/ JŠk [Josef Skutil], *Dopis z Hranic z roku 1848*. In: Záhorská kronika, 26, 1948–1949, s. 80–81.

Roku 1856 byly v Hranicích otevřeny Výchovné ústavy vojenské. Škola vychovávala vojenskou elitu celé monarchie, přičemž samozřejmě jazykem, kterým spolu zaměstnanci i svěřenci ústavu komunikovali, byla němčina. Ústavy tak ovlivňovaly prostředí města nejen ekonomicky, ale také národnostně.

V roce 1871 zřídila obec gymnázium, na němž byla vyučovacím jazykem čeština, nebyla ovšem schopna školu dlouhodobě financovat, stát tedy roku 1873 převzal zřizovatelství gymnázia a zavedl vedle českých tříd také paralelní třídy německé. V roce 1877 však byly české třídy zrušeny a výuka pokračovala pouze v německém jazyce³⁷. V obecné – jazykové tzv. utrakvistické – škole se v té době vyučovalo v 1.–3. třídě česky, ve 4. a 5. třídě německy.

V roce 1880 se uskutečnilo první sčítání lidu, které sledovalo také národnostní sebeidentifikaci obyvatel. V Hranicích uvedlo jako svou obcovací řeč 5.048 obyvatel češtinu a 2.034 němčinu, přičemž v těchto číslech jsou započítáni též vojáci a také obyvatelé židovské obce, z nichž mluvilo 242 německy a 49 česky – tato čísla výmluvně ukazují, že většina lidí, kteří se hlásili k židovskému náboženství (případně židovské národnosti), užívala v rodinách němčinu. Pro českou stranu se pak toto židovské „germanofilství“ stalo vítaným doplněním arzenálu tradičních antisemitských klíšé, která ovšem sdílela také strana německá...

Německy mluvící občané tedy v roce 1880 tvořili skoro třetinu Hraničanů, stejný poměr platil i pro celek hranického soudního okresu, ve kterém z 53 obcí bylo zcela německých 15: Bodenstadt/ Potštát, Bölden/ Bělotín, Daub/ Dub, Fünfzighuben/ Padesát lánů, Gaisdorf/ Kyžlířov, Kunzendorf/ Kunčice, Lindenau/ Lindava, Litschel/ Kozí Loučky, Lutschitz/ Lučice, Malhotitz/ Malhotice, Mittelwald/ Středolesí, Neudek/ Nejdek, Pohl/ Polom, Poschkau/ Boškov a Schmiedsau/ Kovářov, víceméně německé byly Hermitz/ Heřmanice, s výraznou německou menšinou Jindřichov/ Heinrichswald a Hranice/ Mährisch-Weisskirchen³⁸.

národnostní poměry města Hranice
podle sčítání lidu v letech 1880–1930*

rok	obyvatel	Češi**	Němci	Židé	další	cizinci
1880	7.384	5.048	2.034		29	
1890	7.795	4.967	2.367		100	
1910	8.728	6.956	1.417		134	221
1921	9.303	7.641	1.038	195	111***	318
1930	10.826	9.007	1.127	141	326****	225

* 1880–1910 se zjišťovala »obcovací řeč«, 1921–1930 »národnost« / ** 1880 »řeč čechoslovanská«; 1890–1910 »řeč česko-moravsko-slovenská«; 1921–1930 »národnost čechoslovanská« / *** z toho 67 Rusů, 28 Maďarů a 11 Poláků. / **** z toho 203 Rusů, 11 Maďarů a 108 Poláků.

37/ Vladimír V. Bartovský, *Hranice, lázně Teplice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz*. Hranice, 1924 (2. přeprac. vydání), s. 197–204.

38/ Podrobněji viz *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, VI. Ost-rava, 1978.

BOJ O RADNICE/ Do Hranic dolehla ostrá nacionalizace teprve v poslední čtvrtině 19. století. Zatímco početně byla německá strana slabší, její společenský vliv byl fakticky majoritní, protože s němčinou se identifikovala ekonomická elita převážně židovských podnikatelů, gymnaziální profesori i důstojníci. V osobě Friedricha Plachkého pak německá skupina našla schopného reprezentanta, který díky tehdejší volební aritmetice dosáhl vítězství v obecních volbách a od roku 1890 do roku 1903 vládl Hranicím³⁹. Radikalizovaná česká strana mu vytýkala, že se snažil posilovat německví odstraňováním nepohodlných českých kněží i úředníků, městské zakázky svěřoval výhradně firmám německých majitelů, jmenoval přes 60 čestných občanů města, aby si zajistil příští volební vítězství⁴⁰, a řadu dalších „protičeských“ činů. Ve městě, jehož reprezentace byla do té doby národnostně nevyhraněná⁴¹, se rozhořel intenzivní národnostní boj. Do čela české strany se v roce 1888 postavil František Šromota, který se nakonec roku 1903 stal „prvním českým starostou“⁴². Již roku 1896 došlo k rozdělení dosud dvojjazyčné obecné školy na českou a německou⁴³ a roku 1898 byly v jeden den slavnostně otevřeny dvě školní budovy – na Nádražní ulici (dnes 1. máje) to byla česká obecná škola a na Motošíně škola německá; roku 1912 bylo vedle německého státního reálného gymnázia zřízeno české městské gymnázium.

20. STOLETÍ/ Ačkoliv na zemské úrovni se národnostní problém na Moravě fakticky podařilo vyřešit Moravským paktem z roku 1905, na lokální úrovni nacionalismus na české i německé straně dále bujel. O hranických poměrech částečně vypovídá nařízení české městské rady z roku 1911, kterým rozhodla, že německé náhrobní nápisy mají být změněny

39/ Přičemž už v předchozím volebním období byl jako první radní za vlády starosty Františka Watzlawika/Václavíka určující postavou místní politiky.

40/ Tehdejší volební právo nebylo tzv. rovné. Občané spadali do jednoho ze tří volebních sborů podle výše placených daní – 1. sbor tvořili ekonomicky nejvýkonnější a úředníci, 2. inteligence a čestní občané, do 3. sboru volili méně majetní občané, kteří odváděli na daních alespoň 10 zlatých ročně. Třetí sbor byl vždy český, první zase německý, Plachký posílil německý vliv ve druhém sboru a později byl odstraněn proto, že Čechům se podařilo získat většinu ve sboru prvním. – Viz Vladimír V. Bartovský, *Hranice, lázně Teplice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz*. Hranice, 1924 (2. přeprac. vydání), s. 161–182.

41/ Sám Plachký v Hranicích zpočátku manifestoval své české vlastenectví, jeho dva nejbližší spolupracovníci byli také „původem Češi“ a rovněž část jeho voličů se přímo cítila Čechy. Už to ukazuje, že nejen nacionalismus se stával politickým faktorem, ale že také politické zájmy se promítaly do nacionální identifikace. – Pro zajímavost: Marie Janečková-Jambořová byla v květnu 1945 uvězněna v hranickém internačním táboře pro Němce, její sestra Heřma Hodinová za ni intervenovala dopisem, ve kterém se dočítáme také: »*Moje sestra je z rodiny ryze české, otec Aug. Janečka se za Dr. Šromotu a p. Ludvíka Popa, který byl jeho dobrým přítelem, zasloužil o svržení německého režimu a zachránění českého majetku (fy Kunz), byl členem všech českých spolků i besedy Jurik, o kterou měl také zásluhu, že nebyl tento spolek rozpuštěn.*« – Žádost, 1. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 180.

42/ Toto opakované tvrzení je ovšem zavádějící, všichni hraničtí starostové od roku 1850 – právě jen s výjimkou F. Plachkého – byli národnostně Češi či Moravané, i když to samozřejmě nebyli čeští nacionalisté. V některých druhořadých historických textech už je Šromota dokonce rovnou „prvním hranickým starostou“...

43/ Roku 1891 bylo v obecné škole 355 hochů, jenž udali národnost českou, a 43 chlapců národnosti německé. – Alfa V. Musiol, *Soudní okres hranický*. Hranice, 1936, s. 144.

na české⁴⁴. Národnostní atmosféru období první světové války zachycuje zase tento text: »V květnu 1915 slavilo se zdejšíím německým gymnasiem vítězství u Gorlice. Byla to veliká německá slavnost, při níž procházel průvod žáků i dospělých po celém městě za zvuku vojenské hudby a hlaholu německého; v Hranicích jako by nebylo Čechů. Až na hranici města, v tmavých končinách u vojenských ústavů, bylo hozeno do průvodu několik kamenů a hrud.«⁴⁵.

Po zřízení Československé republiky byl německý živel v Hranicích oslaben úplným počestněním úřadů i vojenské akademie, další ránu mu zasadilo zrušení německého gymnázia v roce 1922⁴⁶, přesto se v roce 1930 k německé národnosti hlásilo stále 10 % obyvatel města. V okolních německých obcích přibývalo českého obyvatelstva velmi zvolna.

V říjnu 1938 byly k Německu připojeny z hranického soudního okresu německé obce Běloutín, Boňkov, Boškov, Dub, Heřmanice, Heřmánky, Kovářov, Kunčice, Koží Loučky, Kyžlířov, Lindava (od roku 1949 Lipná), Luboměř, Lučice, Nejdek, Padesát Lánů, Polom, Potštát, Spálov a Středolesí, přičemž ale Heřmanice měly zhruba 50 % a Luboměř a Spálov přímo 100 % českého obyvatelstva. Samotné Hranice zůstaly pohraničním městem zmenšené Československé republiky, ač část místních Němců usilovala o jejich přičlenění k Říši⁴⁷.

Hraniční Židé, kteří byly významnou součástí německy mluvící menšiny, se od 20. let stále více identifikovali s Československem, nástup antisemitského nacismu k moci v Německu pak ještě víc posiloval českizaci Židů. Toto několikaleté období však přerušilo obsazení ČSR Německem a okamžitě aplikovaná perzekuční opatření⁴⁸. V roce 1942 byli všichni hraniční Židé deportováni a většina z nich zahynula ve vyhlazovacích táborech na území Polska. Tím fakticky po třech staletích přestala existovat hranická židovská komunita, která měla také významný podíl na částečném poněmčení Hranic v 19. století.

Nacistický režim a jeho hraniční reprezentanti samozřejmě chtěli posílit počet Němců na území Protektorátu. Vstřícnější sociální politika vůči obyvatelům německé národnosti vytvářela příznivé prostředí pro národnostní konverze, u nichž stačilo prokázat, že v žilách žadatele koluje také německá krev, či mít za manžela nebo manželku někoho, kdo se hlásil k německé národnosti. Fakticky tak ovšem docházelo k situaci, v níž tyto „noví Němci“ měli jen málo společného s „opravdovými Němci“: »Když byla první, tak zvaná hladká akvizice německých vlastenců skončena,

44/ Bezprecedentní rozhodnutí bylo samozřejmě soudně zrušeno. – Za informace o této kauze děkuji Václavu Bednářovi.

45/ Emil Cigánek, 1918–1928 – Deset let našeho ústavu za republiky. In: 8. výroční zpráva Státního reálného gymnasia v Hranicích, 1927–1928, s. 5–8.

46/ Za celou dobu existence absolvovalo německé gymnázium 572 mužů a 7 žen, z toho 250 Němců, 166 Židů, 156 Čechů a 7 jiné národnosti. – 25 let českého reálného gymnasia v Hranicích 1912–1937 – 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice, 1937, s. 130–137.

47/ Ludvík Novotný, Hranicko ve dnech Mnichovského diktátu v roce 1938. In: Zpravodaj města Hranic, říjen 1978, s. 2–6.

48/ Za zdůraznění tu snad stojí ucelovost, se kterou česká veřejnost začala po válce používat nacistický antisemitismus jako argument pro „stejně tvrdé“ zacházení s Němci, když přitom i na české straně byl antisemitismus velmi rozšířený. – Václav Bednář, Poznámky k provedení holocaustu hranických Židů. In: Židé a Morava, 4, 1997, s. 105–115.

začal se terorem hledat další lidský materiál pro dobrovolný přestup k německé národnosti, neboť první nábor byl neuspokojující – stával zde totiž úmysl dokázat, že Hranice jsou městem německým. Jak tito Němci vypadají, toho tragickým obrazem je dnešní internační tábor. Vždyť tyto oběti tohoto náboru ani německy neumí.⁴⁹

Na Hranicku, jako typické pohraniční oblasti s národnostně smíšeným obyvatelstvem, tedy ve 40. letech existovaly kromě Čechů, Židů a dalších národností vlastně tři druhy Němců: 1) „venkovští Němci“ v oblastech (a z oblastí), kde existovalo dlouhodobě homogenní německé osídlení; 2) „městští Němci“, jejichž rodiny po desetiletí žily v kontaktu s českým živlem, takže byli fakticky bilingvní – jednalo se buď o potomky rodin ze Sudet či odjinud z Rakouska a Německa, nebo o členy „původně českých“ rodin, kteří se z různých důvodů hlásili k německé národnosti, aniž to nutně znamenalo, že „doma se mluvilo“ německy. Přinejmenším však ovládali němčinu i češtinu; 3) čeští „renegáti“ a jejich rodiny, tedy lidé, kteří relativně dobrovolně či z donucení „přistoupili k německé straně“ a k německé národnosti přihlásili i svoje rodiny, část z nich němčinu vůbec neovládala.

POČÍTÁNÍ MRTVÝCH/ Němečtí nacisté prováděli národnostní šikanování, které daleko předčilo poměry Československé republiky i Rakouského císařství, ale teror, jehož se dopouštěli v době války, měl především politické, nikoli nacionální, příčiny. V tom je zásadní rozdíl mezi protičeským postupem Němců za okupace a protiněmeckými akcemi Čechů po válce.

Každý národ po válce sečetl své mrtvé. Češi napočítali v soudním okrese Hranice skoro 60 obětí, které zemřely kvůli nacistickému teroru⁵⁰. Ve vyhazovacích táborech bylo zavražděno skoro 200 hranických Židů. Hraničtí Němci své oběti zatím zřejmě nespočítali, poměr mužů a žen, kteří šli „do odsunu“, ovšem nasvědčuje velkému počtu padlých. Jak uvidíme, také český teror po květnu 1945 si vyžádal své oběti...

Od roku 1946 žijí v Hranicích skoro výhradně lidé hlásící se k české národnosti. V průběhu posledních padesáti let pak ve městě vyrostla bilingvní cikánská/romská menšina⁵¹. Ostatní imigrace posledního století z Ukrajiny a Vietnamu zatím byla či je asimilována českou majoritou.

49/ Protokol z výsledku F. Beinhouera [N; *1900, úředník], nedatováno. In: SOKAP, ONVH, k. 91.

50/ Další 40 osob zahynulo za války při bombardování Hranic; v březnu 1946 byly exhumovány a do Olomouce převezeny ostatky padlých sovětských vojáků z celého hranického správního okresu, bylo jich 89. – LN [Ludvík Novotný], *Osvobození města Hranic v květnu 1945*. In: Zpravodaj města Hranic, květen 1980, s. 2–4.

51/ Jako doklad hranického anticikánismu, který zároveň referuje o zřejmě první větší poválečné vlně romské imigrace do Hranic, viz *Hranice bez cikánů*. In: Ruch, č. 29, 15. 7. 1948: »Nedostatek pracovních sil donutil některé živnostníky zaměstnat cikány. Jako vždy přispěchaly za nimi jejich ženy a družky s houfem dětí. Zatím co muži pracovali, cikánky po okolí kradly a děti žebrały. Kdyby příliv cikánů do našeho města byl trvalý, mohlo by se zanedlouho stát, že by v Hranicích byla vytvořena celá cikánská čtvrť. Cikáni se chtěli v Hranicích i ženit. Byli vyhledáváni některými hranickými příslušnicemi. V důsledku toho SNB dne 8. července cikány všechny vystěhoval do jejich bývalých domovů, protože cikánům je zákonem vstup na území Hranic zakázán.« Neuvěřitelné, že?

Při sčítání lidu v roce 2001 se z 19.670 obyvatel Hranic hlásilo 17.645 k české, 1.091 k moravské, 539 ke slovenské, 53 k romské, 21 k ukrajinské, 21 k německé, 16 k polské, 3 k vietnamské a 2 ke slezské národnosti.

ZMĚNA NÁRODNOSTI/ Proces změny, ve které jedinec či rodina přijímá novou národnost, není v českém prostředí příliš prozkoumán⁵². Tak stále přetrvává představa národnosti jako něčeho vrozeného, něčeho, co existuje automaticky, a vlastně ani nemůže být podrobena rozboru⁵³. Přitom už desetiletí existuje jiná vysvětlující představa národnosti – národnost jako tzv. „sociální konstrukt“, tedy něco co není dáno geneticky, ale „jen“ sociálně osvojeno. Tento koncept zatím příliš nepronikl z vědeckých publikací do obecného uvažování. A přitom právě jeho použití by mohlo pomoci v eliminaci stávajícího nacionalismu a rasismu, který je v Česku velmi rozšířený. Jako příklad sociální konstruovanosti národnosti či rasy lze snad uvést zajímavý moment ze současnosti – část příslušníků jedné rodiny se sama považuje a je okolím považována za Romáky/Cikány, zatímco druhá část je „bílá“, přestože genotypově mezi nimi není rozdíl. Podobný proces národnostní proměny napříč příbuzenskými svazky pozorujeme, když procházíme hranické hřbitovy a sledujeme, jak v německy popsaných náhrobcích pokračují česky další generace stejné rodiny. Stejně tak na seznamech Němců odsunutých z Hranic v roce 1946 nacházíme tatáž příjmení, se kterými se dnes ve městě setkáváme na každém kroku⁵⁴. To ukazuje, jak byla a je ve skutečnosti křehká národnostní hranice, a to nejen v době, kdy pojem *národnost* nebyl ještě ideologizován, ale i v době hořících nacionalistických vášní. Vždy tu byla poměrně široká vrstva společnosti, která byla schopná a ochotná k národnostní změně bez jakéhokoli zjevného donucení. Ba právě spíše „neviditelné“ tlaky v podobě hierarchie sociálního či ekonomického kapitálu dosahovaly při germanizaci a čechizaci obyvatel největších výsledků.

Výstižně tento problém pojmenovává text otištěný v Hranicích v červenci 1945, tedy v době nejsilnějšího protiněmeckého řádění: »*Při provádění směrnic ZNV, internování a vyšetřování Němců naráží se v Hranicích, které těsně souvisí s pohraničním územím, na těžký problém. Zde se schází nejen smíšenina ras a národů: Hanáci, Slováci, Valaši, Němci z doby Rakouska a poslední války, ale také se naráží na to, že je zde jen málo rodin, které by neměly v příbuzenstvu Němce. Je tomu tak ve všech vrstvách. Ať jsou to dělníci, inteligence nebo střední vrstvy. Je zde dosti případů, že žena za německé okupace, a ani jindy, se nemohla muži, „hlavě rodiny“, postaviti na odpor, když on chtěl být Němec. Kolik je takových rodin, i před válkou, kde by si nebyl muž dělal to, co on chtěl? Zvláště za války! Kdo konečně držel v Hranicích Němce? Kdo měl nejvíce akcí Spolkového domu:*

52/ Badatelsky je to totiž poměrně složité – jednou z cest k řešení by mohla být metoda komplexního genealogického rozboru matrik, jejímž tvůrcem je Vladimír Rolinc z Olšovce.

53/ Sociologie má pro obdobné jevy hezký výraz – *černá skříňka*.

54/ Výmluvný je také fakt, že všichni vyslýchaní Němci, se kterými se na dalších stránkách knížky setkáme, vypovídali na policii i u soudu česky.

Jambor, Losert, Wolf! Kdo držel Turnverein a Schulverein? Heller! Židé! Oni to odnesli! Chcete je za to trestat? Máte zde dělnické ženy, Česky! Měly za muže Němce; ony, ani děti německy neumějí! Vdaly se mnohé za války, i když to dovoleno nebylo. Konečně jak tomu bylo v prvé republice, zvláště za dobu hospodářské krize?

Kdo učil lid býti tam, kde se dávalo, ať to bylo ve volbách nebo před nimi? Kdo učil nejen dělníky, ale i inteligenci, mít několik legitimací různých stran? Vždyť na to vše navazovala nacistická demagogie rozhlasem, sketchi, různými úpravami sociálních otázek. Kde jsou viníci toho, co bylo, a co zůstalo?»⁵⁵

SLOŽITÉ OSUDY/ Pro ilustraci složitostí se seznámme se dvěma životními příběhy lidí, kteří byli v létě 1945 v Hranicích internováni jako Němci:

EMILIE HELBIGOVÁ/ »Jsem narozená jako Češka a moje rodiče byli též české národnosti. Navštěvovala jsem české školy v Hranicích. [...] Za svobodna měla jsem dítě Leopoldinu s jistým Josefem Koudelou, který byl národnosti české. V roce 1942 jsem se provdala za něm. vojína Helbika Karla, který podle dopisu, který mně byl poslán po příteli mého muže, na ruské frontě padl. Krátce po obsazení našeho území německým vojskem nastoupila jsem zaměstnání jako posluhovačka u německé branné moci v budově divise v Hranicích. Tam jsem obdržela přihlášku o vstupu jako Němka. Přihlášku jsem podepsala a tím nabyla německou státní příslušnost. [...] Přihláška týkající se vstupu do německé národnosti byla mně předložena tak, že jsem ji podepsala, aniž bych věděla, co podepisuji, jelikož přihláška byla tištěna v německém jazyku a já německy neumím. Dne 15. června 1945 byla jsem internována jako osoba německé národnosti a dodána do tábora pro Němce v Hranicích.«⁵⁶

FERDINAND BEINHAUER/ »Můj původ jest německý a navštěvoval jsem německé školy (jiných nebylo) ve Fulneku a v Šumperku, kde můj otec byl zaměstnán. [...] Žádal jsem po maturitě do drážní služby, byl jsem však pro svoji německou národnost odmítnut. [...] Ač veden jako Němec, absolvoval jsem jak základní důstojnickou školu ve Znojmě, tak praktickou školu na zál. důstojníka u 9. děl. brigády v Bratislavě s výtečným prospěchem, pořadím první. Byl jsem vojákem tělem i duší a z přesvědčení. Uposlechl jsem tudíž rád výzvy velitele pluku, abych zažádal do vojenské akademie. Byl jsem pozván k jazykové zkoušce, obstál jsem a byl přijat. Byl jsem opět veden jako Němec a musel jsem navštěvovati večerní kursy češtiny. Češtině jsem se naučil jen soukromně a z vlastní píce. [...] V roce 1929 jsem se v Hranicích, po splnění předepsaných požadavků předpisu pro

55/ Německá otázka v Hranicích je těžký problém. In: Nový směr, č. 8, 4. 7. 1945, s. 1.

56/ Protokol z výslehu E. Helbigové [N; *1916, pomocnice v domácnosti], 4. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 91.

sňatky důstojníků, oženil. Moje žena jest původem z Hranic a Česka. [...] Moje manželka nevěděla, že jsem národnosti německé, nikdy se o tom nemluvilo a dozvěděla se toto až při sčítání lidu v roce 1930. Byla překvapena a já po té přistoupil k národnosti české, neboť jsem byl přesvědčen, že nemá smysl, abych jako českosl. důstojník posiloval německou menšinu. Nikdo mne nemůže vinit z prospěchářství, neboť jsem svoje povolání měl a byl bych podle předpisu a svých znalostí postoupil a mohl sloužiti i jako Němec.

Tím však nastaly pro mne nepřijemnosti, které se táhnou až do dnešního dne. Češi moji dobrou vůli neuznávali a Němci mne nejprve násilně k německé přihlášce nutili, abych pak po celých 5 let platil a byl hodnocen co špatný Němec. [...] Jsa přihlášen jako Čech, hledal jsem samozřejmě zapojení do českého života. Přihlásil jsem se do Národní jednoty a jest dnes velmi zajímavé, že moje přihláška byla na zákrok obchodníka Matějky zamítnuta, téhož Matějky, ze kterého se stal věrný služebník nacistického režimu, pilný spolupracovník a i funkcionář v SA, který byl ve Volkssturmu a na konec se dobrovolně přihlásil k Wehrmachtu. [...] Na podzim roku 1939 byl jsem poručen do úřadovny p. R. Gayera, tehdejšího vedoucího Němců. Sedělo tam několik Němců a hlavně nebezpečný akvizitér duší, dentista Oskar Svoboda. Odmítal jsem přihlášku s poukazem na to, že jsem se přihlásil k národnosti české a mám rodinu – manželku i dceru – ryze českou. Neústupně trvali na svém, žádali dokonce, abych se nechal rozvést, vyhrožovali, že mne zničí, že budu nemožný, neboť můj původ jest německý, až jsem po velmi dlouho trvajícím boji svoji přihlášku podepsal, musel se zavázati, že dítě pošlu do německé školy, ale s výhradou, že moje manželství bude akceptováno tak jak jest. [...] Uvítání bylo doma strašné.⁵⁷

ZÁVĚR/ Ač podobné případy nejsou pravidlem, faktem je bezesporu to, že němečtí Hraničané vůbec nebyli monolitní menšinou jednoduše oddělitelnou od české většiny. Z toho důvodu také v roce 1946 nebylo možné odsunout zdaleka všechny místní Němce. A zároveň mnohým odsunutým chybělo jen málo k „dokonalé českosti“. Když tedy přemýšlíme nad protiněmeckými perzekucemi z českého pohledu, musíme mít na paměti, že protiněmeckým terorem byla postižena i řada těch, jejichž potomci dnes patří k „nám“.

III. POVÁLEČNÁ PERZEKUCE HRANICKÝCH NĚMCŮ

MĚSTO OSVOBOZENO/ 6. května 1945 opustil Hranice vládní komisař K. Kettner, okresní hejtman F. Jeschke a další prominenti nacistické správy, souběžně z Hranic ustupovaly také německé vojenské jednotky, takže už 7. května ráno obsadil „revoluční“ Národní výbor kasárna bývalé vojenské akademie. 8. května okolo půl druhé v noci procházely Hranicemi poslední zbytky německé armády a ráno dorazila do města Rudá armáda⁵⁸. Přestože v právě osvobozeném městě vládl nepochybně značný zmatek, zdá se, že Národní výbor dokázal situaci rychle konsolidovat.

V této knížce se však nebudeme zabývat procesem všeobecné obnovy poválečného hospodářství, školství, úřadů atd., ale jen „řešením“ tzv. „německé otázky“.

BLUDNÁ IDEA PERZEKUCÍ/ Pocit, že porážka nacistického státu okupujícího Česko⁵⁹ je zároveň porážkou českých Němců v dlouhodobém zápasu Čechů a Němců o dominantní vliv v českých zemích, panoval zřejmě všeobecně. Pod dojmem této (bludné) ideje pak samozřejmě logicky musela nastat „odplata“. Oficiální podobě takového potrestání, kterou přinesly retribuční soudy a vysídlení, předcházela vlna do jisté míry spontánního „lidového“ násilí, na němž se ovšem často podílely také vojenské a správní orgány obnovovaného státu⁶⁰.

NĚMCI ODJINUD/ Kromě vojáků německé armády, pro které vznikl v kasárnách Střelce Jana Čapka (naproti dnešnímu sídlišti kpt. Jaroše) zajatecký tábor⁶¹, se na Hranicku pohybovala v prvních dnech míru také řada německých státních příslušníků, kteří se do oblasti dostali jen shodou válečných okolností – většinou zřejmě na útěku před frontou. Dne 31. května 1945 vydal hranický ONV příkaz, kterým s okamžitou platností vyhostil »všechny německé státní příslušníky, kteří před 1. říj-

58/ Ludvík Novotný & Václav Vlasák, *V Hranicích před 15 lety*. In: *Minulost Přerovska*, 2, 1960, s. 76–81; Ludvík Novotný, *Hranice na sklonku druhé světové války a ve dnech osvobození*. In: *Minulost Přerovska*, 6, 1970, s. 39–49; LN [Ludvík Novotný], *Osvobození města Hranic v květnu 1945*. In: *Zpravodaj města Hranic*, květen 1980, s. 2–4.

59/ I když „protektorát“ byl značně benevolentnější formou okupace, než jakou zažilo např. Polsko.

60/ Viz např. Tomáš Staněk, *Perzekuce 1945*. Praha, 1996.

61/ O tom, že teorie vyhlášek a nařízení nebyla vždy shodná s realitou, svědčí např. i to, že František Frajs z Kuncic žádá v lednu 1946 o propuštění z internačního tábora a SNB Bělotín sděluje: »vzhledem k tomu, že sloužil u býv. Wehrmachtu, měl by být pojatý do evidence jako válečný zajatec a předaný do vojenského zajateckého tábora v Hranicích«. – Vyjádření SNB Bělotín, 30. 1. 1946. In: *SOKAP, ONVH*, k. 93, č. 126.

nem 1938 neměli trvalé neb přechodné bydliště v okrese»⁶². O celkovém počtu těchto běženců si můžeme udělat určitou představu z toho, že »v prvních 14 dnech našeho osvobození prošlo místní stanicí NBS asi 1.500 německých uprchlíků, kteří po vyšetření a prohlídce byli poslání do svých domovských obcí»⁶³.

PERZEKUCE/ Perzekuce uvalené na české Němce můžeme v zásadě rozdělit na dva druhy – na paušální, které se týkaly všech osob německé národnosti resp. říšskoněmecké státní příslušnosti bez rozdílu, a na individuální, tedy takové tresty, které jednotlivcům stanovil soud či komise za konkrétní trestné činy.

ZATÝKÁNÍ A VĚZNĚNÍ/ Nejviditelnějším typem paušálních perzekucí byla omezení svobody pohybu. Hned 8. května 1945 byla velká část hranických Němců (a také několik Čechů) zatčena a koncentrována na několika místech v Hranicích. Tak vznikly internační tábory I, II a III, kterým se budeme věnovat podrobně později.

Další Němci a fašisté a kolaboranti byli umístěni ve věznicí okresního soudu: *»Po převratě hned druhého dne začali sem lidé v civilu s odznakem Národní stráž voditi Němce z Hranic i z okresu. Dále fašisty, kolaboranty. Byli zde u soudu vyšetřováni. Až 70 lidí bylo zde ve věznici, ačkoliv jest jen pro třicet lidí. Na dvou postelích spalo až 6 lidí. Ve společné cele bylo až 15 Němců. Zvláště byly ženy a muži také. Vazby tyto skončily až v květnu 1946. Později byl stav jen 30 až 35 lidí.»⁶⁴*

„DROBNÁ“ PERZEKUCE/ Další omezení svobody pohybu se týkala také těch Němců, kteří nebyli internováni. – *»Nikdo z německých příslušníků nesmí používat cestovních prostředků bez zvláštního povolení.»⁶⁵ – »MNV se ve věci Němců usnesl: 1. zakázati Němcům tvoření hloučků, [...] 3) zakázat Němcům vycházení po 18 h.»⁶⁶ – »Návštěvy Němců u ONV v Hranicích jsou stanoveny pouze na středu v době od 14 do 15 hodin. V jiné dny není návštěva úřadu Němcům dovolena.»⁶⁷. Také možnost nakupovat v obchodech byla omezena jen na dobu mezi 15–16 h⁶⁸. Kromě ponížení to Němcům samozřejmě přinášelo i obyčejné komplikace, jak o tom svědčí žádost Edity N–ové: *»Mám české školní vzdělání a od svých rodičů české vychování. Jako Němka jsem byla zapsána na naléhání německých úřadů z donucení jako nepnoletá. [...] Jakožto učnice pro šití bílého prádla a j. u slečny Marie Nelhieblové v Hranicích, která jest 61 let stará, musím obsta-**

62/ Příkaz ONV č. j. 97/45, 31. 5. 1945. In: SOKA, MNVH, k. 39.

63/ V prvních 14 dnech. In: Nový směr, č. 9, 13. 7. 1945, s. 2.

64/ Vzpomínka B. Pavlíčka, 21. 1. 1949. In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 37.

65/ Oběžník ONV, 27. 10. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

66/ Zápis z 12. schůze pléna MNV, 2. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, i. č. 25.

67/ Návštěvy Němců u ONV. In: Nový směr, č. 1, 4. 1. 1946, s. 3: *»Pro české obyvatelstvo zůstávají dosavadní vyhrazené dny (úterý a pátek dopoledne).«*

68/ Oběžník ONV, 27. 10. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

rávat veškeré pochůzky při nákupech pro svou zaměstnavatelku. Nošením označení „N“ jsem všude při nákupech před jinými zákazníky odkazována na pozdější dobu a promarním tím své zaměstnavatelce drahocenný čas, který pak při další práci schází, a není možno práci zákazníkům včas dohotoviti.«⁶⁹

Prostředkem k identifikaci Němců, který sám byl druhem perzekuce, bylo povinné nošení označení „N“ – »obyvatelstvo německé národnosti (i ze smíšeného manželství, i Češi, kteří se přihlásili k Němcům) musí bezpodmínečně nositi na vrchní části oděvu označení „N“. [...] Neuposlechnutí této vyhlášky bude trestáno internováním.«⁷⁰ Postižení se samozřejmě snažili opatření obejít, jak o tom svědčí další úřední sdělení: »Provedeným šetřením bylo zjištěno, že němečtí příslušníci, aniž by byli vyňati z opatření proti Němcům, nenosí označení „N“, a pokud toto nosí, tak obyčejně na spodní části oděvu, neb jen přišpendlené, takže tím se stává toto označení nedostatečné.«⁷¹ – »MNV se ve věci Němců usnesl: 2) dosavadní označení nošené na prsou změnit tak, že bude na levém rukávě ve formě pásky.«⁷²

Němcům byly stanoveny také nižší potravinové příděly než Čechům – už čtvrtý den po osvobození města informuje náměstek Bouda na schůzi MNV, že »německým občanům jest dávatí dávky v tom množství, jaké dostávali Židé. Pouze dětem do 6 let ponechati dávky takové jako dětem českým«⁷³.

Nezanedbatelnou perzekucí byla i „jazyková opatření“. – »Že se Němci nepoučili z minulosti a neztratili na své zpupnosti, svědčí nedávný případ z Lipníka n. B., kde se německá rodina na náměstí provokativně bavila, jako by byla někde v Berlíně. Označení, které jsou povinni nosit veřejně, měli zakryto klopou kabátu. Když byli českou úřední osobou vyzváni, aby mluvili česky, poněvadž česky umí, vykřikl najednou jeden z Němců pěknou češtinou: „Vám do toho nic není, jak mluvím.“ Když byl německý hitlerčik za svou odpověď na místě potrestán, našlo se však několik Čechů, kteří tohoto Němce litovali. . . Uvědomili si, jak by ještě před rokem bylo naloženo s Čechem, který by takovým způsobem odpověděl Němci?«⁷⁴ rozčiloval se v novinách anonymní pisatel, kterého bychom dnes označili nejspíš jako českého šovinistu. Úřední reakce na sebe nenechala dlouho čekat: »Vzhledem k tomu, že mnozí němečtí příslušníci provokativně užívají němčiny nejen v denním styku, ale nepřímě si vynucují, aby se s nimi německy jednalo i v obchodech a úřadech, upozorňuje ONV v Hrani-

69/ Žádost E. N-ové [N; *1929], 1. 2. 1946. In: SOkAP, ONVH, k. 93, č. 319/46 – komise 24. 4. nevyhověla, ale rada ONV 7. 5. 1946 žádosti vyhověla. Proč je příjmení žadatelky skryto, se dozvíte později.

70/ Vyhláška, 17. 8. 1945. In: Úřední věstník ONV Hranice, č. 1, 29. 8. 1945, s. 2.

71/ Oběžník ONV, 27. 10. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

72/ Zápis z 12. schůze pléna MNV, 2. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, i. č. 25. – Marianne Benisch, Nr. 43. In: Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei, 2. Augsburg, 1994 (2. vydání), s. 240–245 uvádí, že v Potštátu byla povinnost nosit „N“ na levé straně hrudi zavedena 20. června 1945 a 18. února 1946 byla jeho podoba změněna v „N“ na žluté páse na paži.

73/ Zápis ze 2. schůze pléna MNV, 12. 5. 1945. In: SOkAP, MNVH, i. č. 25.

74/ Podivná odpověď Němců. In: Nový směr, č. 10, 8. 3. 1946, s. 2.

cích právě vydanou vyhláškou na to, že jednací řeč jest pouze čeština a že ty osoby, které česky neumějí, mají si vzít k jednání u úřadů všech druhů tlumočníka. Opatření toto jistě vítá celá veřejnost s povděkem. K tomuto opatření dala podnět KSČ, která upozornila na neustálé naděje německých nacistů a jejich časté provokativní vystupování. Nutno si také všimati, kdo tak velmi ochotně s Němci německy mluví v obchodech i na ulicích.»⁷⁵ Podobnými „dobře míněnými“ výhrůžkami se tehdejší tisk jen hemží.

NUCENÁ PRÁCE/ Přestože čeští Němci byli dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 zbaveni československého státního občanství, vzápětí byl vydán dekret č. 71 z 19. září 1945, který pro všechny tyto „cizince“ zaváděl pracovní povinnost. Fakticky na ně ovšem byla uvalena okamžitě po osvobození. O nucené práci hranických internovaných Němců budeme psát až v souvislosti s internačním táborem. Povinnost se však vztahovala i na ty, kteří internováni nebyli. S výjimkou starých lidí a dětí byli lidé nasazováni na všechny možné, zejména těžší práce. Člověk byl zpravidla přidělen na práci konkrétnímu zaměstnavateli, ke kterému buď docházel z domova, nebo z tábora, případně u něj byl přímo ubytován. O poměrech v prvních měsících po válce svědčí výmluvně tento novinový článek: » Všichni zaměstnavatelé, jimž byli k jejich žádosti přiděleni na práci Němci, se upozorňují, že je musí platit. Mzdy těchto osob jsou stanoveny tak, že obdrží 80 % mzdy, kterou za stejnou práci by obdržel normální dělník. Z toho obnosu obdrží Němec-zaměstnanec přímo, pokud není umístěn v inter. táboře, jednu třetinu, dvě třetiny jeho platu musí býti poukázány místnímu NV, v jehož obvodu je Němec zaměstnán. MNV je povinen poukázati jednu třetinu platu Němce okresnímu NV. Za pracovní síly, umístěné v internačním táboře, je nutno celých 80 % mzdy platiti správě internačního tábora, v němž je Němec umístěn. Pro osoby, jimž byly poskytnuty výhody z opatření proti Němcům a které se písemným potvrzením prokáží, toto opatření neplatí.«⁷⁶ Text článku nám ukazuje, že za nucené práce sice zaměstnavatelé měli platit 80 % běžné mzdy, do rukou neinternovaných Němců se však dostalo jen o něco málo víc než 25 % celkové částky! Internovaní nedostávali nic.

Situace se změnila poté, co byly 2. listopadu 1945 publikovány prováděcí směrnice k prezidentskému dekretu č. 71, které stanovovaly, že zaměstnavatel má platit Němci plnou mzdu, z níž 20 % odvede prostřednictvím ONV do státního rozpočtu⁷⁷.

75/ *Vítané opatření ONV v Hranicích.* In: Nový směr, č. 12, 22. 3. 1946, s. 1. Téma doplňuje také výmluvný titulok dalšího článku: *Počestíme svá příjmení!* In: Ruch, č. 24, 27. 9. 1946, s. 1.

76/ *Mzdy za práce Němců.* In: Nový směr, č. 13, 10. 8. 1945, s. 1.

77/ *O uplatnění tohoto nařízení v Hranicích svědčí článek Jaké mzdy patří Němcům?* In: Nový směr, č. 3, 18. 1. 1946, s. 3.

KONFISKACE MAJETKU/ V Hranicích⁷⁸ byl majetek českých Němců zabavován hned po osvobození, tedy dříve, než byla vydána jakákoli právní úprava v této věci. – »Minulý týden byla provedena v Hranicích zmocněncem ZNV revise provedeného zajištění Němců, jejich majetku a zařízení a bytů, v důsledku čehož se po městě roznášely hrůzostrašné pověsti o tom, co se vše stalo nebo stane. [...] Fakt je ten, že skoro měsíc po osvobození nebylo žádných směrnic pro zajišťování Němců a jejich majetku, že ústřední úřady, ONV v Hranicích v to počítaje, začaly se uplatňovat teprve delší dobu po tom, až už Národní výbory provedly zhruba vše, co bylo nutné v zájmu zajištění bezpečnosti, zásobování a hospodářské výstavby, a že jedinou směrnicí pro všechnu tuto práci byl vládní program, odposlouchaný ze zahraničního rozhlasu⁷⁹; tiskem dostal se do rukou NV teprve za 14 dnů. Fakt je konečně ten, že vodítkem členů NV byly stěžejní body vlád. programu a to, že lid je jediným zdrojem státní moci, že NV jsou vládou ve svém obvodu, že křivdy spáchané Němci na českém lidu musí být odčiněny, oni zajištění a jejich majetek zabaven. Tyto směrnice byly při příchodu Rudé armády doplněny jednotlivými veliteli v tom smyslu, že majetek Němců je jejich kořistí a že oni mají právo, aby o něm rozhodli. Rozhodli tak, aby zařízení bylo rozdáno chudým a potřebným lidem.

Přesto byly všude pořizovány soupisy, zařízení vydáváno na písemné příkazy referentů, cenné věci jako zlato, stříbro a skvosty uloženo. Podle provedeného odhadu je jejich cena zhruba 15 milionů korun, vkladů a cenných papírů za 3,5 mil. korun, přidělená zařízení, která budou ohodnocena a prodána, vynesou asi 1 mil. korun, kromě starožitností a památek, které zůstanou městu. [...] Dalším faktem je to, že polit. strany si členy NV, ustanovené v ilegalitě, vyměnily za osoby zvolené na svých plenárnkách, že tyto jsou pod kontrolou stran a jim odpovědné. Jedině nebyli vyměněni členové fungující za odboj, kteří zůstali odpovědní nejvýše sami sobě. I po této stránce bude sjednaná v nejbližším sezení NV náprava a tyto osoby budou vyměněny. Pokud se týče řešení otázky Němců, jejich odsunu a řešení jejich podání, funguje vyšetřující komise, kterou znovu všechny případy projdou. Bude však provedena očista ve veřejném životě tím, že bude odstraněn vliv všech, kteří mají za ženy Němky, nebo mají německou přízeň, ať jsou to již členové místního nebo okresního NV, nebo důstojníci. Jedině tak bude možno řešit a vyřešit otázku Němců podle směrnic a nebudou dohady o tom, že jsou poskytovány úlevy někomu z Němců, že byl někdo propuštěn za úplatek a pod. Všechny tyto pomluvy budou nemilosrdně odhaleny.

78/ Situaci obyvatel v jedné z německých obcí na Hranicku – v Potštátu – zajímavě líčí svědectví Marianne Benisch, Nr. 43. In: Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei, 2, Augsburg, 1994 (2. vydání), s. 240–245. – Zdůrazňujeme, že celý fenomén českého osidlování pohraničí, obsazování německých usedlostí a zacházení s venkovským obyvatelstvem okresu v této práci necháváme stranou.

79/ Zdá se, že role rozhlasu v celé české „revoluci“ roku 1945 je klíčová. Bez něj by nemohlo dojít okamžitě po osvobození po celé zemi ke zcela shodným zásahům proti německému obyvatelstvu, pro které neexistoval žádný právní podklad.

Aby ovšem bylo možno otázku Němců a jejich odsunu vyřešit, bude nutno vyřešit též pracovní povinnost pro Čechy, aby pracovní trh nebyl odkázán na Němce.»⁸⁰

Oficiálně byla na majetek Němců uvalena národní správa dekretem č. 5 z 19. května 1945, zemědělský majetek byl konfiskován dekretem č. 12 z 21. června 1945, velké podniky dekrety č. 100–103 z 24. října a soukromý majetek dekretem č. 108 z 25. října 1945⁸¹.

Rozkrádáním majetku konfiskovaného Němcům, kterého se citovaný článek opatrně dotýká, se budeme zabývat později, nyní ještě jeden rekapitulující text z roku 1949: *»Po příchodu fronty do Hranic bylo učiněno rozhodnutí o převzetí německého majetku do správy obce. Stalo se toto opatření 9. května 1945. Veškerý německý majetek byl zajištěn. Byly porýženy soupisy v jednotlivých domech, týkající se bytového zařízení. [...] Později ve všech německých domech byli dosazováni národní správčové. Všechny movitý majetek (prádlo, šatstvo a nábytek) byl převzat do skladiště MNV a přidělen různým jednotlivým uchazečům a později rozprodán těmto uchazečům komisí Fondu národní obnovy, který byl zřízen k tomuto účelu. Počet německých činžovních domů a rodinných domků činí 121. V těchto domech jsou jmenováni národní správčové místním Národním výborem. Tito správčové museli složit slib podle dekretu pres. republiky č. 5/45. Těmito národními správci byli v některých domech dřívější nájemníci, jinde pozůstalí po popravených politických vězňích a účastníci zahraničního odboje. Z hrubého výnosu měli 2 % odměny. Museli vykonávat všechny práce jako dřívější majitel, t. j. aby dům byl v obyvatelném stavu a aby bylo včas zapláceno vše nutné jako požární pojistky, daně a různé předepsané poplatky.»⁸²*

VYŠETŘUJÍCÍ KOMISE MNV/ Zcela paušální uplatnění perzekučních opatření proti Němcům a „Němcům“ se samozřejmě vzápětí ukázalo jako neudržitelné. Už na první schůzi rady hranického MNV bylo usneseno, *»aby pro propouštění osob z internačního tábora ustavena byla komise z řad partyzánů, osob internovaných v koncentračních táborech a osob postižených a aby tato komise rozhodovala společně o žádostech týkajících se internovaných Němců«⁸³.*

Žádost o propuštění z tábora či jiné úlevy musela být opatřena podpisy nejméně pěti *»důvěryhodných osob z řad Čechů«*, policie pak provedla šetření v místě bydliště, případně i v místě pracovního nasazení žadatele. Pokud šetření *»nepřineslo nic, co by jim přitěžovalo«*, byla jména žadatelů vyvěšena na zvláštní tabuli, aby *»občanstvo písemně oznámilo do stanovené doby, co je mu o chování těchto žadatelů z doby okupace známo«⁸⁴.* Teprve poté rozhodovala komise.

80/ Ha [Vladislav Hamšík], *Každý si to vykládal a prováděl po svém...* In: Nový směr, č. 12, 3. 8. 1945.

81/ Jan Kuklík, *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha, 2002, s. 288–325.

82/ Vzpomínka M. Zeniuka, 25. 1. 1949. In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 35.

83/ Zápis z 1. schůze rady MNV. In: SOKAP, MNVH, i. č. 1.

84/ *Opatření, jemuž nebylo porozuměno*. In: Nový směr, č. 14, 17. 8. 1945, s. 1.

K zajímavému incidentu došlo v srpnu 1945: »V úterý se dostavila k náměstkovi předsedy MNV v Hranicích deputace žen, která žádala o vysvětlení ve věci žádostí Němců, uveřejněných na obec. tabuli radnice. I. nám. s. Hlobil informoval deputaci žen, že se nejedná o to, aby Němcům úlevy byly poskytnuty a jejich žádostem vyhověno, nýbrž o to, aby byl získán usvědčující materiál pro nevyhovění a aby mohli být Němci roztrženi a splněny nařízené pokyny ZNV. [...] Hlobil požádal deputaci, aby si ze svého středu ihned zvolila dvě ženy, které by byly přítomny jednáním vyšetřující komise MNV i stížnostní komise ONV⁸⁵, která se koná vždy v úterý v budově okresního soudu⁸⁶. Deputantky si zvolily ihned paní Puklovou a Prudilovou. Vinu na tom, že v uvedených komisích nejsou zastoupeny ženy, nesou všechny politické strany a také Svaz osvobozených politických vězňů; tuto chybu s. Hlobil okamžitě napravil. Veškeré úlevy, dosud poskytnuté Němcům, byly ihned zrušeny a bude o nich znovu jednáno.«⁸⁷

VYŠETŘUJÍCÍ KOMISE PRO NĚMCE/ Dne 17. srpna 1945 vydal ONV v Hranicích vyhlášku, která mj. oznamovala: »Touto vyhláškou ruší se s okamžitou platností veškerá rozhodnutí místních národních výborů a správních komisí, kterými byli někteří občané německé národnosti vyňati z opatření proti Němcům, a veškerá potvrzení těchto národních výborů prohlašují se za neplatná. Veškeré otázky, týkající se Němců, bude vyřizovati jediné Vyšetřující komise ONV, která úřaduje pro soudní okres hranický v budově ONV v Hranicích, pro soudní okres lipenský v budově okr. soudu v Lipníku n./B. V platnosti zůstávají pouze úlevy povolené ONV.«⁸⁸

Tím byla do jisté míry odstraněna dvoukolejnost řešení německých žádostí a rozhodování přešlo úplně na nedávno zřízenou Vyšetřující komisi pro Němce při ONV. Poprvé zasedla 25. července 1945, složena byla z předsedy, kterým byl soudce z povolání, jednoho „soudce-laika“ a tři přísedících. Komise se scházela jednou týdně a fungovala jako doporučující orgán rady ONV, která návrhy komise schvalovala. Při své činnosti se komise mohla opírat především o šetření, která na její pokyn prováděla policie.

Žádosti, které byly komisi předkládány, se týkaly nejvíce „vyjmutí z opatření proti Němcům“, tedy hlavně zproštění povinnosti nosit označení „N“ a přidělení normálních potravinových lístků. Rozhodnutí komise neobsahovala žádné zdůvodnění, což bylo nepochybně nezákonné, a po opadnutí vlny bezprostředně poválečné hysterie (od začátku roku 1946) to také bylo úspěšně napadáno odvoláními k Vyšetřovací komisi Zemského národního výboru v Brně.

85/ Tj. Vyšetřující komise pro Němce ONV.

86/ Tj. dnešní Základní škola na Šromotově náměstí.

87/ Ženy-vdovy po padlých budou rozhodovat. In: Nový směr, č. 14, 17. 8. 1945, s. 2.

88/ Vyhláška ONV, 17. 5. 1945. In: Úřední věstník ONV v Hranicích, č. 1, 29. 8. 1945, s. 2.

ZACHOVÁNÍ OBČANSTVÍ/ Dekret prezidenta ČSR č. 33 z 10. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské zbavil občanství všechny Němce a Maďary⁸⁹, přičemž dal postiženým možnost žádat příslušný ONV o *zachování československého státního občanství*. Žadatel pak musel dokázat, že se stal Němcem »pod nátlakem nebo okolnostmi zvláštního zřetele hodnými«. To samozřejmě připadalo v úvahu především u Čechů ze smíšených manželství.

O těchto žádostech nakonec rozhodovalo Ministerstvo vnitra na doporučení ZNV, které se zase řídilo doporučením MNV. Fakticky tedy bylo doporučení MNV rozhodující. Žádosti se projednávaly na plénu MNV, na němž měli možnost podat své námítky proti žadatelům také všichni občané města. Vyhověno bývalo zpravidla jen menšině předložených žádostí, např. 14. prosince 1945 bylo projednáno hranickým MNV 60 žádostí, vyhověno bylo 16ti případům⁹⁰; 13. února 1946 bylo projednáno 66 žádostí, v 19ti případech bylo vyhověno⁹¹.

„NÁRODNÍ OČISTA“ / Kromě probraných paušálních perzekucí, z nichž bylo možné získat individuální výjimku, probíhal paralelně proces tzv. národní očisty, pro který se v češtině ujal název *retribuce*. Odehrával se především na základě tzv. Velkého a Malého retribučního dekretu⁹². Nejprve byl 19. června 1945 vyhlášen Velký retribuční dekret, který měl sloužit k potrestání »nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů«. Při krajských soudech byly zřízeny Mimořádné lidové soudy, které měly posoudit vinu těch, kdo byli podezřelí, že se od 21. května 1938 dopustili úkladů proti republice, propagovali či podporovali fašistické nebo nacistické hnutí, byli řadovými členy SS nebo Freiwillige Schutzstaffeln, činovníky NSDAP, SdP, Vlajky a dalších organizací, dopustili se uda-vačství atd.

Abychom dobový význam dekretu mohli lépe pochopit, představme si, že kdyby v roce 1955 např. Američané vojensky porazili sovětský blok, byli by v ČSR souzeni všichni funkcionáři KSČ (i předsedové tzv. základních buněk), SvazArmů, Československého svazu mládeže a všichni členové Lidových milicí...

MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD A HRANICE/ 4. července 1945 se sešel poprvé Vyšetřovací výbor Mimořádného lidového soudu při hranickém ONV, který byl zodpovědný za přípravu procesů podle Velkého dekretu.

89/ Až na výjimky, které se však prakticky dotýkaly jen zlomku českých Němců. Vymezení pojmu *Němec* bylo velmi široké – prováděcí pokyny Ministerstva vnitra sdělovaly, že při určování národnosti je třeba brát v úvahu sčítání lidu z roku 1930, policejní hlášení, přihlášky do škol, prohlášení pro účely zásobovacích lístků, původ rodičů, školní vzdělání a užívání jazyka v soukromí. – Jan Kuklík, *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha, 2002, s. 287–288.

90/ Ze schůze MNV v Hranicích. In: Nový směr, č. 27, 21. 12. 1945, s. 2.

91/ MNV v Hranicích jednal o Němcích. In: Nový směr, č. 7, 15. 2. 1945, s. 2.

92/ Viz např. Mečislav Borák, *Spravedlnost podle dekretu*. Šenov u Ostravy, 1998.

Na Hranicku bylo učiněno celkem 193 udání podle Velkého dekretu⁹³, jen menší část udání přešla ve skutečnou žalobu a z nich opět jen část byla soudem uznána jako oprávněná.

Zpočátku byl příslušným soudem Mimořádný lidový soud v Olomouci, od podzimu 1945 pak soud v Novém Jičíně. V současnosti si můžeme udělat představu pouze o případech rozhodovaných v Novém Jičíně, olomoucké spisy totiž ještě nejsou badatelsky zpracovány. Většina případů ovšem byla řešena právě v Novém Jičíně.

Od října 1945 do dubna 1947 (a znovu od dubna do prosince 1948) projednal novojičínský Mimořádný lidový soud celkem 65 žalob, u nichž byly jako trvalé bydliště podezřelého uvedeny Hranice (dalších 11 podezřelých bydlelo v obcích, které jsou dnes součástí Hranic). Z toho byla část osob osvobozena a celkem 43 (a další 4 z integrovaných obcí) bylo uznáno vinnými⁹⁴. Jednalo se o 40 Němců⁹⁵ a 7 Čechů. Jeden člověk byl odsouzen k trestu smrti⁹⁶, tři k doživotnímu žaláři⁹⁷, tři ke 20ti letům vězení⁹⁸, osmnáct k 5–10 letům vězení a ostatní k nižším trestům.

Česká veřejnost, soudě podle novinových ohlasů, přijímala se zadostiucněním vyšší tresty, s osvobozujícími rozsudky se naopak nemohla smířit. Pro zajímavost úryvky ze dvou článků, které o činnosti Mimořádného lidového soudu referovaly:

»Ve středu 18. září 1946 stáli před lidovým soudem v Novém Jičíně dva z předních hranických Němců: Gebhardt a Schatauer, byli spolu s Věrou Kapinusovou a Josefem Rýparem žalováni, že svým udáním zaviniли ztrátu svobody u prof. A. Závodského, který byl v r. 1944 nasazen u firmy Kunz. Oběma Němcům se kladlo za vinu členství v různých nacistických organizacích. Gebhard byl odsouzen na 6 let, které si odpracuje, a ke ztrátě cti, Josef Rýpar na 3 léta, která si odpracuje, a ke ztrátě cti. Kapinusová, ačkoli soud přiznal její vinu, byla osvobozena. Rovněž Němec Schatauer byl osvobozen. Hraničtí občané, kteří české zrádce a Němce dobře znají, pokládají rozsudek za nevysvětlitelně mírný.«⁹⁹

»Při čtení rozsudku bylo Kettnerovi mimo členství v SdP, NSDAP a SS dokázána účast na přepadení a odzbrojení dvoučlenné československé pohraniční hlídky v Bělotíně, účast na pořizování seznamů Čechů a židů, jakož i sokolských příslušníků v Hranicích, z nichž se

93/ Zpráva Okresní kriminální úřadovny, 25. 8. 1947. In: AMVK, A 2/1, k. 57, inv. j. 1765.

94/ Údaje přebíráme z databáze *Mimořádný lidový soud Nový Jičín*, přístupné v ZAO, jejímž autorem je Jiří Mašata. O celkové činnosti soudu blíže Jiří Mašata, *Výkon trestu retribučních vězňů odsouzených Mimořádným lidovým soudem v Novém Jičíně*. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*. Opava, 2001, s. 95–105.

95/ Je třeba mít na paměti, že mezi těmito Němci se objevuje množství „Němců českého původu“. Nehledě k již probírané nejasné hranici mezi oběma národnostmi.

96/ Právě tento případ policista Víléma Schnölzera řešil olomoucký soud, viz *Postrach Hranic popraven*. In: *Nový směr*, č. 26, 14. 12. 1945, s. 1.

97/ Ke dvěma novojičínským rozsudkům ve věci nacistických prominentů Karla Kettnera a Augustina Schwiderského připočítáváme případ Marie Stáhalové souzené v Olomouci za udání vlastního manžela, viz *Udavači odsouzení k doživotnímu žaláři*. In: *Nový směr*, č. 3, 18. 1. 1946, s. 2.

98/ Byli to Jindřich Lamatschek z Drahotuše a Pius Leo Bruckner a František Schestag z Hranic.

99/ *Hraničtí Němci a zrádci před lidovým soudem*. In: *Ruch*, č. 23, 20. 9. 1946, s. 2.

7 osob z vězení nevrátilo. Dále mu bylo prokázáno, že v uniformě SS zatkl římskokatolického faráře V. Otáhala a kněze čsl. církve Fr. Sedláčka, oba z Drahotuš. Ze všech těchto činů byl uznán vinným. Byl odsouzen k doživotnímu těžkému žaláři, k náhradě nákladů procesu, k trvalé ztrátě občanské cti a ke konfiskaci veškerého majetku, který propadá ve prospěch státu. Celý trest si odpývá Kettner v trestních pracovních oddílech. Po přečtení rozsudku uvedl předseda soudu Strouhal na adresu obžalovaného, že soud zvážil některé Kettnerovy kladné stránky a jen z toho důvodu jej neodsoudil k trestu smrti. Kettner měl kolem sebe nacistické stvůry Schnelzera a Juratsche, kteří chtěli strhnout na sebe moc v Hranicích. Další Kettnerovou polehčující okolností bylo, že některá udání neohlásil dále, v jiných případech – byl jen z osobní známosti – některým Čechům pomohl z vězení.¹⁰⁰ Ti, kteří byli odsouzeni k odnětí svobody na delší dobu, si však odpýkali ve vězení jen část trestu, vzhledem k amnestiím a postupnému vyprchání poválečných vášní byli propouštěni v první polovině 50. let. Posledním retribučním vězňem z Hranic byl právě Karel Kettner, jenž vyšel z vězení v červnu 1955, a tak jako mnozí další byl odsunut do Německa¹⁰¹.

MALÝ DEKRET / Zatímco Velký dekret se týkal vlastně především českých Němců, tzv. Malý retribuční dekret č. 138 z 27. října 1945 byl určen výhradně pro československé občany, kteří »v době zvýšeného ohrožení republiky nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudili pohoršení«. O vině rozhodovaly ONV. Nejvyšším uloženým trestem tu mohl být 1 rok vězení a pokuta do 1 milionu Kč. V březnu 1946 zřízená Bezpečnostní komise hranického ONV vyšetřovala přečiny podle Malého dekretu a výsledky pak předávala čtyřčlenné Trestní komisi nalézací při ONV¹⁰², která ve věcech rozhodovala. Celkem bylo podle Malého dekretu na Hranicku učiněno 55 udání¹⁰³, počet rozsudků neznáme.

Jeden z kurioznějších případů, který zároveň hezky dokresluje situaci německého obyvatelstva v poválečné době, byl takovýto: Miroslav Bernátek z Kovářova žil od listopadu 1945 ve společné domácnosti s Němkou Gertrudou Hoffmannovou, 28. července 1946 se jim dokonce narodila dvojčata – 17. září 1946 byl Trestní komisí nalézací odsouzen k trestu veřejného pokárání vyvěšením jména na úřední desce po dobu jednoho měsíce. Ve svědcích totiž budilo jeho soužití s Němkou „veřejné pohoršení“¹⁰⁴.

100/ *Spravedlivý trest zrádci*. In: Ruch, č. 28, 25. 10. 1946, s. 3. Ke Kettnerovi též Bohumír Indra, *Biografický slovník k dějinám města Hranic*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov, sv. 6, 1998, s. 56–57. – I Kettner měl matku Češku a u soudu vypovídal česky...

101/ Obecně Tomáš Staněk, *Retribuční vězni v českých zemích*. Opava, 2002.

102/ Viz SOKAP, ONVH, k. 96–100.

103/ Zpráva Okresní kriminální úřadovny, 25. 8. 1947. In: AMVK, A 2/1, k. 57, inv. j. 1765.

104/ SOKAP, ONVH, k. 190. – Svůj podíl na „pohoršení“ mohl mít i fakt, že partneři nebyli sezdáni.

IV. INTERNAČNÍ TÁBOR/Y V HRANICÍCH

INTERNAČNÍ TÁBORY V DRAHOTUŠÍCH A LIPNÍKU/ V politickém neboli správním okrese Hranice¹⁰⁵ vzniklo v květnu 1945 celkem pět internačních táborů pro Němce a „zrádce“ a „kolaboranty“ – jeden byl v Lipníku, jeden v Drahotuších a tři v Hranicích.

Internační tábor v Drahotuších fungoval v konfiskované budově č.p. 49. Ke 28. červenci 1945 v něm bylo uvězněno 19 lidí = 8 žen, 7 mužů, 3 dospívající ve věku 14–18 let a 1 dítě do 14 let¹⁰⁶, přičemž už v té době bylo určeno, že jako příliš malý bude tábor zrušen a internovaní předáni do Hranic¹⁰⁷. K tomu došlo 1. prosince 1945.

Lipenský tábor byl umístěn nejprve v Zemském ústavu pro hluchoněmé, později v domě zvaném *Lázně/ Badhaus*, č. p. 364. Velitelem tábora byl Jan Knöbl, člen lipenského MNV, jeho zástupcem byl Jar. Gazdoš. Kromě velitele a hospodáře bylo v táboře zaměstnáno 10 civilních strážných, které v únoru 1946 nahradilo 8 příslušníků SNB – Knöbl se pak stal správcem tábora a vrchní strážmistr Rudolf Něček jej nahradil ve funkci velitele. Počet internovaných kolísal mezi 100 a 250. Lipenské *Internační středisko* bylo zrušeno 31. července 1946 poté, co byla většina internovaných *propuštěna k odsunu* do Německa¹⁰⁸.

TŘI HRANICKÉ TÁBORY/ Internační tábor v Hranicích byl zřízen už v den osvobození – 8. května. Jeho umístění mělo značný symbolický potenciál, protože se jednalo o budovu německé měšťanské školy na hranickém předměstí Motošín, vybudovanou za starostování F. Plachkého, tedy v období „největší poroby hranických Čechů“. Dnes se v této budově těší Zvláštní a Pomocná škola. Zde byl v prvních týdnech umístěn internační tábor číslo I.

Internační tábor II vznikl také 8. května, byl určen pro matky s malými dětmi a umístěn v Hospodářské škole v Jungmannově ulici č. 1 (dnes internát Střední lesnické školy). Ze začátku byl jeho velitelem Adolf Rábl¹⁰⁹, od 18. června Josef Plch. Počet internovaných neznáme, avšak o příliš vysoké číslo určitě nešlo.

Pro přestarlé Němce byl 1. června 1945 zřízen internační tábor III v jednom z dřevěných baráků na Purgešově ulici č. 8 (dnes zde stojí sídliště kpt. Jaroše). Vedením byli pověřeni nejprve Dobroslav Kopka a Ladislav Nacházal, 6. června pak Josef Haneška, k 5. červenci bylo v táboře

105/ Který spojoval soudní okresy Hranice a Lipník; toto administrativní členění trvalo s určitými změnami od roku 1850 až do roku 1960.

106/ Seznam internovaných, 28. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 331.

107/ *Další opatření v řešení německé otázky*. In: Nový směr, č. 10, 20. 7. 1945, s. 2.

108/ Úřední záznam, 16. 2. 1949. In: SOKAP, ONVH, k. 623; Jiří J. K. Nebeský, *Lipenský lágr pro Němce*. In: Lipenské listy, 5, 2003, č. 9, s. 8.

109/ K 15. červnu dosahoval počet strážných v tomto táboře devatenácti.

14 přestárých mužů, 41 práce neschopných (přestárých a těhotných) žen a 2 ženy schopné práce s dítětem do 10 let¹¹⁰. Tábory II a III měly dohromady jen několik desítek internantů a přitom značný počet strážního personálu. Ekonomicky i organizačně bylo proto vhodnější je spojit s táborem I. Oficiální zprávy uvádějí¹¹¹, že ke sloučení všech tří táborů došlo 1. září 1945. Je však pravděpodobnější, že se událo už o něco dříve, protože pokladna internačního tábora II byla převzata táborem I již 6. července, pokladna tábora III pak 15. července¹¹².

V polovině července 1945 byl už zřejmě spojený internační tábor přesunut z Motošina do šesti dřevěných baráků u kasáren 108. dělostřeleckého pluku, v nichž dříve fungoval koňský lazaret (za areálem Jaslo, poblíž Veterinární nemocnice)¹¹³. Někdy na začátku listopadu 1945 byl tábor definitivně přestěhován do baráků v Purgešově ulici č. 8. V této lokalitě byl předtím umístěn tábor III.

Za zmínku snad stojí, že obyvatelé baráků v Purgešově ulici, které byly po několik desítek let před i po válce vyhrazeny „příslušníkům“ hranické sociální periferie, byli vyzváni, aby se ucházeli o konfiskované německé usedlosti v pohraničí, neboť *»baráky potřebuje město pro umístění internačního tábora«*. Dodatkem byl fantastický argument: *»Dnes nemusí být v českém národě chudáků.«*¹¹⁴

V Purgešově ulici zůstal tábor až do svého zrušení v červenci 1946.

INTERNOVÁNÍ/ Za iniciátora zřízení internačního tábora se sám označil knihkupec a druhý náměstek MNV Vladimír Bouda, jenž situaci zrodu popsal takto: *»Zajištění Němců bylo provedeno brzy po obsazení města ruským vojskem. Zajištění byli všichni Němci, Češi, kteří přistoupili k Němcům aneb s Němci úzce spolupracovali. Pro vedení internačního tábora neměli jsme vůbec žádných instrukcí nebo nařízení. Do služeb internačního tábora přihlásili se až na malé výjimky vesměs osoby prošlé německými koncentračními tábory a věznicemi.«*¹¹⁵

O tom, jak zatýkání skutečně probíhalo, si můžeme udělat představu např. ze vzpomínky Franze Schneidera: *»8. května 1945 jsem byl na ulici zatčen českou Stráží a odveden k soudu, po jedné hodině jsem byl odveden přes náměstí k radnici, kde na mě Češi plivali, a pak jsem byl odveden do tábora.«*¹¹⁶ Němci, kteří mohli být tajnými službami využiti jako informační zdroje, byli zatýkáni přímo příslušníky Rudé armády či NKVD: *»Dne 8. května 1945 odpoledne v 16 hodin byl jsem zajištěn ve svém bytě ruskými orgány, těmito předveden do hotelu Moravia v Hranicích. Po provedeném výslechu nemělo ruské NKVD na mě*

110/ Hlášení, 5. 7. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

111/ Úřední záznam, 16. 2. 1949. In: SOKAP, ONVH, i. č. 760.

112/ Deník příjmů a vydání internačního tábora. In: SOKAP, ONVH, i. č. 2006.

113/ Další opatření v řešení německé otázky. In: Nový směr, č. 10, 20. 7. 1945, s. 2.

114/ Obyvatelé baráků a Nerudovy ulice do pohraničí? In: Nový směr, č. 18, 14. 9. 1945, s. 2.

115/ Protokol z výslechu V. Boudy [*1894, knihkupec], 5. 12. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

116/ Svědectví F. Schneidera [N], 19. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD, 2, 306.

žádného zájmu a předali mne dne 10. května zpět místní SNB v Hranicích. Téhož dne odpoledne byl jsem spolu s jinými Němci předán do internačního tábora v Hranicích na Motošíně.»¹¹⁷

V rozporu s Boudovým tvrzením však nebyli zatčeni zdaleka »všichni Němci«. Na to, kdo z hranických Němců byl zatčen a kdo nikoliv, měla vliv řada okolností a náhod – jen těžko dnes můžeme vysvětlit fakt, že např. z rodiny stavitele ing. Aloise Jambora se v internačním táboře ocitla jeho žena Marie (roz. Janečková)¹¹⁸, zatímco sám ing. Jambor, který za okupace přijal německé občanství, zůstal na svobodě, kde 1. září 1945 intervenoval ve prospěch své ženy s tím, že on *sám* přihlásil děti a manželku k německé národnosti bez jejich vědomí...

U většiny případů není možné najít jiné důvody zatčení než německou národnost. Soudní spisy jsou k dispozici jen v těch případech, které došly k Mimořádnému lidovému soudu, u drtivé většiny internovaných však důvod k trestnímu stíhání neexistoval, takže jediné písemnosti, které se zachovaly, jsou žádosti o propuštění z tábora, v nichž samozřejmě internovaní líčí jen to, že s nacistickým režimem neměli nic společného. Tak před námi defilují desítky různých osudů s nejrůznějšími zápletkami a zvláštnostmi, jejich pravdivost ale posoudit nedokážeme. K těmto žádostem připojovala své zjištění místní SNB. Policejní poznatky se zhusta opírají jen o *svědectví sousedů* a o to, zda jmenovaný pobíral či nepobíral potravinové a ošatní přiděly jako říšskoněmecký příslušník. Zjišťujeme, že v táborech se vedle rodilých Němců ocitli také konjunkturalisté českého původu, kteří za okupace přijali německou státní příslušnost dobrovolně, i ti, kteří se stali *Němci* jen shodou náhod či přímo pod nátlakem, ale také Češi, kteří s nacistickým režimem nějak spolupracovali, a přirozeně i lidé, kterým zrovna chtěl někdo uškodit, a „podezření z kolaborace“ pro to bylo vhodnou záminkou.

Hranický internační tábor se rychle plnil nejen místními Němci i „Němci“, ale také obyvateli okolních německých obcí. Např. Josef Klösel uvádí: »*dne 18. června 1945 byl jsem společně s ostatními příslušníky Lindavy dodán do internačního tábora, kde jsem do dnešního dne. Při zajištění bylo nám sděleno, že druhého dne se vrátíme.*«¹¹⁹ Situace těchto „venkovských Němců“ byla nezáviděníhodná, protože stereotyp „Němec-nepřítel“ se mohl nejsnáze uplatnit právě na lidech, které osobně neznal nikdo z těch, kteří o jejich osudu rozhodovali. Žádosti těchto obyvatel Potštátu, Bělotína, Boňkova a dalších obcí o propuštění z internačního tábora byly tedy zpočátku zamítány vpodstatě paušálně.

POČET INTERNOVANÝCH/ V archivech se zachoval přehled osob *živených* a osob *nasazených do práce*, ke každému dni existence tábora je uveden počet osob, což nám umožňuje udělat si jasnou představu

117/ Protokol z výslechu F. Beinhouera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39. – Hotel Moravia, tj. dnešní internát Střední lesnické školy na ulici 1. máje.

118/ Stejnojmenná dcera byla internována v Benešově v Čechách a syn Alois byl internován v Hranicích jako válečný zajatec.

119/ Protokol z výslechu J. Klösle [N, *1888], 9. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 91.

o početních změnách v táboře¹²⁰. Je ovšem otázkou, nakolik jsou tyto počty věrohodné, ne vždy se totiž shodují se zprávami z jiných zdrojů. Jistou vypovídací hodnotu ovšem bezesporu mají.

Celkový stav živých osob v Pracovním středisku v Hranicích od 19. května 1945 do 30. června 1946.

	1945								1946					
	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.		339	249	346	354	415	382	213	179	121	119	123	97	94
2.		337	247	349	352	414	381	213	182	122	120	120	96	89
3.		339	237	349	364	412	345	212	177	122	120	115	92	89
4.		341	227	344	366	411	326	211	170	121	115	114	92	90
5.		338	264	343	392	402	318	199	161	118	116	112	92	86
6.		349	269	344	385	402	301	199	161	120	119	110	92	79
7.		348	270	337	395	400	286	194	159	118	120	110	92	79
8.		355	270	333	395	396	263	194	159	118	119	111	96	78
9.		346	269	331	393	397	248	192	156	117	120	111	96	76
10.		327	268	324	397	394	246	192	155	117	120	113	96	76
11.		313	262	331	425	394	246	191	155	118	120	114	100	76
12.		297	265	327	431	392	250	194	152	122	121	112	100	77
13.		281	266	347	430	387	244	195	152	122	121	112	99	83
14.		282	319	346	427	387	244	189	152	121	120	110	99	64
15.		283	317	351	429	386	244	188	137	121	120	108	93	61
16.		276	319	350	428	390	242	188	137	120	120	108	92	61
17.		270	321	350	432	391	237	186	136	120	120	110	94	59
18.		268	321	348	435	395	237	184	136	119	120	111	95	57
19.	400	259	326	351	429	394	234	180	134	118	120	111	95	55
20.	355	266	324	349	429	393	234	179	134	119	120	111	95	54
21.	359	256	320	354	435	393	233	183	135	116	123	111	96	49
22.	361	256	320	354	429	390	224	179	134	118	122	111	100	27
23.	362	251	324	360	430	395	222	179	132	117	120	108	99	27
24.	359	270	328	352	427	400	220	179	133	117	120	109	97	28
25.	358	265	331	349	423	401	220	179	134	119	122	107	97	27
26.	365	262	331	347	423	400	218	179	131	119	119	106	97	25
27.	368	256	335	350	422	398	217	179	131	119	120	105	95	24
28.	373	251	335	351	420	395	218	180	129	120	121	103	94	23
29.	381	250	331	351	417	394	217	179	130		122	101	94	23
30.	369	251	331	353	417	397	216	177	128		122	97	94	23
31.	365		340	354		394		177	122		?		?	

Vidíme, že do začátku září 1945 počet živých osob kolísá mezi třemi a čtyřmi sty¹²¹, kulminuje v září číslem 435, v listopadu a prosinci prudce

120/ Celkový stav živých osob v Prac. středisku od 1. 5. do 31. 12. 1945, 12. 6. 1946 & Celkový stav živých osob v Pracovním středisku od 1. 1. do 30. 6. 1946, nedatováno. In: SOkAP, ONVH, k. 1983. – Do počtu živých ale možná spadali také strážníci; výkazy nepochybně uvádějí jen interní internanty; lidé, kteří byli trvale umístěni u zaměstnavatelů, zde vedeni nejsou.

121/ Josef Závodný, pozdější správce tábora, však uvádí, že počet Němců na Motošíně se pohyboval mezi 400 až 700! – Vzpomínka J. Závodného, 8. 12. 1948, In: SOkAP, MNVH, k. 52, č. 29.

klesá a v první polovině roku 1946 internovaných zvolna ubývá. Tyto pohyby relativně odpovídají rozhodnutím hranického ONV: v září 1945 na základě výnosu Ministerstva vnitra z 20. srpna vyšel oběžník, který konstatoval, že »je nepřijatelné, aby byly zajišťovány osoby, jež samy se činů nedopustily a zhusta o nich ani nevěděly«¹²²; dne 31. října nařizuje ONV okamžité propuštění všech osob přestárých (= přes 60 let) a žen a dětí, mimo vedoucí příslušníky a funkcionáře NSDAP a osoby, které mají být souzeny Mimořádným lidovým soudem¹²³; na konci listopadu byl systém táborů podléhajících ONV Hranice reorganizován na základě směrnic Ministerstva vnitra z 29. října 1945, takže tábor v Lipníku se stal *Internáčním střediskem* a v Hranicích zůstalo *Pracovní středisko* (do 1. března 1946 přechodně *Internáční a pracovní středisko*)¹²⁴ – následkem toho byla do Lipníku přesunuta část internantů z Hranic¹²⁵.

SPRÁVA A ZAMĚSTNANCI TÁBORA/ Internáční tábory v Hranicích zřídil v květnu 1945 MNV Hranice, úředně je měl na starosti jeho I. náměstek Alois Hlobil, velitelem tábora I byl od začátku druhý náměstek MNV Vladimír Bouda, jeho výkonným zástupcem (správcem) byl pak od 16. května František Bögl¹²⁶.

Na finanční machinace a násilnosti, ke kterým v táboře I docházelo, reagoval A. Hlobil 26. června 1945 tak, že jako velitel hranické Národní bezpečnostní stráže (což byl nový název pro četnictvo) ustanovil NBS »orgánem nad civilní správou v internačním táboře I«, její pravomocí měl být: »1) Dozor nad stráží civilní i vojenskou a určování hesel pro stráž. 2) S každým nově internovaným budiž sepsán protokol (nejlépe na předtiskový formulář), jakož i ke každému vyšetřování, jste jedině oprávněni Vy, a pokud toto vyšetřování shledá něco důležitého, činite o tom záznamy. 3) Za Vaši asistence budiž sepsány všechny odebrané věci internovaných. 4) Propouštění na propouštěcí příkazy (po šetření komise při NBS) budiž za Vaši asistence a Vámi rozhodnuto, co se má internovaným vrátiti a co zůstane zabaveno. 5) Po nálezu tábor. lékaře, uznáte-li za vhodné, jste oprávněni podati návrh na přemístění do nemocnice nebo jiného ošetření. [...] 6) Jste jedině Vy oprávněni trestati internované podle kázeňského řádu, který bude

122/ Oběžník, nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39. – Oběžník se výslovně týká jen manželek a dětí českých a slovenských udavačů, fašistů a kolaborantů, tedy nikoli Němců! – Už dříve: Al. Hlobil, *Velitelství NBS žádá*. In: Nový směr, č. 4, 7. 6. 1945, s. 2: »Propuštění Němců ze smíšených manželství (rakouských, polských aj. příslušníků, dětí do 21 let) děje se podle směrnic ZNV. Nikdo nebyl a nebude propuštěn následkem vstupu do některé polit. strany, nejde-li o Němce, který byl pro své protinacistické smýšlení stíhán.« Jenže řada lidí (včetně dětí) ze smíšených manželství pobývala v táboře ještě několik měsíců poté...

123/ Nařízení ONV, 31. 10. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39. – »Celkem bude propuštěno 56 přestárých a 13 žen s 27 dětmi,« vypočítává na 2. schůzi rady ONV 30. 10. 1945 referent F. Musial. Tito lidé strávili v táboře čtyři až pět měsíců...

124/ Úřední záznam, 19. 2. 1949. In: SOKAP, ONVH, k. 623.

125/ Svědectví F. Sander a [N; *1888, řídící učitel v Kunčicích], 16. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306: »U výslechu vyšlo najevo, že jsem vězněn na základě lživého a bezvýznamného udání. Přesto jsem zůstal „politicky významný“ a 12. prosince 1945 jsem musel odejít s asi 80ti muži do tábora v Lipníku n. B.«

126/ Tuto funkci před ním snad vykonával Antonín Siegl.

veřejně vyvěšen v budově tábora. Z řad civil. nebo voj. nemá nikdo práva trestati. 7) Kontrola Němců na pracovištích. 8) Jednou týdně výměna prádla, dodání potravy a dopisů za přísné Vaší kontroly.« Civilní správě tábora byly ponechány tyto provomoci: »Dozor nad celým hospodářským vedením internačního tábora, evidence internovaných, otázky ubytování, uskladňování svršků internovaných, rozhodování při rozdělování intern. na práci, otázky personální a výplaty. Dozorčí orgány jakékoliv své rozhodnutí a zákroky jsou Vám povinny hlásiti, přihlížeti k Vaším radám.«¹²⁷

Skutečný příchod policistů do tábora se odehrál až 8. června 1945¹²⁸. Dozorem bylo pověřeno šest četníků, v jejichž čele stál vrchní četnický strážmistr ve výslužbě Čeněk Dorotík, který se 1. srpna 1945 stal po Boudovi velitelem tábora¹²⁹. Vedle toho dále fungovala civilní správa tábora složená ze tří až čtyř desítek strážných¹³⁰, správce a jednoho hospodáře. Správcem byl stále F. Bögl, kterého 1. října 1945 vystřídal Josef Závodný, jenž funkci zastával až do likvidace tábora.

Ve stejné době, tedy v říjnu 1945, se správy všech táborů v okrese ujal hranický ONV¹³¹, zodpovědnou osobou byl potom bezpečnostní referent František Musial.

Civilní strážní byli výhradně muži, většinou mezi 30 a 40 lety. Několik z nich skutečně prošlo nacistickými koncentráky, ale rozhodně ne všichni – ze sedmi zbylých strážných, kteří v táboře pracovali ještě v červnu 1946,¹³² byl v koncentračním táboře za války vězněn jen jeden, jeden byl totálně nasazen v Říši, ostatní prožili okupaci jako dělníci v různých oborech.

Poněkud vyhraněji je vnímal jeden z internovaných: »Strážní, víceméně výrostci, trávil dobu války v okolí Bečvy jako práce se štitíci povaleči.«¹³³ Je ovšem možné, že svědek měl na mysli mladé příslušníky tzv. *Národní stráže*¹³⁴, kteří v táboře působili jen v počátečním období a »v tuto dobu se velmi často střídali«¹³⁵.

Nicméně v „absolvování“ německého koncentráku byla všeobecně spatřována skutečná kvalifikace vést internační tábor či rozhodovat o osu-

127/ Rozhodnutí, 26. 6. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

128/ Podle jiných údajů k tomu došlo o dva dny později – 10. června.

129/ Není zcela jasné, kdy tato „policejní mise“ skončila; někdy v listopadu 1945 převzal velení četař v záloze Josef Dolák. – Zápis z 5. schůze rady ONV, 22. 11. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23, i. č. 229.

130/ Na konci srpna 1945 doporučuje referent ONV F. Musial »aby strážci tábora byli uniformováni a potřebná látka na stejnokroje zakoupena u firmy Gerzabek v Lipníku n. B.«, o tom, zda k používání uniforem skutečně došlo, chybějí informace. – Zápis z 8. schůze rady ONV, 21. 8. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

131/ K přechodu táborových kompetencí na ONV ovšem docházelo v celé zemi. ONV byly orgány státu, zatímco MNV reprezentovaly samosprávu.

132/ Všichni byli zaměstnanci tábora už od května či června 1945, což ukazuje na „nízkou fluktuaci“ jádra strážných. – Úřední životopisy strážných jsou uloženy v SOKAP, ONVH, k. 136.

133/ Svědectví F. Sander [N], 16. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306.

134/ Tyto polooficiální ozbrojené formace jsou na většině území ČR většinou známy jako *Revoluční gardy* (občas se jim přezdívalo také „Rabovací gardy“). Jiným subjektem byla policie čili *Národní bezpečnostní stráž*, která se brzy přejmenovala na *Sbor národní bezpečnosti*.

135/ Protokol z výslechu J. Pavlase [*1915, hudebník], 17. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

dech místních Němců, takže zjišťujeme, že V. Bouda strávil v Dachau a Buchenwaldu takřka 4 roky a jeho zástupce F. Bögl byl také vězněn v koncentračním táboře. Jeho minulost byla ovšem pestřejší – byl 20krát soudně trestán, z toho 10krát v Protektorátu: 8krát pro přestupek tuláctví, jednou za krádež a jednou za zločin přípravy velezrady. Za poslední přečin byl odsouzen na dva a půl roku vězení, k čemuž referent Státního zastupitelství dodával: *»což vzhledem k tíži tohoto trestného činu a vzhledem k jeho trestům jest velmi pozoruhodné«*¹³⁶.

PRÁCE INTERNOVANÝCH/ Od počátku sloužil internační tábor především jako rezervoár pracovních sil. Jeho vedoucí J. Závodný později rekapituluje, jaké práce internovaní vykonávali: *»Práce Němců: 80 až 120 osob do Teplic na uklizovací práce, tam chodili 4 měsíce. Most přes Bečvu, 36 Němců po celou dobu stavby. Odvoz kořistného něm. majetku od firmy Sommr na náměstí. Tam chodilo 40 až 50 Němců denně přes rok. Vozilo se toto zboží ze skladiště u severního nádraží. Chodili na různé práce v zemědělství. Odklízování trosek vyhozených mostů. Němci, kteří byli dříve ve formacích SS, SA, chodili pod dozorem strážných do lomů na Skalce. Za práci u ruské armády nedostával internační tábor nic, u ostatních zaměstnavatelů přišlo z počátku ženě 15, muži 20 Kčs denně za 1 pracovní sílu. Pak přišlo zvýšení ženě 30, muži 40 Kč. Po zřízení pracovního střediska byly platy určeny za hodinu: ženě 8,40, muži 9,60 až 11 Kčs.«*¹³⁷

V době „revolučního kvasu“ se samozřejmě mnozí Češi snažili nucené práce Němců maximálně využívat pro svůj osobní prospěch – na jedné straně to byli zaměstnavatelé, kteří usilovali minimalizovat své náklady, na druhé straně strážní, kteří mohli přidělování osob na práce ovlivňovat. – *»Dospělo to konečně tak daleko, že strážní slibovali u brány zájemcům pracovní síly do trvalého přikázání, brali za to předem odměny v cigaretách, husy a jiné poživatiny. Když ovšem postižená osoba pracovní sílu nedostala, poněvadž nedodržela předepsaný služební postup, bývalo z toho peklo...«*¹³⁸

Když se později řešilo vyrovnání dluhů, které některým subjektům¹³⁹ vznikly vůči ONV právě zaměstnáváním německých internantů, vešly do zachovaných písemností také informace o kvalitě jejich práce a argumenty, proč by se za nucené práce platit nemělo. Nejzajímavější se zdá dopis Tělocvičné jednoty Sokol: *»Pracovní výkon přidělených německých příslušníků byl velmi malý, takže ani zdaleka neodpovídal*

136/ Zpráva, 7. 8. 1945. In: ZAOO, SZO, k. dod. 78, sign. 2085/45. – Josef Závodný uvádí, že komunisté A. Čížek, A. Milián a F. Bögl byli odsouzeni za to, že si přišpendlili na kabát rudou hvězdu v době, kdy Německo podepsalo se Sovětským svazem Ribbentrop-Molotovův pakt (srpen 1939). – Je třeba uznat, že to byl heroický hepenink! – Viz též Václav Bednář, *Druhá světová válka posuzovaná z Hranic*. In: Sborník Státního okresního archivu Píseň, 9, 2001, s. 140–150.

137/ Svědectví J. Závodného, 8. 12. 1948. In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 29. – O odměnách za práci je více v předcházející kapitole, s. 27.

138/ Svědectví F. Beinhauera [N], 30. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

139/ Zhruba 80 % subjektů zaměstnávajících Němce z internačního tábora bylo v soukromých rukou, 20 % připadalo na státní, zemské a veřejnoprávní subjekty. – Sdělení ONV, 16. 5. 1947. In: SOKAP, ONVH, k. 623.

náhradě za účtované práce. Přidělené osoby na práci byly většinou nemocné, vysílené s podprůměrným výkonem. Vzhledem k tomu, že veškeré způsobené škody, které jsme byli nuceni opravit těmito pracovními silami, byly způsobeny Němci, že opravené hřiště slouží jediné sportovním účelům, k upevnění zdraví a tělesné zdatnosti naší mládeže a že Tělocvičná jednota SOKOL není spolkem výdělečným, prosíme, aby naši prosbě bylo vyhověno a poplatek nám prominut.«¹⁴⁰

HOSPODAŘENÍ TÁBORŮ / Po ekonomické stránce byly internační tábory všeobecně zdrojem mnoha problémů – počáteční chaos, mnohdy jisté záměrný, umožňoval (kromě přímého okrádání internovaných a nezákonných zisků za „zprostředkování“ jejich zaměstnávání) také různé machinace s výdaji a příjmy tábora.

V prvních týdnech zřejmě panoval ve všech třech hranických táborech naprostý zmatek. Tak to alespoň líčí jeden z internovaných, který byl později pověřen účetnictvím tábora I: »Do kanceláře inter. tábora byl jsem povolán 17. května 1945, abych po odchodu p. Gavalčíka¹⁴¹ uvedl do pořádku účetnictví, které vedl. Záznamy, které byly k dispozici, byly jednak neúplné, jednak nekontrolovatelné. Snažil jsem se tyto neuzavřené seznamy rekonstruovati, pokladní knihu uzavřiti. Zjistil jsem tenkrát schodek, který v obnose K 4.012,20 byl později panem Gavalčíkem zaplacen. Hned tenkrát jsem tvrdil, že schodek resuluje jen ze zápisů mnou upravených a může být daleko vyšší, neboť některé položky jsou odknihovány ve dvou různých pokladnách a dosahují značné výše. Urovnal jsem tenkrát také stravní hospodářství a zavedl nejnutnější seznamy, aby se pohyb zboží dostal do evidence. Po skončení této práce byl jsem vzat do druhé kanceláře, kde tak zvanou hlavní pokladnu vedl p. F. Buben. Zde bylo hospodaření s penězi a příslušné záznamy ve stejně ubohém stavu. Dokladů vůbec nebylo. P. Buben byl k vedení této agendy úplně nezpůsobilý. Srovnal jsem jeho záznamy, odstranil některé nesrovnalosti a založil řádnou pokladní knihu. V zásadě však zůstává neproověřitelné, kolik tábor skutečně hodnot zabavil a vyplatil, neboť řádné doklady zásadně chybí. [...] Po odchodu p. Bubna vedl jsem účetnictví úplně sám a postupně vybudoval jsem pro toto hospodaření řádný podklad. Poněvadž nebylo ani záznamů o počtu internovaných, jejich nationale neúplné, o odchodu na práci nebyla též evidence, založil jsem toto vše postupně a vedl jsem k účetnictví též stav, všechny změny, rozděloval na práci a vedl o tom přesné záznamy a založil kartotéku internovaných. Byla to práce denně do noci trvající.

140/ Dopis, 14. 2. 47. In: SOKAP, ONVH, k. 623; dluh činil 10.084,50 Kčs. – Raději pozdě než nikdy je třeba upozornit, že dobové materiály citujeme nejen kvůli jejich informativní hodnotě, ale také kvůli tomu, jak se v nich o věcech pojednává. Způsob myšlení a strategie pisatelů většinou necháváme bez komentáře, jejich posouzení pak zůstává na čtenáři. Při čtení ovšem musíme vždy zkoumat kdo a z jakého důvodu vypovídá, co tím získává a co ztrácí – to přirozeně platí o všech citacích v této knížce. Dokonce i o autorském textu samotném!

141/ Zpráva účetního tajemníka, 6. 12. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 331 říká, že Jan Gavalčík byl od 8. do 13. 5. 1945 vedoucím kuchyňské režie (po něm Albert Jedlička).

Po likvidaci, resp. zrušení tábora II v hospodářské škole, přebíral jsem účetně i tento tábor. Po nahlédnutí do dokladů jsem shledal tak nemožný stav záznamů a dokladů, že jsem se rozhodl převzít jen pokladní hotovost a ostatní hospodaření v tomto táboře přenechat bývalým vedoucím k odpovědnosti.

Po zrušení tábora III (útulek pro Němce) převzal jsem do ústřední evidence i tento tábor. Přebíral jsem opět jen pokladní hotovost, neboť i zde nejsou příjmy docela jasné a připouští vyšší hodnotu. Účtovanou režii tohoto tábora per K 14.536,- jsem neproúčtoval, neboť jsem se domníval, že jako útulek pro Němce, jsou tito povinni živiti se sami ze svého.¹⁴²

První pokus o úřední prozkoumání hospodaření v táborech byl učiněn už v červenci 1945: »Br. Boh. Hajzner je zmocněn jako správce národního majetku učiniti všechny potřebné kroky k vyšetření poměrů v internačním táboře. Rozdával se tam majetek internovaných Němců, k čemuž správa tábora neměla práva.«¹⁴³ O výsledku kontroly nevíme nic.

Z téže doby se zachoval protokol z výsledku pokladního Františka Bubna, který naznačuje, že hospodářská kriminalita v souvislosti s internačním táborem byla zkoumána, ale opět nevíme s jakým výsledkem: »Dne 29. července 1945 řekl mně řezník Jan Synek z Hranic, že se po mně shání Fr. Bögel, abych odevzdal 4.012 Kč p. Gavalčíkovi (...)»¹⁴⁴ jinak že mne nechá zavřít pro manko, které jsem měl mít za mého působení v internačním táboře. Přiznávám, že jsem sice manko nějaké v začátcích vedení tábora měl, ale nezaviněné, poněvadž veškeré peněžní částky odebrané internovaným Němcům byly ukládány do lékárnícky neuzamčené, poněvadž jsem neměl tehdy po ruce žádnou pokladničku, resp. stolní zásuvku, která by se dala na klíč uzamknout. [...] Případ tento hlásím stanici NB z vlastního popudu a proto, aby Fr. Bögl případným udáním, resp. pomluvou mně neublížil na mé cti a pověsti.«¹⁴⁵

V souvislosti s výnosem Ministerstva vnitra z 17. listopadu 1945 o úhradě a účtování výdajů a příjmů v internačních, pracovních a sběrných střediscích, a zřejmě také v reakci na vyšetřování hranické „rozkradačské aféry“ z léta a podzimu 1945, došlo ve dnech 18. listopadu až 5. prosince k revizi hospodaření všech tří internačních táborů, kterou provedl vrchní účetní tajemník ONV František Bärthl. Ve své zprávě uvádí také úsměvnou podrobnost o hospodaření v táboře II: »Ačkoliv na kancelářské potřeby bylo vyplaceno 271,70 K, vedl Rábl své účtování v roztrhaném školním sešitě (nadepsáno „Odebrané peníze a cenné věci“) a jeho pomocník a později velitel int. tábora II, partysán Josef Plch, ve sta-

142/ Protokol z výsledku F. Beinhauera [N], 5. 12. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 331. – Upozorňujeme na Beinhauerovu „protiněmeckou“ rétoriku, viz jeho národnostní vývoj citovaný v kapitole druhé, s. 22-23. – Účetnictví internačního tábora je uloženo v SOKAP, ONVH, i. č. 2006–2010.

143/ Zápis z 1. schůze rady ONV, 21. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

144/ Zatímco »[...]« označuje místa vynechaná autorem knížky, vynechávka »(...)« je součástí dokumentu (který je výtahem z původního protokolu).

145/ Protokol z výsledku F. Bubna [*1907, grafik a malíř], 31. 7. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

rém školním sešitě (nadepsáno „Gedichte“).« O období do převzetí účetnictví F. Beinhauerem zpráva konstatuje: » *V době, kdy účtování je vedeno ve všech třech táborech neschopnými silami a k tomu nedbale a povrchně, ačkoliv se jednalo o značný majetek jak na hotovosti, tak i v cennostech, vedl tábory MNV v Hranicích. Referentem pro tábor II a III byl Alois Hlobil a velitelem tábora I Vladimír Bouda a jeho zástupcem Bögel. Těmto funkcionářům muselo být známo, jaké síly určili k odpovědným úkolům.*«¹⁴⁶

Nemáme žádné doklady o tom, že by následně byla ze zjištěných nedostatků „vyvozena zodpovědnost“ vůči provinilcům – Hlobil, Bouda i Bögl byli v té době šetřeni pro jiné majetkové přečiny, než špatně vedené účetnictví – pro okrádání internovaných.

Revizní správa potvrzuje, že F. Beinhauer uvedl účetnictví do pořádku.

A Beinhauer sám k tomu dodává: » *Bylo mi od počátku jasné, že zabavené hodnoty jsou nedotknutelný majetek a že tábor musí hospodařiti, aby se uživil. Organisoval jsem proto řádné placení pracovních úkonů a založil úplně, příkazné účetnictví, které mi umožnilo kdykoliv kontrolovati prosperitu po obchodním způsobu. Dostat tábor do aktiv bylo tím horší, že hned z počátku bylo na režii tábora ze zabavených hodnot spotřebováno K 85.000. Nabádal jsem stále k šetrnosti, neboť nebylo jasné, kdo by měl případný schodek hradit.*

Výsledek byl přece jen úspěšný. Hospodaření v táboře I jest aktivní. Po proúčtování režie táborů II a III vykazuje celkové hospodářství sice schodek K 22.007,20, který jest však plně vyvážen pohledávkami za poskytnuté pracovní síly ve výši cca 50.000 K, dluhů tábor nemá, takže hospodaření končí, přes veškeré potíže a nedostatky v počátcích a při zatížení jinými tábory, aktivem.«¹⁴⁷

Když v červenci 1946 hospodaření Pracovního střediska skončilo, tvořil schodek stále ještě 21.929,85 Kčs¹⁴⁸, zatímco hospodaření internačního tábora v Drahotuších skončilo ziskem (20 tisíc), stejně jako tomu bylo u tábora v Lipníku (401 tisíc). Kromě nezpůsobilosti správců v prvních týdnech existence táborů a kromě hospodářské kriminality se na špatném výsledku podílel také vysoký počet zaměstnanců¹⁴⁹ a zřejmě také opakované stěhování tábora.

ŽIVOT V LÁGRU/ V následujících úryvcích o každodenním životě v internačním táboře pomineme krátce existující tábory II a III, o nichž se dochovalo jen minimum zpráv, které by nám situaci mohly nějak přiblížit. Většina našich informací pochází z výsledků internovaných, které se

146/ Zpráva účetního tajemníka, 6. 12. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 331.

147/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 5. 12. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 331.

148/ Úřední záznam, 16. 2. 1949. In: SOKAP, ONVH, k. 623. – Upozorňujeme, že v archívech se dochovalo několik rozdílných účetních výsledků, které se sice shodují v tom, že hospodaření hranického internačního tábora bylo pasivní, ale v jednotlivých číslech se rozcházejí. – Viz Sdělení ONV, 16. 5. 1947. In: SOKAP, ONVH, k. 623; Přehled příjmů a výdajů Pracovního střediska 1. 5.–31. 12. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 1983. Vymáhání některých pohledávek po zaměstnavatelích internovaných Němců se protáhlo přinejmenším do roku 1949.

149/ Hospodaření v internačních, pracovních střediscích, 25. 3. 1946. In: SOKAP, ONVH, k. 623 uvádí, že strážní pobírali plat 2.500 K měsíčně.

odehrály na podzim 1945, reflektují tedy situaci v době, kdy byl hlavní tábor umístěn v motošínské škole a v barácích u nádraží. Pro období první poloviny roku 1946, kdy tábor sídlil v Purgušově ulici, nám zprávy chybějí, je však pravděpodobné, že hygienické a sociální podmínky tu byly o něco příznivější, než na předchozích místech.

Pro první období existence tábora, které, jak uvidíme dále, bylo skutečnou hrůzovládou, je charakteristický zmatek a zvlně strážných. » *V internačním táboře jsem nebyl nikým převzat, pohyboval jsem se pouze od strážného ke strážnému a byly mně přitom postupně odebrány všechny věci, které jsem měl při sobě. Totéž, pokud jsem viděl, se dělo také s jinými internovanými. Odebrané věci, pokud nezmizely v kapsách tamějších strážných, byly házeny na jednu hromadu, aniž by se činily nějaké záznamy.*¹⁵⁰ – » *Po příchodu na Motošín do školy byl jsem s jinými zařazen do světnice, kde jsme zůstali dva dny bez zaměstnání. Počínaje 10. květnem 1945 byli jsme zařazeni na práci, kterou jsme ráno nastoupili asi o půl šesté a ukončili v 17 nebo 18 hod. večer. [...] Po večeri byl vždy nástup a po nástupu rozchod. [...] Naše chůze po schodišti a chodbách byla pod dozorem stráže ozbrojené býkovci, a proto musela být rychlá a bez debat.*¹⁵¹

Oficiální české zprávy naopak navozují dojem pořádku, přičemž ovšem nechtěně zdůrazňují zlovolná východiska celého pojetí fenoménu tábora a perzekucí: » *Čeští příbuzní internovaných Němců se upozorňují, že není námitek proti tomu, aby si odebrali nezletilé děti zajištěných, zavážou-li se, že z nich vychovají dobré Čechy [!] a prokáží-li se, že sami jsou politicky spolehliví. Stávají se v poslední době případy, že příbuzní internovaných, kteří jsou pracovně někde zasazeni [!], zásobují je potravinami a jinými v táboře zakázanými věcmi. Každý případ, který bude zjištěn, bude mít v zápětí za následek, že tito „samaritáni“ budou dáni do tábora. Správa tábora nenamítá ničeho proti tomu, aby dvakrát týdně mohli internovaní obdržeti od příbuzných dovolené potraviny a případně i prádlo. Toto jest odevzdání v kanceláři tábora. Upozorňuje se naléhavě, že je nepřipustné jakékoliv shromažďování osob poblíže tábora.*¹⁵² Část internovaných byla později dána zaměstnavatelům do trvalého přikázání, takže pracovali i přespávali mimo tábor. – Např. v listopadu 1945 vrací policie L. Niederleho a J. Grögera do internačního tábora, protože » *bylo zjištěno, že klempíř Bureš povoluje svým německým zaměstnancům od soboty do pondělka pravidelné vzdálení se do svých domovů, o čemž jim vydává potvrzení soukromé osoby, což podle dosavadních směrnic není přípustné a žádoucí. [...] Jest zde důvodné podezření, že pravidelného volného pohybu zneužívají Němci ke schůzkám a jiným nekalým účelům, zvláště k přenášení různé šeptané propagandy mezi českým krajem a německým pohraničím, kteréžto mezi Němci koluje dosti.*¹⁵³

150/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

151/ Protokol z výslechu V. Fromma [N; *1888, obchodník železem], nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

152/ *Upozornění příbuzným internovaných Němců.* In: Nový směr, č. 3, 1. 6. 1945, s. 2.

153/ Dopis SNB Potštát, 25. 11. 1945. In: SOKA Pířerov, ONV Hranice, k. 92, spis 401.

MAJETEK/ Stručně je potřeba zmínit také zabavování peněz a ceností, ke kterému v táborech docházelo. Jednalo se jen o jednu část majetkové perzekuce Němců po válce, která ovšem byla, stejně jako oficiální konfiskace movitého i nemovitého majetku podle dekretu č. 108 z 25. října 1945, poznamenána řadou českých¹⁵⁴ krádeží i loupeží.

Oficiální dokumenty tvrdí, že ke 31. prosinci 1945 bylo v účetnictví tábora evidováno 62.654 říšských marek (RM) s udáním jmen lidí, kterým byly peníze zabaveny a 17.878 RM bez udání jmen, celkem 80.532 RM. Z toho bylo při odchodu z tábora vráceno 11.035 RM¹⁵⁵. Jiný pramen udává zabavenou hotovost ve výši 780.821 korun (K), přičemž konstatuje, že 259.863 K bylo internantům při propuštění vráceno¹⁵⁶. Množství ukradených peněz přirozeně žádný pramen neuvádí, policejní vyšetřování se v této věci omezilo na několik málo drobností¹⁵⁷ a i to nakonec skončilo pro provinilce bez následků – jak uvidíme později. Výpovědi internovaných ovšem vyvolávají dojem, že skutečný rozsah rozkrádání byl velký: *»Bylo toto praktikováno tak, že kterýkoliv strážný, kterému právě internovaný přišel do ruky, tohoto v pravém slova smyslu obral a do kanceláře byly odevzdávány věci méněcenné. [...] Byl propuštěn pan Seidl. Peníze jsem mu vrátil a tu se zjistilo, že se ztratily a také nenašly zlaté pánské kapesní hodinky. Když byl propuštěn cukrář Prochaska, (...) žádal též vrácení K 7.000,-. Já však v záznamech nic neměl a pátral jsem ihned po tom, kdo jej do internace přebíral. Vy-pátral jsem Zdenka Satánka. Před kriminální policií se doznal, že si peníze přivlastnil, a ještě téže noci uhradil K 4.700,- (...) Před takovými trapnými případy jsem stál nescísně mnohokrát, u Němců¹⁵⁸ jsem si však pomáhal tím, že jsem vždy prohlásil, že cenné předměty jsou propadlé ve prospěch státu a o uvolnění peněz že je nutno žádati u MNV.«¹⁵⁹ – »Z odebraných věcí internovaným pravidelně věci hodnotné, jako zlato a šperky, se ztrácely, a když jsme zbytek dávali do sáček uložených v kanceláři, byly tyto ještě i v noci vykrádány. Hlásil jsem to výkonnému táboru F. Böglvi a od té doby jsem musel kancelář sám zamykati a klíč držeti u sebe. Od té doby byl příchod internovaných řádně registrován a zabavené věci zapsány.«¹⁶⁰ – »Podotýkám, že seznamy o přebírání věcí od osob internovaných jsem zavedl já osobně. Před tím nebyly o tom činěny žádné záznamy a pokud mohu uvést, byly odebrané věci naházeny na jedné kupě.«¹⁶¹*

154/ Tuto šovinistickou formulaci, v níž je pochybné jednání spojováno s národností, vkládám do textu záměrně. Je neoddělitelnou součástí dobové rétoriky na obou stranách.

155/ Vyúčtování zabavených peněz Němcům, nedatováno. In: SOKAP, ONVH, k. 1983.

156/ Hospodaření v int. a prac. střediscích, 25. 3. 1946. In: SOKAP, ONVH, k. 623.

157/ Alespoň pokud je nám známo. – Následující výpověď F. Beinhauera zmiňuje přítomnost kriminální policie v jednom z případů. Není vyloučeno, že tato asistence byla častější, pravděpodobně se však obešla bez trestních následků pro zloděje.

158/ Z toho s největší pravděpodobností plyne, že jmenovaní Seidl i Procházka byli zatčeni nikoli jako Němci, ale jako „zrádci“ či „kolaboranti“, a když vyšetřování jejich vinu nepotvrdilo, byli později propuštěni.

159/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

160/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

161/ Protokol z výslechu J. Závodného [*1907, stolařský mistr], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

STRAVA/ Strava v táboře zpočátku neodpovídala ani restriktivním potravinovým přidělům určujícím všem Němcům stejné dávky, jaké nacistický režim přiděloval Židům. – » *Všude si vařili Němci sami pod českým dohledem. Ze začátku se vařilo ze zásob, jež si Němci přinesli sebou z domu. To bylo krátkou dobu. Později se vařilo z normálního přidělu. Z počátku se nedostávalo maso, ale později bylo i maso,*«¹⁶² shrnuje po letech velitel tábora, mnohem méně chlácholivá tvrzení nacházíme ve výpovědích internantů: »*Bez jakýchkoliv záznamů bylo vybráno do klobouku jako příspěvek na stravu asi 160.000 K a o pohybu zboží záznamů vůbec nebylo. Ač přiděly potravin tenkrát na hromadné odběrní poukazy byly více než dostačující, nařídil p. Bouda jako velitel tábora absurdní krácení dávek a strava v této době byla úplně nedostačující a někdy nepoživatelná. Varoval jsem Jedličku před takovýmto vyuvařováním, on však musel bezpodmínečně poslechnouti rozkazu Boudy. Na příkaz Boudy byly z balíků internovaným vyjmuty všechny potraviny mimo chleba a tyto poživatiny odnášeny mimo tábor. Lékař se proti tomu ohražoval a poukazy na to, že při takovéto stravě vznikne epidemie z hladu se všemi neblahými následky.*«¹⁶³

Jak strava konkrétně vypadala? »*Byla to ráno jedna naběračka černé neslazené kávy a kousek chleba, zaměstnaní mimo tábor dostávali po příchodu ze zaměstnání oběd a večeři najednou, což bylo vždy večer.*«¹⁶⁴ Policejní zpráva z podzimu 1945 říká, že v prvních týdnech existence tábora »*stravování bylo ráno jedna sběračka černé neslazené kávy a kousek chleba, jedna dvacetina dvoukilového bochníku, oběd nemaštěná polévka ze sušené zeleniny a v tom nějaký brambor. Večer ta samá polévka. Kam se poděl přidělený cukr, mouka a omas- tek, nikdo neví.*«¹⁶⁵

Že situace nebyla o mnoho lepší ani v době, kdy se správy tábora chopil ONV a internační tábor se přestěhoval k nádraží, svědčí inspekční zpráva z 22. srpna 1945: »*Chléb je chutný. Zelenina je podávána po většině v suchém stavu, je však stuchlá, nahořklá a bylo by záhodno ji zničit jako nepoživatelnou. Mají podle nynějších předpisů internování nárok na maso?*«¹⁶⁶ Otazník na konci věty je výmluvný.

HYGIENICKÉ SITUACE/ Přirozeně i hygienické podmínky byly v táborech zoufalé. – »*4. června 1945 jsem byl vzat do internačního tábora v Hranicích. Byla to německá měšťanská škola, ve které byly 2 třídy uvolněny pro ubytování. Spali jsme jen na dřevěných pilinách bez dek asi po 80ti mužích v jedné místnosti. Ženy byly ubytovány ve třetí třídě a v tělocvičně. Místnosti byly po večeři uzamčeny a kdo potřeboval v noci vykonat tělesnou potřebu, musel klepat na dveře – jednou, dvakrát, také třikrát, než strážní, často s nadávkami, dveře*

162/ Vzpomínka J. Závodného, 8. 12. 1948, In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 29.

163/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

164/ Protokol z výslechu V. Fromma [N], nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

165/ Zpráva pro ONVH, koncept, nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

166/ Zpráva o prohlídce, 22. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 283.

otevřeli.«¹⁶⁷ Otázkou je, zda tuto vzpomínku můžeme vztáhnout na celou dobu existence tábora v motošinské škole, nebo v pozdějších týdnech byli internovaní umístěni i v dalších místnostech. Každopádně v lednu 1946 požadoval MNV od ONV nájem ve výši 1.540 Kč měsíčně za používání celé budovy o jedenácti místnostech s příslušenstvím¹⁶⁸.

Podmínky, ve kterých internovaní zpočátku žili, dokresluje také fakt, že »na nádvoří školy na Motošíně si strážníci zřídili střelnici pro střelbu z pušek na ostro, což bylo krajně nebezpečné. (...) Výsledek neopatrného zacházení se zbraněmi se však dostavil sám: jedna česká úřednice zastřelena¹⁶⁹, jeden strážný se při prohlídce tábora ruským velitelem střelil do nohy, na strážnici byl postřelen jiný strážný do ruky¹⁷⁰ a je do smrti mrzák.«¹⁷¹

O hygienických poměrech po přesunu tábora ke kasárnám dělostřeleckého pluku jsme obsáhle informováni ze Zprávy o prohlídce ze srpna 1945: »Tábor je umístěn u severního nádraží a skládá se ze 6 baráků, z nichž 5 je dřevěných, 1 kombinovaný: polovina z cihel, druhá část opatřena stahovacími roletami, v této části je kuchyň. Barák při vstupní bráně slouží za správní budovu a je v ní umístěna také lékařská ordinace sloužící jako obydlí lékaře N¹⁷². Dále jsou v něm umístěny dva pokoje o 4 lůžkách pro nemocné. Podle sdělení pana správce tábora jest tam internovaných 344 osob – z toho stavu je právě v nemocnici v Hranicích 7 osob, z nichž jedna na břišní tyfus. Další baráky slouží k ubytování internovaných. Jsou to bývalé stáje, podlah není (hliněné), internovaní spí na dřevěných kavalcích většinou o jedné etáži. Kavalce mají slamníky, zhlavce¹⁷³ a deku. V barácích jsou jídelní stoly. Jídelní přístroj má každý svůj, jsou majetkem tábora. Vodovod je městský, voda nezávadná. Osvětlení elektrické. V jednom baráku jsou umístěny umývárny pro muže a ženy, mají deset kohoutků, dřevěný žlab s odpadem.

Závady resp. nedostatky: Ve správní budově nutno opatřit záchod i žumpu ventilací. Pro ošetřovnu obvazový materiál, leukoplast, dva irigátory, ostoskop¹⁷⁴. Nutná jest aspoň jedna místnost pro izolaci resp. pro pozorování. Potřebné jsou koupelny.

Kuchyň vyhovuje technicky i hygienicky. [...] Pro tábor chybí asi 100 dek a přikrývek. Odpadovou vodu z umývárny nutno desinfikovati (či-

167/ Svědectví F. Schneidera [N], 19. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD, 2, 306.

168/ Dopis A. Dohnala, 15. 1. 1946. In: SOKAP, MNVH, k. 25. – Věc se vyřešila až v únoru 1949, kdy MNV navrhl, že nebude uplatňovat náhradu za používání budov a ONV zase nebude požadovat dlužnou částku za propůjčené německé pracovní síly. – Dopis M. Seniuka, 16. 2. 1949. In: SOKAP, ONVH, k. 623.

169/ 28. 6. 1945 byla v budově Hospodářské školy dozorcem Jaroslavem Samkem nešťastnou náhodou zastřelena osmnáctiletá Anna Kovářová, »zaměstnaná při evidenci Němců na městském úřadě«. – Politováníhodné neštěstí. In: Nový směr, č. 8, 4. 8. 1945, s. 3; též Hlášení NBS, 2. 7. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 180.

170/ 24. srpna 1945 byl strážný Alois Macek nešťastnou náhodou postřelen některým ze svých kolegů. – Životopis A. Macka, 12. 6. 1946. In: SOKAP, MNVH, k. 136.

171/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

172/ Tj. Němce.

173/ Tj. polštáře.

174/ Irigátor slouží k výplachům, otoskopem (ostoskopem) se nahlíží do ucha.

stící opatření) před odtokem do potoka vzdáleného asi 300 m¹⁷⁵. V té věci zapotřebí souhlasného jednání a opatření s voj. správou budov v sousedství internačního tábora. V táboře je velké hnojiště, jež je semenišťem hmyzu a musí býti rychle odstraněno.

V zvláštních odděleních jsou umístěny přestárlé ženy a muži. Zvláštní oddělení pro ženy je těsné pro 26 žen v něm umístěných, z nichž některé jsou slepé, jiné trpí různými obrnami, jiné jsou značně marantické¹⁷⁶ – v této věci by bylo potřeba rozhodnutí o eventuálním umístění u příbuzných. Také otázka dětí – kojenců do 1 roku a starších do 14 roků, je ožehavým problémem tábora. Záchod je společný v dřevěném baráčku. Je rozdělen na 4 komůrky, 4 pro muže a 4 pro ženy, nepostačuje, mají-li se ráno všichni před nástupem do práce vystřídati. Nemá žumpy a vod. odtok skoro vrativodem – podél plotu tábora, nutno zapojiti po desinfikaci na odpadovou rouru z umývárny. V táboře není otopných těles. Ubytování při blížící se zimě stává se za těchto poměrů problematické.¹⁷⁷

Rada hranického ONV po seznámení se zprávou pověřila referenta Fr. Musiala nalezením vhodného objektu pro tábor a zvláštního objektu pro přestárlé internanty¹⁷⁸. O tomto hledání se ze zápisů rady ONV dozvídáme:

4. září 1945 – » Usneseno přestárlé Němce nebo matky s malými dětmi umisťovati na požádání u rodin.«¹⁷⁹

16. října 1945 – » Zdůrazněna opětovně naléhavost přemístiti internační tábor do baráků v Hranicích. V souvislosti s tím poukázal předseda, že v internačním táboře je 11tíměsíční dítě, jehož matka byla odvedena k soudu. Usneseno dáti dítě do rodiny Ing. Watzlavika v Hranicích.«¹⁸⁰

30. října 1945 – » Bezpečnostní referent F. Musial sdělil, že pracovní tábor bude umístěn v Czeikově cihelně. Do starých baráků v Hranicích budou přemístěni přestárlí, pokud je nebude možno umístiti u příbuzných.«¹⁸¹

6. listopadu 1945 – » Bezpečnostní referent podal zprávu o likvidaci internačního tábora a sdělil, že přestárlí propuštění Němci budou ubytováni u příbuzných, po případě u majetkově silných německých rodin.«¹⁸²

13. listopadu 1945 – » Usneseno: 1) učiniti dotaz u ZNV v Brně, možno-li Němce, které není možno umístiti u příbuzných a známých, přemístiti do baráků zemského kamenolomu v Olšovci; [...] 3) přestěhovati Němce z tábora, pro případ, že je nebude možno umístiti v Olšovci, do některé německé obce (Slavkov neb Boňkov).«¹⁸³

175/ Tj. potoka Ludina.

176/ Tj. podvyživené.

177/ Zpráva o prohlídce, 22. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 283.

178/ Zápis z 9. schůze rady ONV, 23. 8. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

179/ Zápis z 11. schůze rady ONV, 4. 9. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

180/ Zápis z 18. schůze rady ONV, 16. 10. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

181/ Zápis ze 2. schůze rady ONV, 30. 10. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

182/ Zápis ze 3. schůze rady ONV, 6. 11. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

183/ Zápis ze 4. schůze rady ONV, 13. 11. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

22. listopadu 1945 – »Bezpečnostní referent Musial sdělil výsledek jednání u ZNV v Brně stran ubytování Němců v Olšovci. K návrhu referenta usneseno, aby přestárlí Němci a děti byly umístěny v obci Boňkově.«¹⁸⁴

Zachované dokumenty neumožňují zjistit, zda byli přestárlí Němci skutečně umístěni na čas v Boňkově, ovšem ani to, zda se celý tábor nakrátko přesunul do Czeikeho/ Čejkovy cihelny. Pravděpodobnější však je, že objekt cihelny byl nakonec rovnou určen pro Sběrné středisko k plánovanému odsunu a tábor se od nádraží přestěhoval přímo do baráků v Purgešově ulici.

O hygienické situaci a stavebních dispozicích těchto baráků nemáme žádné informace, lze jen předpokládat, že byly pro zimní období přeci jen vhodnější, než nevytápěné baráky u nádraží...

ZDRAVOTNÍ PÉČE/ Pokud jde o zdravotní stav internovaných, mnohé napovídají již citované dokumenty. Pro dokreslení ještě text ze srpna 1945, jehož autorem je zdravotní rada hranické nemocnice: »Sdělujeme, že nadále je přípustno ošetřování internovaných v hranické nemocnici jen po dobu nezbytné potřeby nemocniční léčby. K případnému doléčení budou pacienti odkazováni zpět do tábora. Tuberkulóza vyžaduje jen výjimečně nemocničního ošetřování a přijetí je vyhrazeno rozhodnutí přednosta interního oddělení. V táboře jest tuberkulosou stížené od ostatních oddělit ve zvláštní místnosti, po případě společně s přestárlými. Je naprosto vyloučeno, aby lékař tábora, sám internovaný, navštěvoval pacienty z tábora v nemocnici, protože je v nemocnici o nemocné dokonale postaráno v mezích lidskosti a kontrola jiná než úřední není přípustná.«¹⁸⁵ Oním táborovým lékařem byl MUDr. Bruno Thavon, vojenský lékař umístěný nejprve ve vojenském zajateckém táboře, odkud byl 25. května 1945 přidělen do internačního tábora: »Byly mně dány směrnice, jak mám postupovat a při posuzování pracovní schopnosti resp. neschopnosti k práci postupovat velmi přísně. Osobně zodpovědným mne Bögel činil hlavně při těžších případech nemocných, které potřebovaly nemoc. ošetření a do nemocnice měly být odeslány jen na jeho souhlas, později se souhlasem MNV. (...) Inventář, pokud jde o léky a lékařské potřeby, pozůstával jen z toho nejnnutnějšího. Při mém převzetí funkce lékaře nebyla dosud v táboře na Motošíně ošetrovna, byla tam pouze ordinace, takže nebylo žádných pacientů upoutaných na lůžko. Podle záznamů, které mně byly předány po dřívějším lékaři tábora dr. Heidru, nacházelo se zde celkem asi 10 nemocných, kteří byli určeni k lehčím pracím.«¹⁸⁶

LIKVIDACE STŘEDISKA/ Než budeme pokračovat v podrobnějším líčení života v táboře, zmiňme se o jeho oficiálním konci. – V prvních

184/ Zápis z 5. schůze rady ONV, 22. 11. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

185/ Dopis, 28. 8. 1945. In: SOKA Přerov, ONV Hranice, k. 283.

186/ Protokol z výslechu B. Thavona [N; *1914, vojenský lékař], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

měsících roku 1946 se počet internovaných v *Pracovním středisku* pohyboval kolem 120, v červnu však rychle klesal – internovaní začali být propouštěni domů, aby se připravili na odsun. Ke 20. červnu 1946 už počet internantů dosahoval jen čísla 54 = 17 mužů, 32 žen a 5 dětí mezi 14–18 lety¹⁸⁷, 30. června jich bylo jen 23. Ke 31. červenci 1946 bylo Pracovní středisko zrušeno.

19. srpna 1946 byla za přítomnosti velitele J. Závodného a praporčíka Aloise Procházky ze ZNV Brno provedena předběžná likvidace Pracovního střediska – pokladní hotovost (2.466,10 Kč) a vymáhání pohledávek (83.907,70 Kč) bylo předáno ONV, inventář pak Sběrnému středisku. Jediným zaměstnancem střediska zůstal J. Závodný, který byl určen pro jeho konečnou likvidaci, do jejího uskutečnění měl vypomáhat ve Sběrném středisku¹⁸⁸. Definitivně bylo Pracovní středisko (internační tábor) zlikvidováno 11. září 1946.

187/ Stav Pracovního střediska, 20. 6. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 323.

188/ Zpráva o předběžné likvidaci. In: SOKAP, ONVH, k. 1983.

V. NÁSILÍ V LÁGRU

ÚVODEM/ Dostáváme se k tématu, které iniciovalo vznik celé knížky. Zaprvé proto, že zvěrstva, ke kterým v táboře docházelo, by neměla zůstat skryta – zvlášť když se jedná o součást stále ještě živého traumatu. Zadruhé to byly právě tyto zločiny, které způsobily, že kromě nemnoha úředních dokumentů se v archivech zachovaly také protokoly z výsledků s několika internovanými, z nichž se dozvídáme mnoho podrobností, bez kterých by *příběh lágru*¹⁸⁹ skoro nebylo možné vyprávět.

Kromě uvěznění, které proběhlo bez soudu a v drtivé většině případů bezdůvodně, kromě majetkové újmy a většinou těžké nucené práce a kromě všudypřítomného slovního ponižování, byl život v táboře proscen také násilím. Násilí v internačních táborech nebylo jevem vůbec řídkým¹⁹⁰, takže situace, ke kterým docházelo v Hranicích, nebyly výjimečné¹⁹¹.

„ŘÁDNÉ“ DISCIPLINÁRNÍ TRESTY/ Neznáme znění disciplinárního řádu hranického internačního tábora, přestože pravděpodobně vznikl, vždyť instrukce z června 1945 určují, že má být veřejně vyvěšen¹⁹². Ministerské směrnice pro vydávání takovýchto tzv. domácích řádů bez výjimky zakazovaly používání násilí na internovaných. Už květnová směrnice NBS pro Moravu varovala před použitím *»neblaze proslulých německých fašistických metod týrání a hubení lidí«*¹⁹³. Vzorový domácí řád pro internační tábory vydaný Ministerstvem vnitra 17. září 1945 připouští pouze možnost udělení důtky, odnětí výhod, odnětí teplé stravy, slavníku, přidělení zvláštní práce a vězení, *»jiné tresty než uvedené nejsou přípustné. [...] Jakýkoli tělesný zásah proti příslušníkům tábora jest zakázán.«*¹⁹⁴

Hraničtí strážníci měli však na věc jiný názor. – *»Pokud vím, nebyl nikdo za mého působení v táboře bit bez příčiny, jen když se něčím provinil proti řádu internačního tábora, jako na příklad, když strážným odmítl nebo byla na dotýčeného podána stížnost, že nechce*

189/ Hraničané (alespoň někteří) internační tábor skutečně označovali slovem *lágr*, do jednoho z výsledkových protokolů dokonce zapisovatel zapsal *»v tomto lágru«*, vzápětí se ale opravil – slovo *lágru* přepsal pomlčkami a natukal *»v tomto táboře«*...

190/ Např. Tomáš Staněk, *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy, 1996, s. 76–87. – Také např. svědectví L. Bittnera, které budeme citovat v této kapitole, vypovídá o násilí, ke kterému docházelo mimo Hranice – v Kroměříži.

191/ Do „odsunových“ násilností nepatří jen zločiny v internačních táborech – např. poblíž Horní Moštěnice na Přerovsku bylo bez soudu zastřeleno více než 260 karpatských Němců, většinou žen a dětí. – František Hýbl, *Tragédie na Švédských šancích v červnu 1945*. Přerov, 1995.

192/ Rozhodnutí, 26. 6. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39. – Samo rozhodnutí se odvolává na směrnice ZNV Brno z 21. června 1945.

193/ Tomáš Staněk, *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy, 1996, s. 76.
194/ MV č. 1620-3/9-45-1-V/4. In: SOKAP, MNVH, k. 1983.

pracovat nebo podobně.»¹⁹⁵ – »Nějakých zvláštních akcí, pokud jde o týrání internovaných osob, jsem se nezúčastňoval, pouze doznávám, že když bylo zapotřebí, tu a tam jsem některý ten políček také udělal.«¹⁹⁶ Tímto způsobem bylo možno ospravedlnit leccos.

Zejména později, když už nebylo únosné dopouštět se násilí zcela libovolně, kryla se svévole strážných různými „nařízeními“ a odvoláními na táborový řád. Tak alespoň působí svědectví F. Sandera: »*Má dcera Ilša musela při 15tistupňovém mrazu škrábat cihly, při tom velmi mrzla; protože na sobě měla jen letní šaty, prosila velitele tábora Závodného o jinou práci. Ten jí nadával do nejšpinavějšího dobytka a bil ji; u okresního soudu dostala 1 den samovazby bez jídla.*«¹⁹⁷

TANEC SMRTI/ Z hlediska používání násilí na internovaných je klíčovým obdobím zhruba třicet dnů v květnu a červnu 1945. – »*Správa tábora č. I Motošín včetně Boudy obstarali si neznámým způsobem různé předměty k týrání internantů, a to býkovce, ocelové pruty, pendreký a důtky. Při přijímání byli Němci hned týráni, nehledě přitom na věk nebo rod internovaných. Po příchodu ze zaměstnání, po večeri a nástupu byli internovaní na rozkaz Boudy a Bögla vyvoláni na dvůr a tam v kruhu honění a týrání tak, až úplně vysilení padali na zem, načež byli poléváni studenou vodou, kopáním donuceni ku povstání a opětně honění a již uvedenými předměty týráni. Tento tanec smrti (jak byl pojmenován internovanými) neustal, dokud všichni internovaní neleželi vysilení a poloomdlení na zemi. Když leželi na zemi, byli Boudou nohami kopáni do přirození a do břicha, čímž jim byly prováděny průtrže (kýly) a různá poranění na nohou a těle, která dosud ještě nejsou vyléčena. Jsou dokonce případy, že některý z internovaných zůstal následkem tohoto týrání k práci méně schopným*»¹⁹⁸, s vyraženými zuby. Internantky snášely toto týrání hůř, o čemž svědčí, že se při každém takovém aktu podělyaly.

Bouda a Bögel mívali zvyky vymyslet si nějaké památné dny a jako na oslavu těchto dnů vyvolali si vždy některého z internantů nebo internantek na dvůr, tam je uvázali na lavici, která k těmto účelům byla postavena, a počali je týrati za pomoci strážných býkovci po zadnici, při čemž si každý internovaný musel počítat rány. Toto týrání se opakovalo třikrát až čtyřikrát týdně, až internovaní měli zadní části těla rozbité a museli být dodáni k lékařskému ošetřování. Léčení těchto internovaných vyžádala si dobu tří až čtyř měsíců, jelikož v mnohých případech musel být proveden operativní zákrok.«¹⁹⁹ Toto úřední shrnutí pak plastičtěji líčí výpovědi několika internantů:

195/ Protokol z výslechu A. Přikryla [*1907], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

196/ Protokol z výslechu A. Jedličky [*1908, poštovní zřízenec], 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

197/ Svědectví F. Sandera [N], 16. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306.

198/ Tj. invalidním.

199/ Zpráva pro ONVH, koncept, nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

INTERNOVANÝ VIKTOR FROMM/ »Bouda jako referent tábora docházel asi každý večer po rozchodu do tábora. Nechal si nastoupiti některé z internantů, ponějvíce Hraníčáky, dal rozkaz strážným, aby s těmito prováděli cviky a běh po dvoře. Strážní, jsa ozbrojeni bykovci, důtkami a pendrekem, na rozkaz Boudy mne jakož i ostatní bili tak, až jsem já vysílen upadl na zem, poleli mě pak vodou. Když jsem povstal, byl jsem opětně bit a honěn až do úplného vysílení, kdež jsem padl a byl pak stráží odnesen do světnice. Toto jednání se opakovalo podle nálady Boudovy dvakrát nebo třikrát v týdnu. Počátkem června byl jsem jednoho dne zaměstnán v plynárně a dostal jsem tam od správce plynárny k obědu kousek mazaného chleba, což zvěděl Bouda a nařídil po příchodu z práce mne uvázati na lavici a dáti 25 býkovcem přes vypnutou zadnici. Při tomto týrání se Bouda se strážnými vyměňoval. Na oslavu příchodu mladého Pavezky²⁰⁰ do Hranic byli jsme všichni jeden po druhém uvázáni zase na lavici a každý po 25 ranách na zadnici biti. Tohoto týrání se zúčastnili pod vedením Boudy všichni strážní. Asi 7 nebo 8 dnů po tomto byli jsme opětně a tím samým způsobem na lavici uvázáni a každý po 25 ranách na zadnici týrání a pak hned hnáni na práci. Následkem těchto ran nebyl jsem schopen pracovního výkonu, jelikož jsem měl zadní část těla tak zbitou, že jsem nemohl jíti na velkou stranu, se očistiti nebo usednouti. Byl jsem nucen vyhledati lékařskou pomoc a po provedené operaci upoután 7 týdnů na lůžko. Toto týrání se opakovalo až do dne, kdy do tábora přišlo četnictvo, které týrání zakázalo a převzalo nad celým táborem dozor. Největší klid a pořádek nastal v táboře po přestěhování tábora do baráků bývalých kasáren, jelikož se tam naskytla pro četnictvo lepší možnost přehledu a kontroly jak internovaných, tak strážných a zaměstnanců. Týrání mojí osoby se zúčastnil jako velitel Bouda, jako pomocní strážní a sice: Radmil, Jedlička, Čech.«²⁰¹

INTERNOVANÝ AUGUSTIN TYRALÍK/ »Mohu uvést, že já sám byl jsem p. Boudou týrán, a to způsobem surovým, jako kopáním v přítomnosti ruských orgánů NKVD do přirození, což tito sami odsuzovali. Toto mně dělal vždy, když se se mnou potkal.«²⁰²

INTERNOVANÝ ALEXANDR STERZ/ »Kolem 15. května 1945 byl jsem v Hranicích zatčen a odveden na strážnici, kde mne přebíral strážník Holík. Vyrozuměl o mém zatčení Boudu, který vyšel ven na chodbu, vytáhl z kapsy pistoli, nasadil mi ji násilím na spánek a řekl: „Ty bestio, ty kanalió, že už jseš tady, na tebe čekám.“ Pistoli pak dal do kapsy a nařídil mne odvésti do obecní věznice. Po 6 hodinách přišel strážník Holík, provedl u mne osobní prohlídku a odebral

200/ Tj. syna Huberta Pavezky, vedoucího hranické odbojové skupiny Obrana národa, který byl nacisty zastřelen v roce 1943.

201/ Protokol z výslechu V. Fromma [N], nedatováno. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

202/ Protokol z výslechu A. Tyralíka [Č; *1904, pokrývačský mistr], 26. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

následující věci: jednu kasetu se zlatem a brilianty (4 bril. prsteny a 500 gr. zlata), z peněženky mně vzal zlatý řetízek, dva snubní zlaté prsteny, jeden pár zl. náušnic a jeden zlatý monogram. Z náprsní klotové, pod košilí ukryté tašky mně vzal 130.000 Kč i s taškou a pak jednu koženou tašku s obnosem 4.000 Kč v říš. markách, pak jedny hodinky Omega se stříbrným řetízkem. Po odebrání těchto věcí mne odvedl do školy na Motošíně, tam mne převzal Bögel a v jeho přítomnosti mě opět prohlížel strážný Radmil a odebral mně perleťový nůž kapesní s manikurou v koženém pouzdře a pak ještě obyčejný kapesní nožík. Bögel mne odvedl do jedné světnice, nařídil, abych se ohnul přes otoman, a počal velkým býkovcem bít přes zadnici, záda a hlavu tak, že jsem omámený upadl na zem. Když jsem se vzpamatoval a počal vstávat, Bögel začal v týráni pokračovat se slovy: „Ten starý je ale ještě pevný.“ Jelikož jsem se potácel, ztrácející pomalu paměť, vystrčil mne do druhé světnice, kde jsem ztratil vědomí a upadl na zem. K vědomí jsem přišel asi o půl noci. Dva nebo tři dny po tomto týráni zavolal mne Bögel na dvůr, postavil k lavce, kdež jsem se musel opět ohnout, a počal mne znova býkovcem týrat tak dlouho, až jsem upadl na zem. Když jsem přišel k vědomí, odplížil jsem se pomalu do svého pokoje. Asi 5 dní po tomto týráni mě opět Bögel zavolal na dvůr, ruce a nohy mně svázal přes lavici, abych nemohl upadnout na zem, a počal mne týrati tak, že jsem zůstal bez vlády ležet, přičemž mně řekl, že těch 25 ran mně dal za rodinu Pavezkovu. Po tomto týráni byl jsem já s jinými internanty víckrát v týdnu, a to vždy po nástupu kolem 10. hod. večer, zavolán na dvůr, kde jsme museli cvičit a běhat v kruhu. Při cvičení a běhání byl Bouda, Bögel a další strážci ozbrojeni býkovcama a bili nás. Když jsme byli hodně unaveni a zesláblí, postavili nás tváří ke zdi, kde jsem já slabostí upadl na zem. Bouda, když pozoroval, že ležím na zemi, skákal po mně nohama a řval: „Já ti musím všechna žebra zlámat.“ Když jsem se bolestí na zemi obrátil, kopal mne Bouda nohou do břicha a do přirození tak, že mně prokopl břicho a já padl hned do bezvědomí. Na to polel mne jeden strážný studenou vodou, někdo mne uchopil za límec a tahl po zemi pod sprchu a spustili na mne vodu. Jelikož jsem vědomí nenabyl, byl jsem odnesen do světnice, kde jsem k ránu nabyl vědomí. Žádal jsem lék. ošetření, což mi bylo zamítnuté, a byl jsem zasazen do práce, třebaž jsem musel nositi kýlu přimáčknutím rukou, abych druhou rukou aspoň nějaký nepatrný výkon mohl konati. Kýla mně doposud vyléčena nebyla.«²⁰³

INTERNOVANÝ LEO BITTNER/ »Dne 23. května 1945 došel jsem do Kroměříže, jsa uvolněn Červeným křížem v Praze. Před domem tchýně mého bratra v Kroměříži byl jsem pak zatčen uniformovanou stráží a odveden na policii, pak k soudu. Při zadržení začala mne stráž bít býkovcama, hůlkami, ocelovými dráty. Když mne dovedli

203/ Protokol z výslechu A. Sterze [N; *1876, hodinář], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

k soudu, svázali mne do kozlíka a bili mne všemi předměty, co při ruce měli, jako býkovcem, obuškem, ocelovými dráty atd. Týrání trvalo tak dlouho, až mne úplně zkrváceli, a pak mně nařídili, abych stopy krve postříkané na zdi jazykem slízal. Uvěznili mne pak do kobky a v noci docházeli mne týrat. To trvalo asi po 9 dnů, během tohoto týrání kopali mne do přirození a žeber, takže mně způsobili kýlu a pohmoždění žeber a býkovci jakož i ocelovými pruty prosekali mně celá záda tak, že jsem musel po příchodu do Hranic podrobiti se operaci.

Po převezení do Hranic byl jsem převzat Boudou, Böglem a Jedličkou. Třebaže jsem vypadal úplně rozbitý, počali mne Bouda, Bögel a Jedlička opětovně býkovcemi bít tak, až se úplně unavili. Pak jsem byl odveden do světnice, v noci mne vzbudili i s Bialkem a rozkázali čistit záchody. Po několika dnech, po tomto týrání, když jsem došel z práce, zavolal mne strážný Pavlas na dvůr a počal mne týrati asi ocelovým drátem přes hlavu a tvář, takže mně vyrazil z horní čelisti 6 zubů. Jelikož jsem byl operován táborovým lékařem Thavonem a umístěn na marodce, kde jsem se léčil asi 12 týdnů, jsem od této doby práce neschopen. Týrání se zúčastnil Bouda, Bögel, Jedlička, Pavlas.«²⁰⁴

INTERNOVANÝ OTTO HORNÍK/ »21. května 1945 večer po nástupu byl jsem mezi jinými Němci poslán na dvůr, kde s námi prováděli namáhavá cvičení. Vzhledem ke staršímu věku nemohl jsem cvik provést tak, jak byl nařízen, a proto mě strážný Jedlička uhodil býkovcem po temeni hlavy tak, že mně hlavu prorazil. Rozkázal všem lehnout na zem a stráž vyplatila každému z nás býkovcem 5 ran po zadnici. Při tomto týrání přišla bouřka, strážní se ukryli pod okapem střechy, nás nechali ležeti v dešti a blátě, a když jsme byli promočeni, museli jsme se na rozkaz obrátiti na opačnou stranu, abychom byli celí v bahně a vodě umazáni. (...) Následkem válení v bahně dostala se do mé rány na hlavě nečistota, která přivodila zhnisání rány a vyléčení si vyžádalo přes dva měsíce.

23. května 1945 strážný Jedlička vyvolal mne a ještě asi s 15 Němci na dvůr, přivázal mně nohy k osudné lavici, tělo přehnul přes lavici a hlavu přimáčkl tak, že jsem nemohl dodati ani dechu, a počal mne býkovcem bít, a to 40 ran, při tomto týrání se strážní vyměňovali, a tak brali na lavice na dvůr povolané Němce po sobě. Po provedeném týrání honili nás po dvoře v kruhu a býkovcem bili, bez ohledu kam uhodili. Strážný Jedlička uhodil mne býkovcem (...) na moji poraněnou hlavu tak, že jsem ihned upadl v bezvědomí na zem. Procitl jsem však po krátké době, když jsem ucítil bolest v levém boku a zjistil, že jsem celý mokrý. (...) Musel jsem ihned zas běhati a byl jsem opět bit. Honění a bití trvalo tak dlouho, pokud všichni z nás slabosti a týráním neupadli na zem. Pak jsme byli polití vodou a za

204/ Protokol z výslechu L. Bittnera [N; *1893, obchodník], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

pomoci strážného ze země zvednutí a postavení ke zdi. Strážný Jedlička počal mne u zdi opět tak týrati rukou po tváři a hlavě, až mne úplně zkrvácel, pak přišel Radmil, uchopil mne za týlo a hlavou mně bil o zeď. Jelikož z těchto útrap a delšího stání upadl některý na zem, byli jsme za pomoci strážných dopraveni do světnice.

Následkem tohoto násilného týrání mně zadnice otekla a počala hnisati. (...) Dr. Thavon provedl operativní zákrok, vyčistil hnis a odstranil prohnílé maso a kůži, ježto však otevřená rána v rozměru dvou dlaní se neustále horšila, byl jsem převezen do nemocnice v Hranicích, kde mně byla provedena plastika. V léčení jsem se nacházel přes čtyři měsíce. Toto týrání prováděli Bouda, Bögel, Jedlička, Radmil, Čech a jiní, jejichž jména neznám.»²⁰⁵

INTERNOVANÝ BRUNO THAVON/ »Dne 8. května 1945 jsem se jako Němec přihlásil dobrovolně na policejní strážnici v Hranicích a proto, že jsem sloužil v německé branné moci jako voj. lékař, byl jsem z nařízení předsedy MNV internován a prozatím dán do vazby místního soudu. Ve vazbě jsem byl asi po dobu 6 hodin, z vazby jsem byl předán ruským voj. orgánům NKVD a po mém výsledku byl jsem předán dne 9. května 1945 MNV.

MNV byl jsem pak předán do internačního tábora na Motošíně, kde jsem byl držen asi týden. Poté jako voják byl jsem předán do vojenského zajateckého tábora v Hranicích. Odtamtud byl jsem dne 25. května 1945 vyžádán a přidělen jako lékař zpět do internačního tábora. V době od 9. května byl jsem vyslán na práce mimo tábor. [...] V táboře byl jsem převzat snad velitelem tábora Sieglem. Mimo ručníku, mýdla a kapesníku, které mně byly ponechány, neměl jsem žádných jiných věcí.

Asi dne 15. května 1945 byl jsem sám Böglem po příchodu z práce dříve důkladně prohlédnut a proto (...), že jsem byl označen jako podezřelý z útěku, byl jsem jím silným koženým řemenem bit po hlavě, až jsem upadl na zem. Na zemi jsem byl jím kopán a znovu bit řemenem, abych vstal. Přitom jsem byl do krvava zraněn. Pak jsem byl postaven v kanceláři obličejem ke zdi a přitom kopán p. Jedličkou do nohou. Podobně bylo tehdy zacházeno za mé přítomnosti s internovaným Vilémem Davidem a snad s majorem Hirschem, který t. č. je ve voj. zajateckém táboře.

Po mém návratu ze zajateckého tábora 25. května 1945 byl režim v táboře stejně přísný, avšak již organizovanější. Internovaní byli během dne většinou mimo tábor na práci. [...] Od té doby, co jsem byl určen jako lékař tábora, slyšel jsem skoro každý den pozdě večer po nástupu, že byli vyvoláváni ze světnic internovaní a přímo vyháněni strážnými tábora bitím na dvůr. Po takové noční akci vždy ráno zůstávali na pokoji ležeti někteří internovaní muži, u kterých jsem zjistil zhmoždění a krevní podlitiny na zádech, kyčlích a ky-

205/ Protokol z výslechu O. Hornika [N; *1890, řídící učitel v Kyžlířově], 23. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

člích a úplnou vyčerpanost. Později u těchto pobitých mužů docházelo k odumření a sněti pohmožděných krajin hýždových s následnou tvorbou velkých abscesů²⁰⁶, které jsem musel operativně otevřít. Tímto způsobem onemocněli tito internovaní: Horník Otto, Dombek Jan, Fromm Viktor, Sterz Alexander, později Popp František s hlubokou tržnou ranou pravé holeně, která později zhnisala a byla operativně otevřena.«²⁰⁷

INTERNOVANÝ ALBERT SCHATTAUER/ »Dne 8. května 1945 po obsazení města Hranic ruskou armádou byl jsem odveden i s mou manželkou Hildegardou, roz. Machnerovou, z nemocnice v Hranicích proti výslovnému protestu odborných lékařů nemocnice, a to Jindřichem Tajsikem, Vávrou, Rýparem a čtvrtým, jméno neznám, do internačního střediska Němců v Hranicích. [...] Po odchodu z nemocnice vedli nás uvedení čtyři muži na radnici. Přesné datum a hodinu, kdy jsme byli z nemocnice odvedeni, nemohu udati, ježto později na radnici jsem byl tak zbit, že si již nedovedu upamátovat, kterou dobu jsme na radnici přišli. Bili mě všichni, co tam byli, mladíci neznámého jména. [...] Lékařské vysvědčení o mé nemoci a nemoci mé manželky, které jsem měl u sebe a které mně byly odebrány Boudou, byly později na mou žádost ukázány ruskému veliteli, který po přezkoušení mě uznal za nemocného a nařídil, abych nebyl přidělován do žádné práce. Těchto opatření nebylo příslušníky intern. střediska dbáno a byl jsem vysílán na práce nejtěžší. Postupně byli jsme vysíláni na různé práce v Hranicích. Při příchodu z práce večer do intern. střediska byli jsme pravidelně bití příslušníky civilní stráže, kteří toto středisko střežili. Zejména uvádím tyto osoby, které se brutálním způsobem bití zúčastňovali: Slezák, Jedlička (býv. Rosenbaum), Pecha škrtil lidi řemenem a kladivem bil, hlavně ženy, Sochor, Radmil a další jménem neznám.«²⁰⁸

INTERNOVANÝ FERDINAND BEINHAUER/ »Když se všechna tato řádění přece jen donesla až na MNV, zakročil referent tábora Alois Hlobil tím, že nejprve osobně v táboře týrání zakázal, nařídil dostatečné stravování tak, aby internovaní byli práce způsobilí, a současně nařídil, aby dozor nad táborem k zabránění těmto nepřístojnostem převzal místní četnictvo. Příchodem četnictva dne 8. června 1945 nastal všeobecný obrat k lepšímu a všechny přehmaty byly v zárodku utlumeny, třebaže se tak stalo přes odpor civilní správy, což vedlo k častým nedorozuměním. Stávala tudíž snaha četnictvo opět odstraniti, aby se mohlo řídit dále. Četnictvo si svoje povinnosti uhájilo a pracovalo dále k zvelebení a pořádku v táboře.«²⁰⁹

206/ Tj. hnisavých zánětů.

207/ Protokol z výslechu B. Thavona [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

208/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N; *1902, vedoucí závodu Kunz], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

209/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

INTERNOVANÝ FRIEDRICH SANDER/ »Viděl jsem, jak hodinářský mistr Swidersky a ing. Gebhard z Hranic byli kolem 7mé hodiny přivedeni do tábora, kde byli postaveni tváří ke zdi. Když jsem přišel na oběd do tábora, byl Swidersky zpracováván bitím krátkým ocelovým prutem přes hlavu a současně kopáním do břicha. Pak byl doveden ke kůlu a s rukama svázanýma za zády vysoko vytažen. Když byl již modročervený a blízko mdlobám, tak do něj boxovali. Potom za ruce vytáhli Gebharda tak, že visel, a jeden četník jej fackoval, až tělo létalo sem a tam. Učitel Otto Horník z Kyžlířova byl tak zmlácen, že mohl ležet jenom na břiše. Stavitel Popp z Bělotína byl zbit tak, že táborový lékař ho udržel při životě jen dvojnásobnou transfuzí krve. [...] Moje žena, Anna Sander, byla s mou švagrovou, Marií Fritsch, v půlce června 1945 dopravena do Hranic; pak je velitel tábora poslal zpět do Kunčic u Bělotína s poznámkami, že jsou moc staré a nemůže si s nimi nic začít. 6. července 1945 – mezitím se vrátila z Prahy také moje dcera Ilša Sander – byly všechny 3 jedním opilým četníkem dopraveny do tábora v Hranicích, protože prý se v noci tajně shromažďovaly. Při výslechu v táboře byly bity býkovcem, 8 ran přes holé nohy a záda dostala dcera a žena se švagrovou po 1 ráně přes záda. Ti 2 četníci, z nichž jeden se jmenoval Urban, jim nadávali „německá kurvo, německá svině“. [...] Dozorce Samek bouchl mou dceru pěstí do obličeje, byl to obzvláště surový, brutální člověk.«²¹⁰

PAMĚŤ STRÁŽNÝCH/ Výpovědi strážných o násilí v táboře byly většinou stručné:

● »Při vykonávání služby zaměstnanci tábora plněna byla výzva našeho pana prezidenta Dra. Eduarda Beneše a naší zahraniční vlády, tlumočené bezpočtukrátě rozhlasem z Anglie. Po dojití směrnic o vedení internačních táborů byl tábor veden podle nich. Němci se chovali drze a spurně, často bylo nutno proti nim zakročiti i disciplinárními tresty. V jedné době šířila se mezi nimi zpráva, že jejich internování je dočasné, že Anglie jich osvobodí a použije je jako armády proti Rusku. Razili mezi sebou šeptem heslo: „Vydržet 14 dní, déle to trvat nebude a budeme venku, pak si to s Čechy vyřídíme.“ Někteří dávali najevo svoji odhodlanost příliš brzy, bylo nutno je zkrotit. Mnoho osob došlo do tábora s příliš zjevnými stopami bití, kterého se jim dostalo od civilních osob při jejich dopadení nebo v jiných internačních táborech (Kinzel, Bittner a jiní). Všude se plnilo nařízení pana prezidenta Beneše a vlády: „Bijte je hlava nehlava, nikoho nešetřte.“ Je snad pochopitelné, byli-li tito lidé biti od osob, které je a jejich válečnou činnost neznali, že byli také biti od lidí, kteří jejich činnost za války dobře znali a kteří pro jejich činnost byli mnoho roků vězněni, kdež byli nelidsky týráni, a kteří většinou jen zázrakem vyvázli sice živí, ale většinou se zlomeným zdravím, které již nikdy nenabudou.«²¹¹

210/ Svědectví F. Sandera [N], 16. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306.

211/ Protokol z výslechu V. Boudy, 5. 12. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

- »Pokud vím, prováděl výslechy p. Vladimír Bouda, obyčejně v přítomnosti p. Bögla. O tuto jejich činnost jsem se tak dalece nezajímal, neboť jsem měl své práce plné ruce. Jakou metodou neb jakým způsobem byly výslechy prováděny, není mně známo.«²¹²
- »Nějakého hrubého zacházení s internovanými jsem se nezúčastnil a o tom mi není nic známo.«²¹³
- »Pokud vím, nebyl nikdo za mého působení v táboře bit bez příčiny, jen když se něčím provinil proti řádu internačního tábora, jako na příklad když strážným odmítl, nebo byla na dotyčného podána stížnost, že nechce pracovat nebo podobně.«²¹⁴
- »Pokud se dovedu upamatovati, nikoho z internovaných Němců jsem nebil. (...) Také se nedovedu upamatovati, že by snad některý ze strážných (...) byl některého internanta týral. [...] Pokud vím, ukládal tělesné tresty v internačním táboře správce tábora Bouda, přičemž většina trestů byla vyřízena v kanceláři býv. správce tábora na Motošíně – Vladimíra Boudy – osobně.«²¹⁵
- »Pokud se dovedu upamatovati, nikoho jsem za mého působení v táboře nebil a veškeré zjištěné přestupky spáchané internanty jsem vždy hlásil veliteli stráže p. Antonínu Siegelovi z Hranic. Také nevím, že by snad jiní strážní někoho z internantů trýznili.«²¹⁶

VRAŽDY/ Jakkoli bylo popisované násilí v táboře otřesné, výpovědi pocházejí od lidí, kteří je přežili. Ti, kteří byli v táboře zavražděni, už při pozdějším vyšetřování vypovídat nemohli...

UMUČENÍ FRANTIŠKA MATĚJKY/ Bývalý hranický obchodník s lahůdkami F. Matějka byl umučen kolem 22. května 1945.

- »Několik dní nato, nevím přesně datum, byl nelidským způsobem utýrán na nádvoří tábora hranický obchodník František Matějka. Byl po vzoru rakouských špaglí přivázán a vytažen ke kůlu, později k němu dokonce přivázán. V této poloze byl býkovci do krve zbit, když omdlel, poléván vodou a opět bit, posléze odváděn, přivlečen k východu a měl být předán zpět do zajateckého tábora, odkud byl k takzvanému výsledku propůjčen«²¹⁷. Na této chodbě dostal ještě, nevím od koho, prudkou ránu do brady, skácel se naznak se schodů s těžkým otřesem mozku a rozbitou hlavou. V takto zbledovaném stavu byl odvezen do Čapkových kasáren, kde za několik hodin zemřel.«²¹⁸
- »Kolem 22. května 1945 byl do tábora přiveden tuším na rozkaz Boudy ze zajateckého tábora z Čapkových kasáren k výsledku obchodník Němec Matějka, který byl ve špionážní službě Němců a který na-

212/ Protokol z výslechu J. Závodného, 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

213/ Protokol z výslechu F. Bögla [*1911, zámečník], 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

214/ Protokol z výslechu A. Příkryla, 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

215/ Protokol z výslechu Č. Klusta [*1916], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

216/ Protokol z výslechu E. Smitky [*1924], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

217/ Že civilní správa tábora nebyla oprávněna k jakýmkoli výsledkům válečných zajatců, snad není třeba dodávat.

218/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

dával na presidenta ČSR a byl vinen ještě pro jiné delikty proti čs. národu. Jmenovaný byl vyslýchán na chodbě p. Boudou v přítomnosti několika strážných. Při výslechu se Matějka choval drze a neurvale. Pro toto jeho počínání byl přítomnými strážnými a vyslýchajícími pro své hrubé výroky a počínání tu a tam uhozen políčkem. Při tom se chtěl uhnouti, stoupl mimo schody a upadl na nižší schody hlavou. Po pádu jevil Matějka nezpůsobilost samostatné chůze, a jelikož bylo s vyšetřováním skončeno, byl naložen na ruční vozík a zavezen zpět do zajateckého tábora. Co se s Matějkou pak stalo, nevím.«²¹⁹

● »Obchodník Matějka byl předveden do internačního tábora za účelem výslechu o jeho činnosti a spolupráci s Němci před válkou a za války. Při výslechu přiznal, že již dávno před válkou, v roce 1936 a 1937, byl částečně informován místními Němci, zejména Pommerem, obchodníkem železem z Hranic, co se na nás chystá. Bylo mu doporučeno, aby se naučil dokonale němčinu, což také učinil. Sám jsem mu obstarával německé učebnice již dávno před válkou. Byl Němci vyhlédnut pro spolupráci Čechů s Němci, již před válkou hanobil všechno české i v pokračovací škole se vyjádřil před žáky, že se stydí za to, že je československým záložním důstojníkem. Věděl o práci Pommerově (:vození zbraní do Brna v nákladním autě pod pytlí s moukou:), věděl, že Kunz z vápenky, Klein, Mařík, Geyer se svým švakrem Ohnutkem a jinými pracují pro říši, a neučinil o tom hlášení jako Čech a zál. důstojník. Byl pevně přesvědčen o tom, že Němci válku vyhrají a že zůstaneme na věčné časy pod Německem. (:Můj pamětní spis, uschovaný po celou dobu války až do podzimu 1944, kdy jsem jej zničil po upozornění p. u.č. Puklem, že u mne bude domovní prohlídka.:) Nebylo jej již třeba jako dokladu, poněvadž všechno to, co tam bylo obsaženo o Matějkovi, Matějka skutečně provedl. Ještě v roce 1944 přihlásil se dobrovolně jako prostý voják do německé armády. Svoji rodinu úplně poněmčil. Při odchodu z tábora upadl na kamenné schody (:bylo mně řečeno:), narazil tvrdě na hlavu, což bylo patrně příčinou jeho smrti.«²²⁰

● »Matějka byl v předsíni tábora postaven tváří ke zdi se vzpaženými rukama. Tam byl p. Boudou bit žílou, a pak jsem byl zavolán, abych Matějku přivázal po rakouském způsobu ke kůlu na dvoře tábora. Toto jsem provedl podle rozkazu p. Boudy a přítomného p. Bögla. Pak tam také došli asi 3 strážní tábora, kteří měli v rukou býkovce. Matějka byl pak Boudou a Böglem a přítomnými třemi strážnými býkovci bit místo vedle místa. Až tento byl bez vědomí, dostal jsem rozkaz políti ho vodou. Matějka byl takto týrán asi 10 minut. Pak jsem dostal rozkaz, abych Matějku odvázel. Když jsem tento rozkaz provedl, odešel jsem do táborové kanceláře. Jak jsem se doslechl, byl Matějka naložen na ruční vozík a v tomto stavu předán zpět do zajateckého tábora do Čapkových kasáren. Matějka pak asi ve 4 hod. ráno druhého dne v kasárnách zemřel.«²²¹

219/ Protokol z výslechu F. Bögla, 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

220/ Protokol z výslechu V. Boudy, 5. 12. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

221/ Protokol z výslechu A. Tylalíka [Č], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

- »Když jsem večer po nástupu odcházel do své ubikace, viděl jsem Matějku, jak seděl na schodišti, krvácející z hlavy, opřen na lokte vislou hlavou k zemi. Mluvit jsem k němu nesměl, jelikož tam stála stráž s býkovcem, která každého internanta, který by se chtěl s Matějkou zastavit, promluvit nebo zmírnit krok, ihned býkovcem uhodila.«²²²
- »Obchodník Matějka, který byl v táboře ubit, mi byl na hřbitov dopraven zvlášť, avšak tentýž den bylo jeho tělo v půl dvanácté v poledne vyzvednuto velitelem tábora Boudou, aby bylo převezeno do Olomouce ke spálení.«²²³

UMUČENÍ PĚTI CIZINCŮ/ O něco později bylo v táboře zavražděno pět lidí.

- »Pokud se dovedu upamatovati, bylo to asi 27. května 1945 asi 17.15 h., bylo (...) předvedeno 5 mužů, oblečených v civilním oděvu, a pokud jsem se tenkrát dověděl, měli tito mužové býti SS. (...) Pokud se dovedu upamatovati, byli tito mužové asi ve 20 hodin odvedeni na dvůr. (...) Já jsem dostal od Bögela rozkaz, abych vyrozuměl internanty, že nikdo nesmí jít k oknům. (...) Krátce po 20. hod. došel do tábora mně neznámý ruský major a jeden ruský důstojník. Chtěli mluvit s velitelem tábora. (...) Bouda mně řekl, že ony důstojníky mohu vpustiti do tábora, a proto jsem oba zavedl na dvůr, kde se tenkrát Bouda zdržoval. Při příchodu na dvůr jsem viděl, jak 5 (...) mužů na dvoře chodí v dřepu kolem dokola. (...) Pak asi kolem 21.30 jsem v chodbě slyšel několik ran vystřelených asi z pistole. (...) Když jsem přišel na dvůr, viděl jsem tam ležeti pět mrtvých mužů, kteří leželi obráceni obličejem k zemi. (...) Mrtvoly byly společně pohřbeny v jednom hrobě ještě asi týž den asi o 22.30 hod.«²²⁴
- »Pokud jest mně známo, byl jsem společně s velitelem stráže Antonínem Sieglem a asi se 3 strážnými na severním nádraží v Hranicích pro 5 civilních osob, údanlivě SS manů. Těchto pět civilních osob nám předala v Hranicích na sever. nádraží vojenská stráž, která tam tenkrát konala službu a do našeho příchodu je tam hlídala. Shora uvedené civilní osoby v počtu 5 jsme společně odvedli do internačního tábora na Motošíně, kde byli ponecháni na chodbě v přízemí až do příchodu Bögela. Pak jsem obdržel od p. Bögela rozkaz, abych šel na dvůr na Motošíně a hlídal, aby některá z civilních osob nenahlížela přes plot na dvůr internačního tábora. Víím, že pak byly tyto civilní osoby v počtu 5 vyvedeny na dvůr, co se na dvoře dělo, není mně známo, ježto jsem dohlížel, jak již shora uvedeno, na to, aby osoby z okolních domů a jiní zvědavci nenahlíželi na dvůr. Slyšel jsem jen nějaké povely, pro koho tyto platily není mně známo, pak jsem odešel ze dvora na záchod a tam jsem slyšel jednou vystřeliti asi z pistole. Když jsem se ze záchodu vrátil, obdržel jsem rozkaz, aby mrtvoly ležící na dvoře v počtu 5 byly dopraveny na hranický hřbitov, a tam aby mrtvoly byly předány hrobníkovi. Tento rozkaz jsem obdržel od

222/ Protokol z výslechu V. Fromma [N], nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

223/ Svědectví F. Schneidera [N], 19. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD, 2, 306.

224/ Protokol z výslechu Č. Klusta, 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

p. Bögela. Když jsem pak přišel na dvůr, byly mrtvolý naloženy na ručním vozíku, a pak jsem se zástupcem velitele stráže Slavičkem doprovázel internované, kteří vozík táhli na hřbitov. Na hranickém hřbitově byly pak mrtvolý pohřbeny, pokud se dovedu upamatovati, do 3 hrobů, které již byly připravené. Toto se dělo z příkazu hrobníka Řehuly.«²²⁵

● »Těchto pět mužů bylo odvedeno do kanceláře p. Boudy, a když byli odvedeni na dvůr, konal jsem službu v I. poschodí na chodbě a měl jsem rozkaz, aby žádný z internantů nevycházel na chodbu nebo se díval z okna. Tento rozkaz jsem obdržel od p. Boudy a Bögl.«²²⁶

● »Později nato bylo nám ze sev. nádraží v Hranicích sděleno, že tam byli zatčeni se zbraněmi v rukou a střelivem SS mani. Telefonickou zprávu podal tam službu konající četař Nehyba z Hranic, který tyto odzbrojil a zatkl. Uvedl, že se nemůže tel. spojit s voj. posádkou, a proto o případu vyrozumívá internační tábor. Na můj rozkaz byli vysláni na nádraží 3 strážní tábora, kteří přivedli do tábora 5 příslušníků formace SS. Dva z těchto byli oblečeni ve voj. něm. stejnokroji a tři byli v civilním oděvu. Při přivedení do tábora byli postaveni tvářemi ke zdi na chodbě tábora. Tam v tomto postoji zůstali až do příchodu velitele tábora p. Boudy. Asi v 18 hodin přišel p. Bouda, dal rozkaz všechny ostříhat a zanést do stavu tábora. Zároveň o případu telefonicky uvědomil ruské orgány NKVD. Kolem 20 hod. přišli do tábora 2 ruští důstojníci a jeden český důstojník v hodnosti majora, kteří na základě telefonického hovoru přišli až na dvůr tábora, kde se sešli s p. Boudou. O čem spolu mluvili, není mi známo. V té době byli již zmínění SSmani na dvoře tábora, kde s nimi byly prováděny tělovýchovné cviky. P. Bouda, po rozmluvě s uvedenými důstojníky přišel za mnou a dal mi rozkaz, aby na místě samém bylo oněch pět SSmanů zastřeleno. Rozkaz byl splněn tím, že bez rozmýšlení a dalšího odporu na zemi ležící 4 SSmany jsem odstřelil osobně a pátého zastřelil Machanec, který v táboře zastával funkci strážného. Všichni byli střeleni ve jméno ČSR ze služební pistole, která mi byla přidělena, a to ranou do zadní části hlavy. Po tomto aktu byli všichni naloženi na ruční vozík a odvezeni na místní hřbitov. Doklady, které byly u nich nalezeny, byly předány ihned v předsíni tábora p. Závodnému, který byl v táboře jako výpomocná kancelářská síla. Kam byly doklady uloženy neb co se s nimi stalo, není mi známo.«²²⁷

● »P. Bouda je pak opětovně vyslýchal a přitom jsem tu a tam zaslechl z mé ordinace, že odpovídají nesprávnou němčinou a přízvuk odpovídal jižním Slovanům. Pak jsem uslyšel rozkaz: „Na dvůr!“«²²⁸

● »Později, nevím přesně, kdy to bylo, bylo do tábora přivedeno pět mužů oblečených polovojensky bez pokrývek na hlavách a postaveni na chodbě tábora tváří ke zdi. Já jsem stál na chodbě, když kolem nich někdo z internovaných procházel a učinil k nim nějakou poznámku,

225/ Protokol z výslechu E. Smitky, 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

226/ Protokol z výslechu A. Zaorala [*1922], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

227/ Protokol z výslechu F. Bögl, 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

228/ Protokol z výslechu B. Thavona [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

slyšel jsem jen, jak jeden z nich odpověděl: „Z toho se dostanem.“ Tato poznámka byla pronesena jedním z nich zkomolenou češtinou více v nářečí jihoslovanském.«²²⁹

● »Zastřelení pěti esesáků bylo provedeno na rozkaz ruského důstojníka od NKVD. Bylo mu hlášeno, že byli chyceni ozbrojení. Shledal tábor za naprosto nedostatečný, naše bezpečnostní služba naprosto nedostatečná a neschopná takové zločince uhlídati. Pobijí Vás dříve, nežli se zmůžete na výstřel. Dle tehdejších směrnic měl být každý německý občan, dopadený se zbraní, zastřelen.«²³⁰

● »27. května bylo přivedeno 5 mužů, dle udání Bögla prý chorvatští SS. Doslova prohlásil, že SS-manni patří jemu a že večer bude představení. Muži stáli na chodbě se vzpaženými rukama a od svého příchodu byli bití býkovci, polévání vodou a jinak týráni. Na stole v kanceláři se ocitly jejich průkazy, ze kterých jsem vyčetl, že to nebyli příslušníci SS, nýbrž najatí mužové cizích národností k různým transportním kolonám. Muži do kanceláře předvedeni nebyli, takže nebyli vzati do počtu a seznamu. Večer po příchodu Boudy byl vydán rozkaz, že nikdo z internovaných nesmí opustiti ubikace, a dole na dvoře se začalo rozvíjeti slíbené představení. Cizinci museli utvořit malý kruh, uvnitř a zvenčí umístili se strážní s býkovci a ocelovými dráty. Na povel: „Klus!“ museli cizinci v kruhu obíhati, při čemž byli strážnými bití. Týrání trvalo, dokud krev zbrocení neupadli. Pak byli polévání vodou, a jakmile se vzkřísili, pokračovalo týrání. Toto trvalo asi hodinu, během které byli zřízeni tak, že byli dalšího života nezpůsobilí. Na dobití byli na zemi odstřeleni, a to: 4 Böglem a 1 Machancem, který do tábora téhož dne přišel jako host a byl za doby nesvobody vězněn v konc. táboře v Buchenwaldu. Internovaný A. Tyralík s nějakým pomocníkem ještě v noci odtáhli mrtvoly na místní hřbitov, kde byly spolu s oběšeným Davidem hozeny do společné šachty. Když jsem po této vraždě v kanceláři namítal, že to přece nebyli SSmani, zavládlo nejprve udivení, pak lhostejnost a od tohoto okamžiku se doklady jmenovaných ztratily. Když za 2 dny přišel hrobař Řehula do tábora pro seznam pochovaných, zjistilo se s hrůzou, že doklady jsou pryč a nikdo neznal jména zavražděných. Východisko z nouze našel jeden bystrý strážný, jehož jméno neznám, a vynalezl a napsal na lístek 5 vymyšlených jmen a to: Spühl Eduard, Broskovič Michal, Pranič Karel, Stromel František, Reichert Hugo, číslo hrobu 65 na místním hřbitově. Při celém aktu byli přítomni ti to strážní a členové velitelství tábora: V. Bouda, F. Bögel, A. Jedlička, Sochor, Slezák, Siegel, Radmil, Slaviček a Machanec. Přítomen byl též jeden ruský major, který snad náhodou přišel. Stává snaha uvaliti rozkaz k zastřelení na něho, vím však přesně, že v kanceláři, když se zjistilo, že případ eventuálně neproběhne hladce, bylo domluveno, že se prostě vina svalí na Rusy, kdyby přišlo k nějakému vyšetřování.«²³¹

229/ Protokol z výslechu A. Tyralíka [Č], 26. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

230/ Protokol z výslechu V. Boudy, 5. 12. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

231/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

UMUČENÍ WALTERA BIALKA/ Zřejmě 3. června 1945 došlo v táboře k následující události:

• »Nevím přesně, kdy byl do tábora přiveden Walter Bialek z Hranic. Večer byl ztýrán a druhého dne ve zbídačeném stavu přiveden pod šibenici, která byla postavena na nádvoří tábora, a donucen sám se oběsiti. Na toto nucení dal si jmenovaný oprátku na krk, podnožka byla odkopnuta strážným Smitkou a Bialek visel. Poněvadž však byla šibenice nízká a Bialek abnormálně dlouhý, dotýkal se nohama částečně země, a tudíž špatně se věšel a pomalu umíral. Tu se rozhodl pan Bögel, že tomu udělá konec a místo, aby ho odřezal, ranou z pistole do týlu jej zastřelil. Za pomoci lékaře Thavona byl pověšený Bialek odřezán. Internovaný Alois Gross ze Spálova mu pak na příkaz p. Böglu vytloukl zlaté zuby. Kam se poděly, nevím. Mrtvola byla odvezena na místní hřbitov.«²³²

• »Němec Bialek z Hranic nejprve dostal býkvcem 25 ran na zadnici a potom mu byla ukázána šibenice, postavená na dvoře s nápisem: „K volnému použití“ a tázali se Bialka, co to je. Bialek odpověděl, že šibenice. U tohoto případu byl přítomen p. Bögl a několik strážných tábora, které jménem neznám. Bialkovi bylo nabídnuto, aby si posloužil. Bialek vystoupil na bedničku pod šibenicí a navlékl si smyčku na krk. Pak některý přítomný strážný odkopl bedničku, takže Bialek zůstal ve smyčce viseti. Pak k němu ze zadu přistoupil Bögl a ranou z pistole střelil Bialka do hlavy. Více o tom nevím, poněvadž jsem pak odešel na světnici.«²³³

• »Vím jen, že jsem měl strážní službu na chodbě v I. poschodí a dověděl jsem se, že na dvoře na Motošíně stojí pod šibenicí Bialek. Jelikož mně právě skončila služba, šel jsem se podívat na dvůr. Tam jsem viděl Bialka státi pod šibenicí, ježto jsem viděl, že Bialek se hodlá skutečně oběsiti, šel jsem proto do kanceláře k p. Boudovi a tam jsem mu hlásil, že Bialek se chce oběsiti. V kanceláři jsem toto hlášení předal p. Boudovi a ten mně řekl, že když se chce Bialek oběsiti, tak ať se oběsí. Po tomto hlášení šel jsem opět dolů na dvůr, a když jsem přišel na dvůr, viděl jsem, že Bialek již visí na šibenici a že již dokonává. Ježto jsem viděl, že Bialek jest poněkud opřen jednou nohou o bednu a druhá noha visí volně vedle bedny a dotýká se špičkou země, odkopl jsem proto bednu stranou, aby se Bialek více netrápil. Pak jsem ze dvora odešel, a když jsem se asi po 10 min. vrátil na dvůr, viděl jsem, jak právě Bialek ze šibenice sundaván internovanými.«²³⁴

• »Ke konci měsíce května byla na dvoře tábora postavena na rozkaz p. Boudy šibenice. Pokud si pamatuji, bylo to ke konci měsíce května 1945 v neděli, a to během dopoledne, byl jsem v kanceláři vyrozuměn strážným, že se Bialek na dvoře tábora oběsil. Šel jsem se podívat na tento čin. Po příchodu na dvůr viděl jsem, že na šibenici visí Bialek, jenž nejevil již známky života, a byl tudíž podle mého názoru

232/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

233/ Protokol z výslechu A. Tyralíka [Č], 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

234/ Protokol z výslechu E. Smitky, 26. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

mrtev. Po spatření mrtvoly oběšeného Bialka vzpomněl jsem si na Kounicové koleje v Brně, totiž na činy podobného rázu, které se tam prováděly při popravách za akce Heydrichové, že mrtvoly, které byly oběšené nebo zastřelené, dostávaly ještě střelnou ránu do hlavy, tak zv. ránu z milosti. Přistoupil jsem k oběšené mrtvole Bialka a střelil jsem ho z pistole do hlavy. Potom byla mrtvola odvezena na místní hřbitov.«²³⁵

● » Asi začátkem června byl do tábora dodán kolem 24. hodiny strážným pomocné policie města Hranic Elišákem²³⁶ a strážným tábora Slezákem jistý Bialek. Ráno příštího dne měl Bialka v kanceláři Bouda.«²³⁷

● » Po 10. hodině přišel ze dvora strážný Smítko a říkal, že Bialek se chce oběsiti.«²³⁸

● » Nějaký Bialek z Hranic byl ubit strážnými Radmílem a Smítko a pak, když již se nemohl bránit, byl pověšen na šibenici, kterou si za pomoci vězňů nechali na dvoře postavit. [...] Po oběšení Bialka, kterému nohy se dotýkaly země a stále byl živ, prostřelil mu pak povolaný k tomu velitel tábora Bögel hlavu.«²³⁹

● » Šibenice na dvoře inter. tábora byla postavena na můj rozkaz, tak jako ve všech německých koncentračních táborech též byla, ovšem ne pro výstrahu, nýbrž pro skutečnou potřebu, kde se denně konaly popravy nevinných lidí jen pro potěšení esesmanů. Na šibenici oběsil se nějaký vězeň (:Bialek:), o němž je mně ještě z dob předválečných známo, že to byl notorický lenoch, který nikdy nepracoval a živil se jen krádežemi a podvody, většinou však lehkověrností žen, zejména vdaných. Byl vícekrát trestán soudně. Není ho žádná škoda, za války se z něho stal nadutý drzý Němec, který bezohledně udával vše a každého Čecha pro sebemenší věc, přivedl mnoho českých lidí do vězení. Po dojití směrnic o vedení internačních táborů byla šibenice odstraněna.«²⁴⁰

DALŠÍ UMUČENÍ/ O předešlých sedmi vraždách víme z výsledků poměrně hodně. O dalších dvou se však vyslyšení zmiňují pouze okrajově:

● » Já sám jsem viděl, že v tomto středisku byly ubity tyto osoby: nějaký Pešl z Bělotína a Vater, také z Bělotína.«²⁴¹

● » U některých toto týrání zanechalo trvalé následky a jeden, pokud je mi známo, jménem Peschl zemřel v nemocnici v Hranicích, a to na odražené ledviny a krevní výrony, třebaže ofic. nález nemocnice zněl na perforaci dvanácterníku.«²⁴²

235/ Protokol z výslechu F. Bögla, 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

236/ Zřejmě se jedná o překlep; příjmení znělo spíše Eliášek.

237/ Protokol z výslechu Č. Klusta, 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

238/ Protokol z výslechu A. Přikryla, 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

239/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

240/ Protokol z výslechu V. Boudy, 5. 12. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

241/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

242/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 23. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

• »Předtím, než jsem přišel do tábora, usmrtily stráže nelidským bi-tím Petschela a Vattera ze sousední obce Bělotín. Taktéž obchodníka Matějku z Hranic. Ti tři byli tak znetvořeni, že je nebylo možné poznat.«²⁴³

Následující případ Viléma Davida pak ukazuje, že ke smrti internantů nemusely vést jen přímé vraždy:

• »Jednoho dne byl Vilém David tak ztýrán, že volil raději smrt, a při práci ve škole u fary se dne 25. května 1945 na záchodě oběsil.«²⁴⁴

• »Dne 25. května 1945 před polednem bylo mně oznámeno, že ve škole u fary se oběsil na záchodě Vilém David, Němec, býv. vrch. čet. strážmistr. Mrtvolu jsem neohledal, poněvadž byla přímo z místa odvezena do márnice na místní hřbitov.«²⁴⁵

Jaký byl skutečný počet těchto „nepřímých“ obětí nevíme, o nikom jiném než o Davidovi se svědkové nezmiňují.

JEŠTĚ DALŠÍ VRAŽDY?/ Došlo v táboře ještě k dalším vraždám, nebo je náš výčet úplný? V jedné vzpomínce se dočítáme: »Musel jsem pohřbívat všechny mrtvolky zabitých Němců, z části ubité, zastřelené, nebo pověšené na šibenici postavené na dvoře. Krvavé stopy byly dobře viditelné od tábora až ke hřbitovu, protože mrtvolky byly převáženy na malém vozíku. Musel jsem tyto krvavé skvrny zahlazovat lopatou a koštětem. Mrtvolky byly nahé házeny v počtu až šest těl do jednoho hrobu, při tom česká stráž mrtvolky kopala a fackovala s poznámkami: „tak teď můžou německé svině shnít“. Myslím, že nejméně 300 mrtvol²⁴⁶ bylo takto zahrabáno.«²⁴⁷

Další z internovaných uvádí: »Podle vyprávění si strážných a podle toho, co jsem sám viděl, ubito mělo být v tomto táboře asi 37 Němců a Čechů, Srbů, Slováků atd.«²⁴⁸

Nad udanými čísly létá otazník, který by mohl zodpovědět jen další detailní výzkum – zejména zpřístupnění dobových matrik by snad umožnilo částečně zmapovat rozsah obětí „českého teroru“²⁴⁹.

243/ Svědectví F. Sanderu [N], 16. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306.

244/ Protokol z výslechu F. Beinhouera [N], 23. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

245/ Protokol z výslechu B. Thavona [N], 24. 11. 1945. In: SOkAP, MNVH, k. 39.

246/ Je možné, že svědek míní tímto obrovským číslem souhrn všech osob, pohřbívaných na konci války, eventuálně se může jednat o písářský omyl.

247/ Svědectví F. Schneidera [N], 19. 3. 1947; překlad. In: BAB, OD 2, 306.

248/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

249/ Tyto matriky však budou podle současných zákonů ČR badatelsky přístupné nejdříve v roce 2045. – Kromě lidí, kteří byli přímo zavražděni, nebo násilím donuceni k sebevraždě, tu je další skupina „nepřímých“ obětí – sebevrahaové, např.: *Sebevražda Němky*. In: Nový směr, č. 2, 11. 1. 1946, s. 2: »Dne 7. ledna 1946 o 9. hod. skočila zřejmě v sebevražedném úmyslu 68letá Němka Betti Prillingerová z Hranic se skály v lese Hůrka u sochy sv. Jana.«; *Sebevražda Němce*. In: Ruch, č. 29, 1. 11. 1946, s. 3: »Dne 29. října v 8 hodin ráno spáchal z omrzlosti života ve stodole ve Lhotce sebevraždu oběšením 75letý Němec Richard Mück ze Lhotky. Mück se pokoušel o sebevraždu již několikrát, ale vždy mu v jeho úmyslu domácí lidé zabránili.«

ZRŮDY/ Bestiální chování hranických strážných samozřejmě nesvědčí o nějaké vrozené zrůdnosti nebo „celonárodní dispozici“ Čechů k podlému násilí, spíš odpovídá abnormální kolektivní psychické situaci, ve které je osobnost většiny jednotlivců příliš slabá na to, aby odolala hlasu démonů. – »Metodu neurvalého zacházení s internovanými zavedl v táboře strážný Jedlička a po něm jednotlivě se připojovali přítomní strážní tábora. Hrůzovláda hlavně započala příchodem Bögla, který tábor převzal asi dne 15. května 1945 ve funkci velitele vnitřní správy.«²⁵⁰ – »Inspirátorem zlého nakládání s internanty byl Bouda.«²⁵¹ – »Pokud jest mně známo, zavedl bití internovaných osob a hrubé zacházení sám velitel tábora p. Bouda a vše se provádělo na jeho rozkaz.«²⁵² – »Do strážní služby byl přijat bez výběru kde kdo, každý v této službě hledal jen nějaké dobrodružství a špatná mentalita přecházela ze strážných starých na nové. (...) Musel jsem bojovat proti této mentalitě: „Nedejte jim žrát, ať zdechnou. Každý Němec je dobrý, když je 3 metry pod zemí, aby jej ani pes nevyhrabal.“«²⁵³

NÁSILÍ NA ŽENÁCH/ Kromě mučení docházelo v hranickém internačním táboře ke znásilňování a sexuálnímu zneužívání a také k napomáhání těmto činům, kterých se dopouštěli rudoarmejci a tzv. partyzáni:

»Pokud se týče zacházení se ženami, ženy internované byly znásilňovány členy stráže a za lihoviny a cigarety byly dávány k dispozici ruským vojákům. To vím z vyprávění postižených žen, ale konkrétní případ nemohu udát, ježto jsem jej neviděl.«²⁵⁴ – »Byla mi svěřena též práce rozdělování internovaných do zaměstnání. Bylo mi po čase nápadné, že jsem na zákrok stráží měl různým mladým dívkám jednou v práci poskytnouti úlevu, jindy zase je přikázati na velmi těžké práce. Když jsem pak zjistil, že je to neklamný barometr toho, jak byly dívky strážným po vůli, čili ne, odmítl jsem tuto spolupráci.«²⁵⁵

GERTRUDA F-OVÁ²⁵⁶/ »V táboře konali službu strážní příslušníci české národnosti, mezi nimiž byl Jaromír Pavlas. Dne 12. května 1945 zmíněná stráž malovala všem Němcům na záda hákový kříž. V noci na 13. května asi o 3. hodině přišel do místnosti do prvního poschodí, kde jsme byli soustředěni, strážný Pavlas, který mě zavolal a dal příkaz, abych šla s ním do přízemí. Tam v kuchyni na mně požadoval, abych s ním souložila. Vzhledem k dané situaci s obavou před vyhrůžkami Pavlase jsem s ním souložila. Učinila jsem tak jen pod pohrůžkou, poněvadž jmenovaný mně před souloží tvrdil, že vše závisí od něho. Když bude chtít, může mne z lágru propustit, nebo

250/ Protokol z výslechu B. Thavona [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

251/ Protokol z výslechu A. Příkryla, 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

252/ Protokol z výslechu A. Jedličky, 29. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

253/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

254/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

255/ Protokol z výslechu F. Beinhauera [N], 24. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

256/ V případě znásilňovaných žen jsme se po delší úvaze rozhodli pro jejich částečnou anonymizaci, ač to možná bude vypadat sexisticky.

v táboře držeti. Současně hovořil, budu-li mu po vůli, nebudu označena hákovým křížem. Přesto toto označení jsem měla též na zádech. Soulož na mně provedl na stole, který se nacházel v kuchyni. Paulas mně zakázal o věci se někomu zmiňovati. Paulas mě ještě několikrát obtěžoval, avšak jeho svodům jsem již nepodlehla.»²⁵⁷

MARIE P-OVÁ/ »Asi 17. neb 18. května o půl noci jsem byla v internačním táboře v německé škole na Motošíně předvolána jedním strážným tohoto tábora k výsledku do kanceláře tehdejšího vedoucího internačního tábora a II. náměstka předsedy místního NV Vladimíra Boudy. Zůstala jsem po předvedení v této kanceláři s Boudou sama. Bouda, místo nějakého výsledku, mně počal lichotit, že jsem skvělá obchodnice a že on takovou si vždycky přál. Po krátkých těchto lichotivých slovech přistoupil ke mně a počal mě ohmatávat na prsech a rukou mně sahál pod sukni na přirození. V krátkém okamžiku mně pak zvedl sukni, uchopil mě do náručí a povalil mě na otoman v kanceláři a snažil se na mně vykonati soulož. V tomto počínání Boudy jsem se ubránila a s otomanu jsem seskočila. Při tom mně Bouda řekl, že by mně mohl z tábora pomoci. Já jsem však prohlásila, že pro takové věci nejsem, a prchla jsem z jeho kanceláře do své ubikace.

Asi za 2 dny na to byla jsem s pí K-ou odvedena starším Michalčíkem do hotelu Brno²⁵⁸ v Hranicích. Tam jsem byla přivedena s K-ou a ponechána v jednom pokoji o samotě. Za malý okamžik vstoupili do téhož pokoje kromě Michalčíka ještě 2 mladíci. Michalčík na to pak odešel z pokoje na chodbu. Tito mladíci nás obě úplně do naha svlékli a násilím nás donutili k souloži na postelích tohoto pokoje. Po vykonání soulože dvakrát za sebou oba mladíci na okamžik vyšli z pokoje na chodbu a za nedlouho vstoupil jeden mladík, který souložil před tím s K-ou a starší Michalčík, který zatím stál na chodbě. Se mnou pak pokračoval v souloži onen mladík, který souložil s K-ou, a starší Michalčík souložil s K-ou. Po vykonané souloži, tentokrát již třetí v tomto pokoji, onen, mně neznámý mladík i s Michalčíkem z pokoje odešli a já s K-ou jsme se oblékly. Asi za 20 minut nás pak Michalčík z hotelu Brno odvedl zpět do tábora. [...]

Ježto tento případ se stal v krátké době po výstupu s V. Boudou, mám za to, že tento jako velitel internačního tábora dal rozkaz, abych byla odolečena jinam, a soulož na mně vykonána za to, že jsem se mu nechtěla dobrovolně poddati k souloži dne 17. neb 18. května 1945 v noční době.»²⁵⁹

VELITEL BOUDA/ »Pamatuji si, že po dobu výkonu mé funkce v internačním táboře na Motošíně, přesnou dobu si již nepamatuji, přišla za mnou do kanceláře v pozdní noční době Marie P-ová za účelem výsledku, kde má uloženou svou peněžní hotovost a dále skvosty.

257/ Protokol z výsledku G. F-ové [N; *1903], 22. 7. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

258/ Tj. dnešní budovy České spořitelny na Masarykově náměstí.

259/ Protokol z výsledku M. P-ové [N; *1905], 17. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

V této příčině jsem Marii P-ovou vícekrát vyslýchal jak před tímto dnem, tak i ještě po tomto. Při každém výsledku jsem dovolil P-ové, aby si sedla na otoman, který byl v mé kanceláři. Po skončení výsledku mě P-ová žádala, aby směla přednést soukromou prosbu. Když jsem ji dovolil, počala mně vypravovati svůj rodinný život a ke konci přednesla prosbu, abych jí byl nápomocen při propuštění na svobodu. Já jsem jí tuto prosbu kategoricky odmítl a uvedl důvody, proč toto odmítám. Řekl jsem jí, že dávno je mi o ní známo, že je zuřivá nacistka, která nenávidí všechny český národ, o kterém pronesla ve svém bytě [!], že měl být dávno vyražděn, a z těchto důvodů toto její propuštění nemohu za žádných okolností podporovat. Po tomto mém prohlášení odešla P-ová rozezlena a roztrpčena nahoru do své ubikace.

Toto obvinění Marie P-ové pokládám za akt msty, že jsem jí nevyhověl v její přednesené prosbě o propuštění. Podotýkám, že Marie P-ové jsem se nikdy při výsledku vůbec nedotkl.»²⁶⁰

ŠTĚPÁNKA K-Á/ »Asi kolem 20. května 1945 v pozdních večerních hodinách vstoupil do mé ubikace v internačním táboře I v Hranicích na Motošíně velitel stráže Jaromír Pavlas ještě s jedním strážným a vyzval mne, Vilemínu K-ou a Marii P-ovou, abychom vstaly a oblékly se. Kam jsme měly jít, nám Pavlas neřekl. Já jsem však se již domnívala, kam půjdeme, proto jsem se ihned vymlouvala a prosila jsem Pavlase, aby mne nechal na pokoji, že jsem právě před 2 dny měla měsíčky (periodu). Domnívala jsem se tak právem, neboť před tímto dnem chodily internované německé ženy téměř každou noc souložit s ruskými vojáky. Pavlas mou prosbu odmítl s tím, že si on nemůže pomoci, a opět mne vyzval, abych šla. Z tohoto tábora nás již pak odvedl do hotelu Brno v Hranicích starší Michalčík. Kdo byl při tomto odvádění z internačního tábora přítomen na chodbě nevím, neboť pro slzy v očích jsem nikoho nepoznala.

Při příchodu do hotelu Brno nechal Michalčík Vilemínu K-ou státi u vchodu na schodišti a mne a Marii P-ovou převzali 2 neznámí muži a odešli s námi do jednoho pokoje v I. poschodí. V tomto pokoji mne a P-ovou tito muži vyzvali, abychom se svlékly do naha. Já jsem na tuto výzvu namítala, že se do naha svlékat nebudu, že je zde zima. Na to mě jeden z těchto neznámých mužů, česky mluvící, řekl, že když neuposlechnu, že si nemám práť vidět, co mne čeká. Pod touto pronesenou pohrůzkou jsem se svlékla a nechala jsem na sobě jen kombiné. Když jsem viděla, že mně nic jiného nezbyvá, lehla jsem si do postele a přikryla jsem se peřinou. V tom přistoupil ke mně do postele jeden z těchto mužů a vykonal na mně 1krát soulož. Asi po 3/4 hod. trvání tohoto aktu jsem vstala z postele a počala jsem se oblékat ihned, jakmile oba muži z tohoto pokoje odešli.

Jelikož při odchodu nás oba muži v tomto pokoji uzamkli, nastalo zakrátko bouchání na dvěře tohoto pokoje a někdo počal křičet, aby-

chom otevřely, jinak že rozbijí dveře. Já jsem pak neznámému muži na chodbě řekla, že my nemáme klíče od pokoje, a proto nemůžeme otevřít. Na to asi za půl hodiny vstoupil do našeho pokoje starší Michalčík, který nás do hotelu Brno přivedl, s jedním mužem, který před tím se mnou souložil. Michalčík, aniž by se svlékl, lehl si ke mně do postele a chtěl souložit se mnou. Já jsem jej prosila, aby mne nechal, že jsem již utrápená od předešlé soulože, ale Michalčík nedbal a řekl: „Nemohu ti, holubičko, pomoci, budeme hned hotovi.“ Po vykonané souloži, která trvala asi 7 minut, počkal pak na mne a Marii P-ovou, až jsme se oblékly, a pak nás obě odvedl zpět do internačního tábora. Celková doba v hotelu Brno byla asi 2 hod. Z této soulože neměla jsem žádné následky.

Na druhý den opět ve večerních hodinách byla jsem opět ze své ubikace vyvolána Pavlase, rovněž za účelem soulože s těmito samými muži co předešlé noci. Michalčíka jsem již mezi nimi neviděla. Velitel stráže Siegl Antonín tentokrát mé prosbě vyhověl a poslal za mne mou švagrovou Vileminu K-ou.«²⁶¹

STRÁŽNÝ PAVLAS/ »Ve večerních hodinách přišel do internačního tábora starší Michalčík s 1 podporučíkem čsl. armády a ještě se dvěma partysány. Žádali po mně jako po veliteli stráže vydání asi 4 žen pro vykonání soulože. K tomu mně řekli, že k tomu mají povolení od velitele tábora Vladimíra Boudy. Já jsem tomu nechtěl věřit, odešel jsem do kanceláře Boudy se všemi se přesvědčiti, zda k vydání těchto německých žen dal skutečně souhlas. Přesně si již nepamatuji, zda v kanceláři byl přítomen sám Bouda, nebo byl v téže kanceláři i jeho zástupce František Bögel. Víím jen, že jsem k vydání P-ové a K-é dostal rozkaz od Boudy, aby odešly s těmito 4 muži do hotelu Brno. [...] Jak bylo s těmito ženami naloženo, již nevím.

Pamatuji si, že P-ová i K-á tomuto vyzvání se zdráhaly vyhověti. K jejich přinucení, aby s těmito 4 muži šly, jsem nepoužil žádné pohružky ani bití. Jest dosti pravděpodobno, že těchto pohrůzek k donucení P-ové a K-é použil strážný, který tyto z ubikace na chodbu vyvolal. Jméno tohoto strážného si již nemohu vzpomenouti, ježto v tuto dobu se strážní tohoto tábora velmi často střídali.«²⁶²

VILEMINA K-Á/ »Michalčík, který s neznámými mladíky odešel do I. poschodí, mi před tím přikázal, abych zůstala v malé chodbičce do té doby, než se vrátí. Když se po několika minutách vrátil, řekl mně, že mne před těmi mladíky chrání a že mám volit, zda chci zde s ním zůstat, a nebo jinak že mne předá těm druhým mladíkům, kteří jsou již podnapilí. Věděla jsem, že Michalčík chce se mnou souložit, proto mně nezbývalo nic jiného, že kdybych se nějak zdráhala, že mne k této souloži nějakým způsobem donutí. Postavil mne v malé chodbičce v přízemí hotelu Brno ke stěně a v poloze „stoje“ vykonal na

261/ Protokol z výslechu Š. K-é [N; *1908], 20. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

262/ Protokol z výslechu J. Pavlase, 17. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

mně souložit, když předtím mně sám sůlkl kalhoty. Soulož v této poloze vykonal se mnou 2krát. Asi po 1hodinovém zdržení v této chodbičce mne pak Michalčík odvedl zpět do internačního tábora. Jakmile jsem přišla do tábora na chodbu, ptal se Michalčíka přítomný strážný, proč mne již vede zpět. Michalčík na to mu odpověděl, že již mne nemůže potřebovati. Pak mne Michalčík propustil na chodbě a já jsem šla do své ubikace. Asi za 1 hod. se pak s pláčem vrátila má švagrová Štěpánka K-á s Marií P-ovou.

Příští noc, to bylo asi 21. května 1945 v pozdních hodinách, vyvolal Pavlas z ubikace opět Štěpánku K-ou na chodbu. Ježto K-á Štěpánka věděla, proč je opět volána, ihned se vymlouvala, že je nemocná a že již byla minulé noci v hotelu Brno, a prosila Pavlase, ať ji nechá na pokoji. Přítomný Antonín Siegl prosbě K-é vyhověl a jako náhradu si vyvolal mne. Já jsem se Sieglu dotazovala, kam mám jít zase, na což mně odpověděl: „Pojď ven, neptej se, však uvidíš.“ Na chodbě při mém příchodu již stáli 3 muži, kteří mne, Gunigundu V-ovou a Marii M-ovou odvedli do hotelu Brno. V hotelu Brno si nás 3 děvčata rozdělili oni neznámí muži a zůstali jsme každá s jedním samy v pokoji. Onen neznámý muž mně pak řekl, abych se sůlkla do naha. Já jsem mu odmítla, že se nevysleču. Na to mně onen mladík pohrozil, že jestliže se nevysleknu, že mne odvede zpět do tábora, kde uvidím, co se mně stane. Pod touto pronesenou pohrůzkou jsem se pak sůlkla a nechala jsem na sobě vykonal soulož, a to jedenkrát. Asi za 2 hod. pak vstoupil do mého pokoje jeden mladík z vedlejšího pokoje a žádal přítomného muže, s nímž jsem prvně souložila, aby si to vyměnili. Onen muž, se kterým jsem prvně souložila, s návrhem souhlasil a odešel do vedlejšího pokoje za V-ovou a já jsem pak v pokoji zůstala s tímto druhým mužem. Asi za půl hod. došlo pak s tímto mužem k souloži. Tato soulož byla oním mužem vykonána na mně také jen jedenkrát. Já jsem pak únavou usnula a onen neznámý muž pak se mnou spal až do rána příštího dne.

Vícekrát již pak mezi mnou a tímto druhým mužem k souloži nedošlo. Asi kolem 8 hod. byla jsem pak s ostatními děvčaty odvedena zpět do tábora dne 22. května 1945.

Zda tyto nucené soulože nezanechaly mně následky těhotenství, mně dosud není známo, neboť jsem dosud nebyla u lékařské prohlídky. Podotýkám jen, že od té doby se mně nedostavily měsíčky, jak jsem do té doby je pravidelně dostávala. Všechny příznaky, které se mně dostavily asi po 6 týdnech, svědčí o pravděpodobném mém otěhotnění.²⁶³

JIŘINA K-OVÁ/ »Byla jsem jako výpomocná síla v býv. německém lazaretě v Teplicích a tam jsem se seznámila s německým oberfeld-weblem Gustavem Babeckým z Lotrinska na francouzských hranicích, s kterým jsem zůstala těhotná.

263/ Protokol z výslechu V. K-é [N; *1917], 20. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39. – V seznamech odsunutých Němců žádné dítě V. K-é nenacházíme.

Po internování ve zdejší internacním táboře pro Němce na Motošíně byla jsem asi za týden vybrána asi o 21. hod. strážnými, jméno si již nepamatuji, abych šla s ruskými dvěma vojíny, kteří chtěli souložit. Já jsem šla do kanceláře, a tam prosila p. Boudu, že mě může zachránit, a ten se mne vyptal, kdo jsem, a když jsem mu řekla, že jsem těhotná²⁶⁴, tak mně řekl, že se mi alespoň nic nestane a abych šla. Odešla jsem tedy ještě s pí. F-ovou a byly jsme v domě proti Mundusce²⁶⁵, kdežto bylo velitelství GPU²⁶⁶, a tam jsem spala do rána se sluhou p. kapitána a pí. F-ová s p. kapitánem ruským. Ráno nás obě do tábora odvedl sluha, co jsem s ním spala.

Druhý večer přišel ruský kapitán se svým sluhou opět do tábora a žádal, aby jsme opět s něma šly. Já jsem šla i s pí F-ovou opět, ale předem jsme se musely zapsat v kanceláři, a tam se mne p. Bouda ptal, jak jsme se měly a co s námi dělali. Já jsem mu řekla, že to bych nikomu nevypravovala. Když jsme byly opět v pokoji u ruského kapitána, tak tam sluha nebyl, a kapitán řekl o 23. hod. 30 min., že mohu jít domů a F-ová tam zůstane. F-ová tam sama nechtěla zůstat, tak ji kapitán pustil ven a mne si tam chtěl nechat. Já jsem mu též dveřmi proběhla a utekly jsme s F-ovou samy do tábora. Když pak přišli ruští vojáci pro ženy k souložím, tak mne vždycky p. Radmil jako strážný vybral, a když jsem se i s matkou ohražovala, že jsem již vícekrát byla, tedy p. Radmil se rozkřikl, že kdo poroučí, jestliže on, a nebo my, a musela jsem jít a byla jsem asi ještě 5 nebo 6krát souložiti skoro vždy s ruskými důstojníky. To už pak řídily a vydávaly ženy pro ruské vojíny jen stráž. Bála jsem se stráž, neboť měly bytkovce, a Rusové byli vždycky opilí, a tak jsem byla k tomu nucena ze strachu. Též v hotelu Brno v Hranicích jsem byla s L-ovou, ale po druhé to bylo již ruským velitelstvím zakázané, tak jsem mohla odejít do tábora.

Členové stráž, z nichž si při tom měnění pamatuji p. Slezáka, nám říkali, že když nebudeme souložiti s nimi, že nás pošlou opět k Rusům. Též v hotelu Klíč²⁶⁷, když jsem uklízela jako internovaná, přišel strážný Slezák a řekl: „Tak, Jirko, teď půjdeš se mnou (myslel tím souložiti), a jestli nepůjdeš, tak až večer přijdou Rusové, tak tě pošlu s nimi.“ Já jsem mu řekla, že si myslí, že když pro nás chodí Rusové, že oni jako stráž nás též mohou využívat. Strážný Slezák pak odešel a k ničemu nedošlo.“²⁶⁸

LIBUŠE K-OVÁ/ »Dne 12. května 1945 byla jsem zajištěna v internacním táboře a dne 14. srpna 1945 propuštěna na svobodu. Po dobu pobytu v internacním táboře neměla jsem žádný pohlavní styk s Vladimírem Boudou, a ani mně tento nečinil milostné návrhy.

264/ Na konci září 1945 se Jiřině K-ové narodilo dítě, v květnu tedy byla asi v 5. měsíci těhotenství.

265/ Tj. naproti budově bývalé nábytkářské firmy v Čechově ulici č.p. 183 (dnes zde sídlí mj. První novinová služba).

266/ GPU je starší název pozdějšího NKVD – sovětské tajné policie.

267/ Tj. dnešním sanatoriu Janáček v Teplicích n. B.

268/ Protokol z výslechu J. K-é [N; *1922], 21. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

Byla jsem však svědkem, že téměř každého večera, jakmile jsem se vrátila z práce, Bouda dával přímé rozkazy, která z internovaných žen má na svém těle nechati souložiti příslušníky Rudé armády. Pokud si vzpomínám, zastavil mě jednou Bouda na chodbě internačního tábora a řekl mně: „K-ová, to jste vy, která chodíte drbat s těma Rusama? Jaké mají ty ocasy, myslím, že by jste drbačku již s námi neměnili, ti to umí asi dobře, že?“ Na tato slova, když jsem vůbec Boudovi neodpovídala, řekl mně opět: „No, neupejpejte se, vždyť my to dobře víme, co ti Rusové dovedou. A co když budeš sprásknutá?“ Já jsem mu pak řekla, že by mne více zajímalo, kdy budu propuštěna z lágru. Bouda mně na tato slova řekl, abych mazala raději do ubikace.

Mnohdy, když mne a L-ovou potkal Bouda na chodbě, nikdy neopomnul se nás sprostě dotazovat, jak ku příkladu uvádím: „Tož co, měly jste se dobře, už jste vydrbané, jak to ti Rusové dělají, už máte ty piče plné?“ Nikdy se mnou neb jinou internovanou ženou slušnější rozhovor nevedl.

Téměř každého dne, jakmile jsem se s ostatními internovanými vrátila zpět do tábora, již mně a L-ové předem Bouda řekl, že večer půjdeme drbat zase. Než se sešerilo, byli již mnohdy ruští vojáci v kanceláři u Boudy. Ten pak nechal vyvolati mě a někdy i L-ovou a dal rozkaz, abych šla zase drbat. Na daný pokyn Boudy pak příslušníci Rudé armády se mnou, příp. i s Annou L-ovou, odešli. Pokud si pamatuji, byla jsem celkem 3krát v hotelu Brno, kde jsem musela nechati na sobě vykonati soulož 16 mužů, kteří se za sebou vystřídali 3 až 4krát, takže celkový počet souloží dosahoval číslice asi 40. Mezi těmito muži bylo 10 ruských vojáků a 6 českých partyzánů, jejichž velitelem byl 1 nadporučík čsl. armády. Tohoto nadporučíka jsem prosila, aby mě již nechal, má-li trošku cti v těle, že již opravdu nemohu ani vstát následkem vnitřní bolesti a bolesti na rodidlech. Tento však řekl, že již jest tak rozladěn, že aspoň jedenkrát si to musí se mnou udělat. Kromě toho musela jsem jíti s ruskými vojiny i do soukromých bytů po vystěhovaných Němcích a mnohdy do přírody.

Kdykoliv jsem na rozkaz Boudy musela odcházet za účelem vykonávání soulože s ruskými vojiny, prosila jsem Boudu, aby mne nechal nějaký čas odpočinout, neboť jsem již byla tělesně zesláblá a vyčerpaná. Bouda nikdy mé prosbě nevyhověl, ba naopak hrozil bitím, nesplním-li jeho rozkaz.

Následkem těchto nucených souloží dostala jsem výtok a musela jsem se podrobit lékařské prohlídce, zda nejsem pohlavně nakažena. Jak mně sdělil MUDr. Thavon, lékař v internačním táboře, utrpěla jsem poruchu na rodidlech, v důsledku této se již nikdy nemohu státí matkou.²⁶⁹

ANNA L-OVÁ/ »Dne 8. května 1945 byla jsem zajištěna v internačním táboře I v Hranicích na Motošíně a dne 24. června 1945 po přezkoušení mé národnosti jsem byla z tohoto tábora propuštěna na

svobodu. [...] *Téměř každého dne, když jsem se vrátila z práce do tábora a Bouda byl přítomen, mně vždy řekl: „Šoustala jste s Germánama, budete šoustat i s Rusama. Připrav se, večer půjdeš drbat zas!“ Častokráte, když si mě příslušníci Rudé armády se souhlasem Boudovým vybrali k výkonu soulože, řekl Bouda veřejně před ruskými vojáky: „ta vydrží dost, ber ji“ a ukázal na mne prstem. Jedině z popudu Boudy musela jsem se odebrat s ruskými vojáky buďto do hotelu Brno v Hranicích, nebo někde v přírodě, a kde pak na mém těle vykonalo soulož až 8 vojáků za sebou. Tito vojáci se na mně vystřídali až 4krát za sebou, takže celkový počet souloží na mně vykonaných za celou noc dosahoval číslice 32.*

Každý den, když jsem byla donucena Boudou nebo jeho zástupcem Frant. Böglem k souložím s ruskými vojáky, prosila jsem pokaždé Boudu, aby mě aspoň jedenkrát ušetřil, že již jsem celá otekla na přirození, že již mám z toho veliké vnitřní bolesti, že již ani nemohu chodit, neb ve dne mám chodit do práce a v noci opět souložit. Bouda mně na každou takovou prosbu odpověděl: „znám tě, ty sneseš hodně“ a mávnutím ruky řekl „marš“, čímž dal pokyn i ruským vojákům, že mohou se mnou odejít, kam chtějí.«²⁷⁰

VYŠETŘOVÁNÍ ZLOČINŮ/ 6. listopadu 1945 rada ONV uložila bezpečnostnímu referentu F. Musialovi »vyšetření všech událostí ohledně zacházení s internovanými v táborech v Hranicích od doby zřízení tábora až po jeho převzetí do správy ONV«²⁷¹. Musial se obrátil na velitelství SNB, jež shromáždilo několik protokolů z výsledků, které kvůli různým přechinům v táborech vedlo už dříve, a provedlo řadu nových výslechů na zadané téma.

Je otázkou, co vyvolalo tento pozdní zájem oficiálních míst o záležitost, se kterou byla nepochybně konfrontována už v létě 1945 – snad to bylo způsobeno říjnovým přechodem táborů do kompetence ONV. Dost možná, že k vyšetřování dalo podnět přímo Ministerstvo vnitra, jež prošetřovalo výpověď A. Schattauera²⁷².

Jaký byl závěr vyšetřování? Kdo ze strážných byl obviněn z vražd, ublížení na zdraví a znásilnění? Policejní zpráva sdělovala: »*Koncem měsíce července 1945 byli Bouda s Böglem zatčeni a předáni krajskému soudu v Olomouci.*«²⁷³ Podivné na tom je, že červencové zatčení obou pánů a následný proces neměly se zločiny v internačním táboře skoro nic společného, týkaly se především rozkrádání majetku internovaných a jen okrajově znásilňování internovaných žen.

SNB i rada ONV se však se závěrem zprávy spokojily – z jejich hlediska bylo zřejmě rozhodující, že svědci všeobecně potvrzovali, že po příchodu SNB násilí v táborech ustalo. Závěr zprávy pak navozoval dojem, že viníky násilností čeká soud. Fakticky však došlo k tomu, že pro nejtěžší zločiny nikdo souzen ani potrestán nebyl, přestože vyšetřování proběhlo.

270/ Protokol z výslechu A. L-ové [Č; *1912], 20. 8. 1945. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

271/ Zápis ze 4. schůze rady ONV, 13. 11. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 23.

272/ Výslech A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765.

273/ Zpráva pro ONVH, koncept, nedatováno. In: SOKAP, MNVH, k. 39.

Když pak Národní shromáždění 8. května 1946 přijalo zákon č. 115, který mj. označil za beztrestné takové jednání, které bylo »výrazem touhy po spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů« mezi 30. zářím 1938 a 28. říjnem 1945, byla cesta k potrestání viníků uzavřena definitivně²⁷⁴.

POLICEJNÍ NÁSILÍ/ Po takřka šedesáti letech působí celé vyšetřování poměrně jednoznačně. – Přestože v danou chvíli bylo ve hře nepochybně mnoho různých sil a zájmů, převážila snaha vše co nejrychleji uzavřít. Dokonce se můžeme domnívat, že kromě předpokládaných, ale těžko dohledatelných, osobních vazeb jednotlivců tu byl obecnější důvod téma násilností nerozvířovat. Když se ještě jednou podíváme na zadání ONV, nemůžeme si nevšimnout, že neznělo jen: »vyšetření všech událostí ohledně zacházení s internovanými v táborech v Hranicích«²⁷⁵, ale mělo též časové vymezení: »od doby zřízení tábora až po jeho převzetí do správy ONV«.

Internovaní shodně vypovídají o tom, jak se po příchodu příslušníku SNB vše rychle změnilo k lepšímu²⁷⁶, několik výpovědí, které učinili lidé mimo dosah hranické SNB, však vyznívá poněkud jinak: »Po převzetí velitelství tábora v Hranicích příslušníky SNB, velitel štrážm. Mihula, se částečně poměry zlepšily, a to tak, že bití a týrání internovaných Němců se dělo způsobem tajným, t. j. ne veřejně, jako tomu bylo před tím. [...] Chování příslušníků SNB bylo částečně dobré. Štrážm. Mihulou jsem byl uhozen při nějaké příležitosti do hlavy nějakým tupým předmětem, ztratil jsem na pravé ucho sluch. Při tom mě také bil Bögel. Při jedné příležitosti, když jsem přišel z práce, byl jsem velmi krutě týrán strážnými Radmílem a Smitko, a to na rozkaz štrážm. Mihuly. Tehdy do mě na zemi kopali tak, že jsem zůstal v bezvědomí. Při tomto bití byla mně roztržena močová roura, takže jsem nemohl delší dobu močit.«²⁷⁷.

Ačkoli výše citované protokoly z výslechů vytvářejí pocit, že policisté a strážní představovali dvě oddělené a navzájem soupeřící moci²⁷⁸, prakticky mohly dobře koexistovat i ve zločinném jednání. V této souvislosti je zajímavá reakce na dopis Marie Wolfové, kterým se obrátila na zemského velitele SNB ve věci svého manžela Ferdinanda Wolfa, bývalého

274/ Přestože zákon se neměl vztahovat na činy spáchané »z důvodů nízkých a nečestných«, v praxi jím byly ospravedlňovány i takové skutky. Zejména fakt, že zákon amnestuje činy, k nimž došlo ještě 4 měsíce po konci války, z něj dělá nejtemnější místo české „protiněmecké“ legislativy.

275/ Mimoходом už: Zápis ze 7. schůze rady ONV, 16. 8. 1945. In: SOkAP, ONVH, k. 23: »Pokud se týče strážního personálu, budou propuštěni Horňák a Macek vzhledem k poslednímu incidentu v táboře a přijato bude 5 strážníků pokud možno z řad penzistů.« O incidentu nevíme nic bližšího; Macek byl však zaměstnancem tábora ještě v červnu 1946.

276/ Viz zejména již citovaný výslech V. Fromma, s. 53.

277/ Protokol z výslechu A. Schattauera [N], 9. 10. 1946. In: AMVK, A 2/1, k. 58, inv. j. 1765; podobně vyznívá už citované svědectví F. Sanderu o zacházení s Ilsou Sanderovou v zimě 1945, s. 52.

278/ Zpráva pro ONVH, koncept, nedatováno. In: SOkAP, MNVH, k. 39: »Správa tábora jevila snahu četnictvu opět z tábora odstraniti, aby v řádění se mohlo dále pokračovati. Četnictvo však svoji pozici uhájilo.«

štábního kapitána: »Dovolím si Vám, vážený pane veliteli, ještě něco připsat, abych nezapomněla. P. strážmistr Ostránský mi v táboře německém nadal, že můj manžel je největší prase a zloděj! – že ukradl četnické auto v Kroměříži! [...] Stydím se za to jen, že naši čeští četníci v táboře zbili manžela tak, že tvář měl několik týdnů podlitou krví a na nohu se vůbec několik měsíců postavit nemohl! Proto, že dostal jiné botky, spravené, že si obul. Byli to 2 mladí četníci²⁷⁹, jména jejich nejsou mně známa, slyšela jsem, že ten jistý je dělník ze sirkárny z Lipníka a ten druhý z Olšovce.«²⁸⁰

Zemské velitelství SNB v Brně si vyžádalo stanovisko hranického SNB, jejíž vrchní strážmistr František Kotala odpověděl takto: »Ferdinand Wolf těžko nesl tento převrat, a jelikož se dopustil různých kázeňských přestupků jako: opožděného návratu ze zaměstnání, při čemž si donesl nějaké poživatiny bez povolení, samovolné výměny botků mimo tábor bez povolení, styku se svoji manželkou mimo tábor, opožděného nástupu k večeři a pod., byl příslušníky bývalé Národní stráže kázeňsky potrestán v rámci dispozic vydaných osobami, kterým byla svěřena správa a dohled na tábor.«²⁸¹ Snaha ospravedlnit fyzické násilí odkazem na „dispozice“ nás asi tolik nepřekvapí, děsivé ovšem je, že toto hlášení podal Kotala svým nadřízeným přesně ve chvíli, kdy končilo vyšetřování evidentních zvěrstev a vražd, jichž se strážní v táboře dopouštěli. Neméně hrozné je, že Zemské velitelství se s hlášením spokojilo.

279/ Z dalšího vyplývá, že se nejednalo o policisty, ale o členy Národní stráže, takže dopis umísťujeme do kapitoly o policejním násilí především kvůli policejní reakci, která se snaží násilí v táboře ospravedlnit.

280/ Dopis M. Wolfové, 22. 11. 1945. In: AMVK, A 15, inv. j. 35.

281/ Hlášení SNB, 12. 12. 1945. In: AMVK, A 15, inv. j. 35.

VI. SOUDNÍ DOHRY „REVOLUČNÍCH DOB“

STÍHÁNÍ/ Přesto, že podzimní vyšetřování roku 1945 nepřineslo žádné obvinění, došlo ve druhé polovině 40. let k několika soudním procesům, které s událostmi v internačním táboře více či méně souvisely. Většinou se tu prostupovaly přečiny násilné a majetkové, takže celá kapitola se týká zároveň internačního tábora i dalších perzekucí proti Němcům, které jsme probrali v kapitole třetí.

PŘÍPAD PAVLAS/ 11. července 1945 v 10 h byl zatčen strážný Jaromír Pavlas a na sedm dní dán do vyšetřovací vazby. Byl podezřelý z toho, že internantku Editu N-ovou „svedl k smilstvu“, což vyšetřování potvrdilo, a 30. srpna 1945 byl Pavlas odsouzen Krajským soudem v Olomouci za zločin svedení k smilstvu a přestupek veřejného pohoršení »*k trestu těžkého žaláře na dobu pěti měsíců, zostřeného 1 tvrdým ložem měsíčně*«. – »*Koncem května či počátkem června 1945 přiměl obžalovaný Jaromír Pavlas Editu N-ovou²⁸² k souloži, a to jednou v budově internačního tábora u půdy, podruhé na záchodě. Obžalovaný se fakticky k trestnému činu doznal. Hájl se při výsledku dne 12. července 1945 tím, že k souloži došlo se souhlasem N-ové. Při hlavním přelíčení dodal, že to byla N-ová, která ho sváděla vyzývavými pohledy a že nikým nebyl poučen o svých povinnostech jako velitele stráže a že N-ová souložila i s jiným mužem.*

S hlediska §132 tr. z. III je nerozhodnou obhajoba, že svedená souhlasila se souložemi. Směrodatným je, zda svědkyně N-ová byla svěřena jeho dohledu, což v daném případě bylo. Obžalovaný byl velitelem stráže v táboře a E. N-ová byla v táboře internována. Obžalovaný jako velitel stráže v internačním táboře byl tedy povinen svědkyni dát hlídat, aby snad neutekla, ale zodpovídal v této funkci i za tělesnou a mravní integritu hlídané. Obhajoba, že nevěděl, co bylo jeho povinností, ježto nebyl nikým poučen, má soud za vyvrácenu svědectvím Františka Bögela, správce internačního tábora, který nějaký den po 15. květnu 1945 dal všechny strážné, včetně obžalovaného, nastoupiti, vytýkal jim nepořádky v táboře a upozornil je na to, že jsou za svoje jednání zodpovědní. Tuto obhajobu má soud za vyvrácenu také z toho důvodu, že obžalovaný Pavlas byl vojákem a jako voják již na vojně byl jako každý voják s dostatek poučen, co si smí jako strážný dovolit či ne.

Soud má za vyvrácenu i tu část obhajoby, v níž obžalovaný, a to až při svém třetím výsledku, totiž u hlavního přelíčení, uvádí, že to byla

282/ Již citovaný výslech Gertrudy F-ové (s. 67) ukazuje, že E. N-ová nebyla jedinou Pavlasovou obětí a že vyšetřování případu rozhodně nebylo bezvadné.

N-ová sama, která ho vyzývavými pohledy sváděla. V těchto vyzývavých pohledech, i kdyby soud připustil, že skutečně jimi obžalovaného častovala, neshledal soud iniciativu k smilnému činu. Naopak shledal soud iniciativnost k smilným činům obžalovaného v tom, že N-ovou zastavil a domlouval se s ní, zda s ním půjde, a potom ji vyvolával ze světnice, jak svědkyně N-ová potvrzovala a obžalovaný sám přiznal. Úsměv není ještě zavdání podnětu k souloži ani výslovným vyzváním či jednáním, jimiž by obžalovanému ke smilstvu dala podnět.

Okolnost, že souložila svědkyně ještě s jiným mužem, jak tvrdí obhájka, je s hlediska §132 tr. z. irrelevantní. Nerozhodným je z tohoto hlediska také znalecký posudek, který připouští, že svědkyně již několikrát souložila. Mimo to tento znalecký posudek je však v odporu se svědeckvím svědkyně, která 13. července 1945 při výslechu u okresního soudu v Hranicích udala, že s nikým před souložením s obžalovaným nesouložila. Tento odpor sám však není s to, aby otrásl věrohodností svědkyně, ježto její svědecká výpověď usvědčující obžalovaného jest v ostatních svých rozhodných částech v soulase s faktickým se doznáním obžalovaného.

Soud při posuzování otázky iniciativy ke smilným činům musil ještě zvážiti skutečnost, že obžalovaný je ženat a nar. v roce 1915, kdežto svědkyně je nar. v roce 1929, tedy 16letá. Při daném poměru věků jest spíše předpokládati, že iniciativa vyšla od zkušeného muže, tedy obžalovaného, o 14 let staršího. Soud nemohl též přehlédnouti v této souvislosti, že obžalovaný byl odsouzen ke třem měsícům vězení pro §516 tr. zákona v r. 1943.²⁸³

Pavlas se proti rozsudku odvolal a Nejvyšší soud mu 20. prosince 1945 částečně vyhověl – zprostil ho obžaloby v tom, že se dopustil veřejného pohoršení, jinak ale verdikt Krajského soudu potvrdil a trest snížil na čtyři a půl měsíce nepodmíněně. V červnu 1946 se Pavlas pokusil dosáhnout obnovy trestního řízení s tím, že »nyní jsem zjistil, že E. N-ová sama doznala [...], že jsem se jí líbil a že se obávala, že by snad byla předána vojákům ruské armády a že proto chtěla se proti tomu zajistiti tím, že si chtěla získati moji přízeň, že mi proto nadbíhala a usmívala se na mne a dávala na jevo, že se jí líbím a že by se mnou chtěla souložit a že tedy já jsem ji nijak nesváděl, nýbrž naopak ona mne svedla a ona dala k souloži popud svým vyzývavým chováním.«²⁸⁴ Ani tentokrát Pavlas neuspěl, ale provedené výslechy nám zajímavě dokreslují některé situace ze života strážných:

»Nevím nic o tom, že by Edita N-ová odsouzenému Pavlasovi nějak nadbíhala a se mu k souloži nabízela, chtějíc tím čehosi dosáhnout. Jmenovaná je mladé děvče a myslím, že neměla ani pojem o tom, že by se podobným způsobem mohla zachránit před vojíný RA a mimo to jako nezkušené děvče jistě ani neměla ujasněné představy o souloži. Já na ni nemohu říci nic špatného. Naproti tomu mohu ale udati, že jmenovaná se právě Pavlasovi líbila. Vzhledem k jejímu mládí jsme

283/ Tj. za hrubé a veřejné pohoršení působící urážku mravopověstnosti nebo stydlivosti. – Rozsudek, 30. 8. 1945. In: ZAOO, KSO, k. 309, sign. Tk VII 537/45.

284/ Žádost o obnovu řízení, 17. 6. 1946. In: ZAOO, KSO, k. 309, Tk VII 537/45.

právě všichni my ostatní strážní v táboře na Motošíně ji a ostatní mladá děvčata ochraňovali tím, že jsme je před vojíny Rudé armády ukrývali.«²⁸⁵ – »Mohu říci, že jsem pozoroval, že N-ová měla o Pavlas zájem, poněvadž ten s ní jednal inteligentně, usmívala se na něho, podcécvala [!] ho, až mně to bylo nápadné, a také jsem jejímu otci, který byl rovněž internován, řekl, aby si na svou dceru dal pozor a jí domluvil. Když byl tábor přestěhován do nově zřízeného tábora u kasáren děl. pluku č. 108 a začaly se trousit o N-ové řeči a vůbec vyšlo na jevo, že odsouzený Pavlas s ní měl poměr, oznámil jsem případ št. strážm. Tempirovi, který věc začal vyšetřovat. Mimo to byla N-ová z tábora odstraněna a dána na práci k nějakému muži, který s ní měl také poměr. Tak jsem se to aspoň dověděl, také to, že byl k vůli tomu u soudu. Když já jsem se pak jmenované sám zeptal na okolnosti, za jakých došlo mezi ní a Pavlasem k souloži, řekla mně, že když byla požádána Pavlasem, jestli mu chce býti po vůli dobrovolně, řekla, že ano a že s ním byla dvakrát, že to bylo jednou před měsícem a podruhé asi 14 dní před udáním případu. Toto její doznání jsem si zapsal do svého deníku a ten k nahlédnutí předkládám. Podotýkám, že toto jmenovaná mně řekla a doznala před Josefem Závodným, kterého jsem si vzal jako svědka.«²⁸⁶

9. ledna 1947 ještě Pavlas naposled žádá o prominutí či zmírnění rozsudku – »Dopustil jsem se ho [= zločinu] proto, že jsem byl k němu sveden zejména naskytnuvší se mi příležitostí, když v době následující bezprostředně po porážce Němců a po našem osvobození za revolučního kvasu, kdy právní poměry byly ještě naprosto neurované a kdy vše německé bylo vítězným vojskem pokládáno za trofej, vládly ještě poměry, které oslabovaly mravní odolnost proti vyskytnuvšímu se pokušení.«²⁸⁷ Ani s touto „obhajobou“ neuspěl a od ledna do června 1947 si svůj trest v olomoucké věznici odpykal. Byl to kupodivu jediný trest, který v souvislosti se zločiny v hranickém internačním táboře padl...

ZAČÁTEK PŘÍPADU KWIATKOVSKÝ, BOUDA & BÖGL/ Ke konci července 1945 v Hranicích propukla hlavní „rozkrádačská aféra“, 27. července informoval Nový směr o tom, že: »Rušné dny zajišťování majetku po Němcích, ať již bytů, domů, hospodářství nebo zařízení, máme za sebou. Majetek byl svěřen péči schopných národních správců a přišel tedy čas, aby byla provedena bilance, aby byl získán celkový seznam majetku a jeho hodnota. Právě tak je aktuální revise německé otázky a náprava chyb, kterých se ten který orgán v tom shonu, kdy každý něco chtěl nebo žádal, snad dopustil. Osoby, zúčastněné pomocnými pracemi pro Národní výbor, jsou v jednotlivých nejasných případech vyšetřovány, záznamy jsou doplňovány, jsou zjišťovány přestupky a je pravděpodobné, že dojde i k potrestání některých osob. Jsou zajišťo-

285/ Výpověď J. Pechy [*1921], 3. 7. 1946. In: ZAOO, KSO, k. 309, Tk VII 537/45.

286/ Výpověď F. Bögla, 4. 7. 1946. In: ZAOO, KSO, k. 309, Tk VII 537/45. – Ach, mit tak tento deník k dispozici!

287/ Prosba o prominutí resp. zmírnění rozsudku, 9. 1. 1947. In: ZAOO, KSO, k. 309, Tk VII 537/45.

vány osoby, které nečekaly na přiděl a řešily si tuto otázku samy, je šetřena spolehlivost osob, které se v rušných dobách k této práci dobrovolně přihlásily. V Hranicích bylo již provedeno několik zatčení a domovních prohlídek u osob, které často navštěvovaly pohraniční území, kde se prostě bez dovození zásobily různými věcmi. Přišel čas revise, a ta bude přísná; bude také podnětem k tomu, aby politické strany očistily své řady od živlů, které se do jejich řad v rušné době vetřely.«²⁸⁸. Tentýž den, kdy vyšel tento článek, byl v 15 h zatčen člen MNV Karel Kwiatkovský, ve 23:15 pak i II. náměstek MNV a současně referent pro zajišťování německého majetku a velitel internačního tábora Vladimír Bouda a s ním i jeho táborový zástupce František Bögl.

Pro zjednodušení řízení byl Kwiatkovského případ veden zvlášť. Následná obžaloba dávala Kwiatkovskému za vinu, že »blíže nezjištěného dne v polovině roku 1945 v Hranicích věci z důvodu jeho veřejného úřadu mu svěřené a cenu 500 Kč převyšující za sebou zadržel resp. sobě přivlastnil, a to: 1 radioaparát zn. „Ideál“²⁸⁹ v ceně 1000 Kčs, 1 obraz, olejomalbu od malíře Pinkavy v ceně 1000 Kč a obraz „Náves“²⁹⁰ v ceně nezjištěné, čímž spáchal zločin zpronevěry podle trestního zákona §181, trestný podle §182 tr. zákona I. sazby.«²⁹¹

Bouda s Böglem pak byli zatčeni pro krádeže národního majetku a další zločiny. Ve vazbě však pobýli jen několik hodin, protože hned 28. července ve 12 h byli propuštěni²⁹². »Vězeňská bezpečnostní stráž zjistila, že se Bögl a Bouda 28. července 1945 na chodbě okresního soudu v Hranicích domlouvali na zapírání, a proto znovu 2. srpna 1945 oba vzala do vazby, a to již z toho důvodu, že jejich propuštění vyvolalo v občanstvu rozruch.«²⁹³

VSUVKA: ANONYM NA DR. PALÁTA/ 3. srpna 1945 kdosi z Hranic na stroji napsal a rozeslal Ministerstvu spravedlnosti, Státnímu zastupitelství v Olomouci, veřejnému žalobci při Mimořádném lidovém soudu v Olomouci a dalším institucím dopis, v němž nařkl soudce okresního soudu v Hranicích Stanislava Palátu²⁹⁴ z několika trestných činů. O obsahu dopisu se dozvídáme: »Dr. Palát byl obviňován, že za okupace se v Kelči denně opíjel a sháněl jídlo pro svého patrona, nějakého Ketnera, německé národnosti. Aby prý zahladil stopu a umlčel lidi ze svého okolí, udal prý a nechal zavřít svého domácího Richtra²⁹⁵. Tento prý by mohl povědět, co se odehrávalo v bytě Paláta, s kterým tento pálil slivovici, a co měl za kšefty s nějakým Paličkou. Nyní prý praskla v Hranicích aféra s Národním výborem, proč prý pustil Boudu

288/ *Provádí se bilance národního majetku*. In: Nový směr, č. 11, 27. 7. 1945, s. 1.

289/ :-)

290/ Pro kunsthistoriky dodejme, že autorem obrazu byl podle dalších dokumentů jistý Kraus.

291/ Zpráva, 9. 8. 1945. In: ZAOO, SZO, k. dod. 78, sign. St 2084/45.

292/ Kwiatkovský byl propuštěn 30. července 1945.

293/ Zpráva, 7. 8. 1945. In: ZAOO, SZO, k. dod. 78, sign. St 2085/45.

294/ Palát byl později v letech 1947–1950 předsedou hranického MNV (čili starostou).

295/ Syn domácího (jinak štábního rotmistra) Jana Richtra, Augustin, ve stejné době podal SNB v Hranicích na Palátu 4 trestní oznámení. Proti Janu Richtrovi bylo u ONV vedeno vyšetřování pro urážku prezidenta republiky, branné moci ČR a Rudé armády.

z vazby okresního soudu a ty ostatní, a že prý to učinil jen proto, poněvadž prý s nimi, tj. s Boudou a jeho společníkem, byl prvé noci na krádeži („rabunku“) u Němce Prilingera. Paní okresního soudce Paláta a paní Dra Běhounka mají prý ukradené kožichy a odvezly si je do Meziříčí, odkud pochází. Má prý být dále vyšetřeno, co advokát Dr. Pešek odnesl z vypáčených beden od Němce stavitele Nellhübla, který prý ho při tomto páčení přistihl. Dále prý má být vyšetřeno, co viděla paní Vojáčková z ulice Lipnické v Hranicích, jmenovitě kdo prý chodil v noci tam do domu nějaké Plebálové. Dále má prý být vyšetřeno, proč si Běhounek nechával dělat prošívané deky u nějakého Seidla, který byl zatčen co kolaborant.»²⁹⁶

Vyšetřování proti dr. Palátovi, dr. Vladimíru Běhunkovi a dr. Peškovi nepotvrdilo pocity anonyma a Palátův podíl na některé z krádeží německého majetku se neprokázal. Dne 20. prosince 1945 bylo vyšetřování zastaveno – *»Pokud tkne se domnělého propuštění neoprávněného V. Boudy a F. Bögl z soudní vazby [...] nelze ani v této trestní věci prokázat, že by propuštění V. Boudy a F. Bögl z zajišťovací vazby okr. soudu v Hranicích stalo se nějakým neoprávněným způsobem.»²⁹⁷*

Je třeba dodat, že anonymem sdělené styky dr. Paláta s Němci byly následně předmětem kárného řízení pro služební přečin podle prezidentského dekretu č. 105/45²⁹⁸, ale tzv. kárný nález z 18. června 1946 Paláta osvobodil²⁹⁹. – Rozsudek mj. probírá, zda jako trestný čin posoudit či neposoudit, že si Palát tykal s vládním komisařem Kettnerem³⁰⁰, nebo zda bylo přečinem chodit na velikonoční pomlázku do rodiny železářského obchodníka Rudolfa Pommera...³⁰¹

PŘÍPAD BOUDA & BÖGL POKRAČUJE/ Na konci srpna tedy začalo vyšetřování trestných činů, z nichž byli obviněni dva čelní představitelé internačního tábora. Bouda byl podezřelý z pokusu o znásilnění jedné z internantek a z krádeží majetku zabaveného Němcům, Bögl taktéž z krádeží a z toho, že *»po zatčení v létě 1945 v táboře pobil«* Annu Wellartovou.

Vyšetřování se táhlo dlouho. Podezření se neomezovala pouze na Boudu, Bögl a Kwiatkovského, ve spise figurovala jména řady lidí, proti nimž nakonec vyšetřování zahájeno nebylo, nebo o něm alespoň nevíme. Dru-

296/ Zpráva, 21. 11. 1945. In: ZAOO, SZO, k. dod. 78, sign. St 2176/45.

297/ Zpráva, 21. 11. 1945. In: ZAOO, SZO, k. dod. 78, sign. St 2176/45.

298/ Tento dekret o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců ze 4. října 1945 patří ke „speciálním“ retribučním dekretům.

299/ Kárný nález, 18. 6. 1946. In: MZAB, VSZB, sign. B 14/45.

300/ Naštěstí pro dr. Paláta: *»tykání obviněného s Kettnerem spočívalo na donucení«*.

301/ *»Obviněný prý odmítl, oni ho však přemlouvali, až se jim to podařilo. Obviněný prý prohlásil „konečně, co bych nenařezal Němce“ a šel s nimi do bytu. [...] Za těchto okolností skutečná účast obviněného na pomlázce u manželky Němce Pommera nespadá podle názoru kárného soudu pod pojem společenského styku s Němci, jak ji má na mysli dekret č. 105/45, poněvadž šlo o zcela nahodilý styk při projevu tradičního velikonočního veselí, který v místních poměrech v Hranicích nevyvolal v české veřejnosti žádný nepřívětivý ohlas.«*

hou centrální postavou aféry byl první náměstek MNV Alois Hlobil, »*kte-
rý zval ruské vojíny do skladů nashromážděného německého majetku
a rozdával jim vše dle jejich přání. Teprve později se podařilo bez-
pečnostním orgánům usvědčiti Aloise Hlobila z důvěrnictví Sicher-
heitsdienstu*³⁰², byl zatčen a dodán do vazby krajského soudu v Novém
Jičíně. Tam však onemocněl a byl předán do nemocnice, kde však na
vnitřní chorobu před skončením průvodního řízení zemřel.«³⁰³

12. října 1945 jej jeho strana (KSČ) odvolala z funkcí a »*Čs. strana
národně socialistická žádá o svolání mimořádné schůze MNV za úče-
lem projednání záležitostí, týkajících se p. A. Hlobila.*«³⁰⁴

V říjnu 1945 byl také Bögl odvolán z funkce správce internačního tá-
bora a 2. listopadu 1945 zrušilo plenum MNV členství v MNV Hlobilovi,
Boudovi a Kwiatkovskému³⁰⁵. Tento politický dopad aféry ovšem zda-
leka nelze považovat za „potrestání viníků“.

Jejich případ se vyvíjel dál. V říjnu 1945 byl spis předán Státnímu za-
stupitelství v Novém Jičíně, avšak teprve v únoru 1947 byly vznesena
obžaloba. Dne 3. října 1947 se konalo u Krajského soudu v Novém Ji-
číně hlavní přelíčení.

NEOBŽALOBA/ Pojdme se podrobněji seznámit s obžalobou a činy,
z nichž Bouda a Bögl byli obviňováni, ale nebyli z nich obžalováni.

Zpráva o zamýšleném postupu ve věci F. Bögel a spol. z ledna 1947
se nejprve zabývá dalšími osobami, které byly v souvislosti s případem
podezřelé ze spáchání trestných činů – konstatuje, že Hlobil je již mrt-
ev a Kwiatkovský bude souzen zvlášť. Dalšími obviněnými byli Ludvík
Wellart, který měl v létě 1945 »*navést Bögela, aby pobil Annu Wellar-
tovou*«, a František Michalčík, jenž se měl ve stejné době dopustit »*ná-
silného smilstva na Marii P-ové*«.

Michalčík »*tvrdí, že byl jednou úplně opilý a že si není vědom, zda ve
stavu opilosti v létě 1945 v hotelu Brno souložil s Marií P-ovou. [...]
Sice P-ová jako svědkyně udala, že obviněný F. Michalčík v létě 1945
na ní soulož násilím vykonal, ale vzhledem na to, že několik svědků
udává, že Němky Libuše K-ová, Anna L-ová a Marie P-ová nepo-
žívají dobré pověsti, nelze plně P-ové věřit, zvlášť, když tato jako
Němka v revoluční dobu vůči osobám, které tehdy byly zaměstnány
v táboře pro Němce, byla zřejmě zaujata. Ostatně nelze vyloučiti, že
šlo v daném případě o takový stupeň násilí, jak předpokládá trest-
ní zákon §125, a že vzhledem na tehdejší revoluční dobu P-ová na-
koniec k souloži s Michalčíkem dobrovolně svolila, došlo-li k ní vůbec.*

302/ Tj. nacistické bezpečnostní služby.

303/ Zpráva Okresní kriminální úřadovny, 25. 8. 1947. In: AMV, A 2/1, k. 57, inv. j. 1765. – A. Hlobil zemřel 23. července 1946, nekrolog in: Ruch, č. 15, 26. 7. 1946, s. 2 říká, že byl »*zakladatelem organizace KSČ v Hranicích*«.

304/ Zápis ze 7. schůze rady MNV, 25. 10. 1945. In: SOKAP, MNVH, i. č. 1.

305/ Zápis ze 12. schůze pléna MNV, 2. 11. 1945. In: SOKAP, MNVH, i. č. 25. – Zaji-
mavá informace se dochovala v pokusu Ministerstva vnitra o zmapování »*porevolučních
událostí*« v kraji. Čteme v ní, že V. Bouda byl »*soudně zbaven svéprávnosti, kloní
se k NS*« [= národním socialistům] a F. Bögl »*KSČ, vyloučen ze strany*« – AMVK,
A 2/1, k. 57, inv. j. 1765.

M. P-ová nařkla též obviněného Vladimíra Boudu ze zločinu pokusu násilného smilstva na ní v noci na 17. neb 18. května 1945, což ale obviněný V. Bouda s rozhodností popřel. Vzhledem na pochybnou hodnověrnost P-ové nelze vyloučiti, že i v případě Boudově nejednalo se o pokus násilného smilstva, že Bouda, jak to tvrdí, vůbec s P-ovou nic neměl. Obviněným V. Boudovi a F. Böglovi kladlo se dále za vinu, že napomáhali k páchání násilných smilstev na Němkách v táboře neznámými partyzány, příslušníky RA, resp. osobami převlečenými do uniforem RA, tím, že dávali těmto osobám za účelem soulože Němky z tábora k dispozici, resp. dávali strážným v táboře (Sochorovi, Spudilovi, Jedličkovi, Pavlasovi a Siegelovi) příkaz, aby odvedli za účelem souloží Němky do hotelu Brno. Že tak obviněný V. Bouda a F. Bögl a další strážní, kteří nejsou uváděni jako obvinění a jako obvinění nebyli slyšeni, činili, vychází z obsahu spisu najevo, ovšem dle svědků Ferdinanda Beinhauera, Františka Bubna, Josefa Závodného, Otty Staňka, Františka Šrota a Čenka Klusta činili tak pod nátlakem se strany neznámých velitelů partyzánů resp. velitelů Rudé armády, a to často pod záminkou, že Němky jdou na práci, a pod vyhružkami, že v případě, že se postaví na odpor, budou zastřeleni, takže jde o exkulpační³⁰⁶ důvod podle trestního zákona §2g. Mimo to vzhledem k tehdejší revoluční době nelze vyloučiti u žadatelů přesvědčení, jakož i u osob, které žádostem v naznačeném směru vyhovovaly, resp. napomáhaly, při čemž v prvé řadě to byl V. Bouda a F. Bögl, že soulože s Němkami, byť vynucené, jsou jakousi formou spravedlivé odplaty ve smyslu §1 zák. 115/46.«³⁰⁷

Logika a morálka této zprávy je děsivá. Zejména ve srovnání se zachovanými výsledky poškozených žen a také v porovnání se soudním výrokem olomouckého soudu v případě J. Pavlase.

Další obvinění se týkala majetkových záležitostí: »U V. Boudy při domovní prohlídce nalezena dále pokladna v ceně 7.000 Kčs, která byla zabavena Němci, obviněný však tvrdí, že měl tuto pouze v úschově pro nedostatek místa někde jinde ji uskladnit a že o ní příslušný činitel MNV věděl, což potvrzuje svědek Sobotka a Dr. Šlachta, takže nelze v tom spatřovati další faktum krádeže.« Podobně byly u Boudy a Bögl nalezeny pistole, zřejmě zcizené Němcům, o nichž tvrdili, že je potřebují k výkonu služby v »koncentračním táboře«, a jakmile své funkce skončí, že je odevzdají.

»Dle svědkyně Anny Wellartové obviněný F. Bögl tuto po zatčení v létě 1945 v táboře pobí a prokazatelně pouze lehce poranil (trestního zákona §411), vzhledem však na nevyvrácenou obhajobu obviněného Bögl, že chtěl tak vykonati odplatu na Wellartové z důvodu, že svého času jeho a Ludvíka Wellarta udala u německých úřadů, jest zřejmo, že tento čin směřoval ke spravedlivé odplatě ve smyslu zákona 115/46. Mimoto obviněným F. Bögl, případně i V. Boudovi, kladlo se za vinu, že odcizili A. Wellartové při zatčení 13.000 Kčs a 130 RM, prsten v ceně 125 Kčs a naušnice neznámé ceny a Au-

306/ Tj. vyvíňující.

307/ Zpráva, 21. 1. 1947. In: ZAO, SZNJ, k. 6, sign. St 850/45.

gustinu Tyralíkovi asi 18.000 Kčs a dalších 8.000 Kčs, náramkové hodinky, stříbrné hodinky, nožík a kolo, ale v tomto směru vzhledem na výpovědi svědků Augusta Tyralíka, Josefa Závodného a nevyráčené obhajoby obviněných není v tom směru proti jmenovaným důkazů.«³⁰⁸ Tím končí zpráva výčet činů, z nichž podezřelí obvinění nebudou...

OBŽALOBA/ Obžaloba z 25. února 1947 viní Böglu a Boudu, že:

»A/ odňali pro svůj užitek cizí věci movité z držení a bez přivolení níže uvedených osob:

1/ F. Bögl, byv již 2x pro krádež trestán:

a/ Amálie Swiderské zlatý prsten bez očka v ceně 300 Kčs, zlatý řetízek v ceně 650 Kčs, dvacetidolar v ceně 300 Kčs, naušnice s briliantem v ceně 1.000 Kčs,

b/ Alexandra Sterze kasetu se stříbrným přiborem, pozůstávajícím ze 7mi nožů, 6 vidliček, 6 kávových lžiček a 4 desertních nožů v úhrnné ceně 2.000 Kčs,

c/ neznámých vlastníků: pár dámských polobotek barvy mahagonové, pár polobotek z černého semiše, pár polobotek barvy mahagonové, pár polobotek barvy hnědé, pár pánských kombinovaných střevíců, černé dámské šaty, žlutočernou halenku, černé kombiné, tmavé květované šaty, květované šaty šedočerné, halenku se sukni, zelené dámské šaty, dámský svetr, dětské šaty, černou sukni, žluté kombiné, halenku se sukni barvy světlehnědé s bílými květy, dámský kostým černé barvy s proužky, dámské černé šaty s bílými ornamenty, dámské černé šaty, kus vlněné deky, dámskou světlemodrou tašku, 6 povlaku na zhlavce, 2 bílé povlaky na peřiny, 8 dámských kalhot, 3 ubrusy, 4 dámské košile, 2 ubrusy bílé a 1 ubrus s červeným vzorem, pánskou hedvábnou šálu, bílý povlak na polštář, dámské růžové pyjama, 3 dámské košile, kus trikotinu, 9 dámských kapesníků, 11 pánských kapesníků, 3 bílé ručníky, krémový ubrus ručně vyšíváný, pánské bílé punčochy, dámské hnědé rukavice, dámské pletené rukavice, pánské rukavice tmavožluté z vepřovice, pánské rukavice pletené šedé barvy, pánské kožené rukavice barvy hnědé, dámskou noční košili žlutou, dámské prací šaty světlemodré, dámské krajkové šaty hnědé, půl šedé deky, tři dámské kapesníky, kapesník vyšíváný, pár žlutých tkaniček do střevíců, kovový náhrdelník ve formě knížky – vše v ceně asi 3.000 Kčs,

2/ V. Bouda:

a/ Jana Procházky pušku s dvěma náboji do brokovnice a 10 náboji do kulovnice – vše v ceně 3.000 Kč,

b/ Karla Procházky stojací hodiny v ceně 400 Kčs, 6 ručníků v ceně 90 Kčs, 2 záclony v ceně 150 Kčs, 2 plátěné ubrusy neznámé ceny a asi 20 kusů látek po 3 m v ceně kol 2.000 Kčs,

c/ Marie P-ové: 11 3/4 litru různých likérů neznámé ceny,

3/ Bögl a Bouda ve společnosti jako spoluzloději: ještě s dalším spolupachatelem věci v ceně přes 500 Kčs A. Swiderské, a to 48 zlatých mincí, a to: desetidolar v ceně 150 Kčs, 3 dukáty za 900 Kčs, 33 desetikorun v ceně 8.910 Kčs a 11 dvacetikorun v ceně 5.940 Kčs – vše toto v ceně 15.900 Kčs – tudíž úhrnem Bögel s věcmi sub. 1 a Bouda s věcmi sub. 2 věci hodnotu 2.000 i 20.000 Kčs převyšující,

B/ F. Bögl věci ukradené ukrýl, případně na sebe převedl, a to: zlaté náušnice se safírem v ceně 200 Kčs, pozlacené náušnice s granáty v ceně 100 Kčs, látku s přípravou na pánský oblek a dámský plášť neznámé ceny, stojací hodiny v ceně 400 Kčs, 6 ručníků v ceně 90 Kčs, 8 zbytků látky v ceně 200 Kčs, 2 záclony v ceně 150 Kčs a dámský kožich per 4.000 Kčs, při čemž z ceny věci (dám. kožich) bylo mu povědomo, že krádež byla spáchána způsobem, který ji činí zločinem, a při čemž hodnota věci na něho převedených převyšuje 2.000 Kčs,

C/ V. Bouda, opětovně smilnými činy, a sice řečmi vždy před několika různými ženami a případně muži, mravopochestnost a stydlivost urazil hrubě a způsobem, budícím veřejné pohoršení,

čímž spáchali:

ad A/ Frant. Bögl a Vlad. Bouda zločin krádeže dle trestního zákona §171, 173, 174 IIa, 179 a F. Bögl také dle §176 IIa tr. z.,

ad B/ Frant. Bögl zločin podílnictví na krádeži dle trestního zákona §185, 186a,b,

ad C/ V. Bouda dle trestního zákona §516 přestupek. [...]

Důvody:

Obviněný F. Bögl po 5. květnu 1945 stal se vedoucím konc. tábora pro Němce v Hranicích na Motošíně. Správcem tohoto tábora, resp. osobou dohlížející na tábor, byl obviněný V. Bouda, který současně byl 2. náměstkem předsedy MNV a referentem pro zajišťování německého majetku. Šlo o orgány revoluční, postrádající schválení zákonných činitelů, jejich úřední kompetence nebyla právně vymezena. Tito při zajišťování Němců a kolaborantů zabavovali těmito různé věci a z části si je nechali, resp. jeden druhému z těchto věcí něco dal. [...]

V zahradě vily, kterou obviněný František Bögl v r. 1945 v Hranicích obýval³⁰⁹, 24. července 1945 při domovní prohlídce SNB nalezl věci uvedené sub. A/1c v kufře, který byl zakryt a maskován. Obviněný Bögl nemohl vůbec prokázati, že je poctivě nabyl, a výsledkem manželky obviněného F. Bögl zjistil SNB, že se jedná vesměs o věci různých neznámých Němců, kterým obviněný tyto věci „zabavil“, to jest odcizil, jak z vyličeného zřejmě vzhledem na místo úkrytu a okolnost, že je nepřihlásil a do domovní prohlídky neodvedl a vzal je k sobě bez vědomí příslušných činitelů. [...] Mimo to obviněný F. Bögl doznává, že ze zabavených věcí Němců, a sice Ludviky Kutschové, obdržel od Aloise Hlobila kožich v ceně 4.000 Kčs a od Josefa Závodného zlaté náušnice se safíry a pozlacené náušnice s granáty, kteréžto věci také Závodný ze zabavených věcí vzal³¹⁰. [...]

309/ Teplickou vilu Rézi (č. p. 870) dostal Bögl do tzv. národní správy.

310/ Prokurátor zároveň navrhl zákonné potrestání Josefa Závodného, Böglův nástupce na místě správce internačního tábora, pro přestupek krádeže movité věci pod 2.000 Kčs.

Ad. C/ Dle svědkyň Anny L-ové, Libuše K-ové a zejména Ferdinanda Beinhauera obviněný V. Bouda v létě 1945 opětovně, a to vždy před více lidmi přítomnými, mluvil s Němkami v táboře nanejvýš oplzle, zejména když odcházely na práci do města³¹¹, jako slovy: „marš drb... už jseš vydrba... jaké měli ti Rusi oca... už máte plné pi... a pod.“. Je nepochybné, že tyto necudné řeči Boudovy průjstily z podrážděnosti jeho pohlavního chtíče, nebo směřovaly k tomu, aby pohlavní pud Boudův nebo jiných osob byl drážděn. Je nepochybné, že tyto nanejvýš necudné řeči byly způsobily vzbuditi veřejné pohoršení a vzhledem na hořejší výpovědi také toto vyvolaly.»³¹²

ROZSUDEK NAD BOUDOU & BÖGLEM/ 3. října 1947 vynesl Krajský soud v Novém Jičíně nad Böglem a Boudou rozsudek – »oba obžalovaní byli od žaloby zcela osvobozeni«. Zásadním argumentem pro osvobuzující rozsudek byl fakt, že »vůbec prvá lhůta pro beztrestné přihlášení věcí nabytých z majetku Němců, ať krádeží či zpronevěrou,« končila teprve 31. července 1945³¹³, zatímco prohlídky proběhly už 24. července, navíc o »tzv. přidělování vědělo více osob a z části k tomu i Hlobil, jako první náměstek, dal souhlas, či jiní činitelé, při čemž se ujišťovali vzájemně obvinění i Hlobil, že věci hodlají a budou musiti přihlásiti, takže soud došel k »logickému závěru a přesvědčení, že oba obvinění měli úmysl přihlásiti věci neprávem získané při své přihlašovací akci [...], nelze jim imputovati úmysl zlodějský či defraudací, a že tudíž ve směru subjektivním nelze u nich mluvit o trestných činech. [...] K tomu nutno uvážiti, že Bouda i Bögl, kteří jsou politickými vězni s dlouholetým vězením v koncentračních táborech, stejně jako jiné persekované osoby a odbojové složky, v své revoluční době byli jistě subjektivně přesvědčeni, že věci zajištěných Němců v své řadě tvoří zdroj pro oprávněnou náhradu jejich za škody jim neb jejich příbuzným způsobené okupanty, i když byli si vědomi toho, že budou musiti věci pak přihlásiti a odkoupiti. Za přestupek dle trestního zákona §516 (sub C/ žaloby) neuznal soud u obviněného Boudy, ježto neuvěřil svědkům, pro což měl podklad ve špatné pověsti dvou svědkyň.»³¹⁴

Státní zástupce dr. Masařík sice nejprve ohlásil tzv. zmateční stížnost, 14. listopadu 1947 ji však stáhl, čímž se případ definitivně uzavřel.

ROZSUDEK NAD KWIATKOVSKÝM/ Stejný výsledek měl o rok dříve i případ K. Kwiatkovského. Krajský soud v Novém Jičíně jej 23. prosince 1946 osvobodil. Důvodem byla změna výpovědi – zatímco v obžalova-

311/ Tvzení obžaloby, že ženy »odcházely do města na práci«, je vzhledem k jejich výpovědím těžko pochopitelným eufemismem.

312/ Spis obžalovací, 25. 2. 1947. In: ZAO, SZNJ, k. 6, sign. St 850/45.

313/ Zpráva, 7. 8. 1945. In: ZAO, SZO, k. dod. 78, sign. St 2085/45: »Ad ilustrandum přikládám plakát Národního výboru o odevzdání národního majetku, podepsaný i obv. Boudou, v němž se hrozí provinilcům přísným potrestáním.«

314/ Zpráva, 14. 11. 1947. In: ZAO, SZNJ, k. 6, sign. St 850/45.

cím spise z 10. září 1946 čteme: *»svědek Josef Váňa potvrdil výslovně, že žádný radioaparát Kwiatskovskému nepřidělil«, při soudním líčení »Váňa připustil možnost, že obžalovaný žádal, aby mu vydal potvrzení o tom, že mu bylo přiděleno radio, které už vyzvedl ze skladu«*.³¹⁵ Tak skončila hranická „rozkrádačská aféra“ z léta 1945, úzce související s událostmi v internačním táboře. Zůstane otázkou nakolik byly důvody osvobození jednotlivých protagonistů věrohodné³¹⁶, ovšem přímo údiv budí způsob, jakým bylo nakládáno s výpověďmi poškozených žen. Pokud by stejní prokurátoři a soudci měli tehdy posuzovat přímo násilnosti v internačním táboře, nelze vyloučit, že by všichni svědci byli označeni za nedůvěryhodné, vždyť se jednalo o Němce *»zřejmě zaujaté«* proti svým vězňitelům, a navíc mohli mít strážní pocit, že mučení je vlastně *»jakousi formou spravedlivé odplaty«*, kterou legalizoval zákon č. 115/1946.

FILTROVAT AŽ K NEVINNOSTI/ Když se probíráme jednotlivými vyšetřováními, která s internačním táborem nějak souvisejí, a zejména genezí obvinění, narážíme několikrát na stejný vývoj – obvinění z nejzávažnějších, tedy násilných deliktů se ve výpovědích svědků objevuje, ale vyšetřování je vedeno jiným (hospodářskokriminálním) směrem, takže obžaloba nakonec ani dotčného neobviní z násilných činů, přestože při znalosti kontextu je evidentní, že stranou tak zůstaly zjevné zločiny. A tato znalost kontextu měla být vytvořena především policejním vyšetřováním. Jinými slovy: v drtivé většině případů pozorujeme nevůli „orgánů činných v trestním řízení“ skutečně najít a potrestat viníky.

DOBOVÁ REFLEXE PERZEKUCÍ/ Jak se Hraníčané vyrovnávali s tím, že čeští strážní v internačním táboře terorizují místní Němce? A věděli o tom vůbec?

Vzhledem k počtu internovaných, strážných i kvůli příbuzenským vazbám, táhnoucím se napříč národnostmi, je jisté, že táborová zvěrstva nemohla být utajena. Dotýká se jich zřejmě už novinový článek z 19. května 1945: *»Jedni míní, že v internačním táboře se děje křivda těm, kteří 6 roků již svou přítomností v hostinci či společnosti naháněli hrůzu a zavírali ústa mnoha vlastencům, a neslyší přitom těch mnoha, kteří z nacistických táborů přišli a vyprávějí o hrůzách v nich. Jiní říkají, že se proti Němcům tam umístěným, a vůbec z Hranic, postupuje příliš benevolentně. Chceme říci, že se vůči internovaným Němcům postupuje zrovna tak, jak oni postupovali a jak se chovali vůči nám.«*³¹⁷

315/ Zpráva, 24. 2. 1947. In: ZAO, SZNJ, k. 6, sign. St 916/45.

316/ Zvlášť když uvážíme, že argument o nevypršené lhůtě pro *»beztrestné přihlášení nabytých věcí«* se ve výpovědích obžalovaných při vyšetřování vůbec neobjevil, byl použit teprve při přelíčení.

317/ A. M. [Alfa Musiol], *Vzájemné podezřívání dosud trvá*. In: Nový směr, č. 1, 19. 5. 1945, s. 1. – Na předválečný hranický Přehled navázal v květnu 1945 orgán Národní fronty Nový směr (č. 1 je zároveň Přehledem č. 25/XI. roč.), který byl v dubnu 1946 přejmenován na Ruch a změněn v orgán KSČ, v červenci 1948 byl zastaven.

Ač občas v textech narazíme na tvrzení, že »otázka Němců nemůže být posuzována paušálně«³¹⁸, zjišťujeme, že jím autoři nikdy nezpochybňují oprávněnost paušálních perzekucí, jen v jednotlivých případech nacházejí „výjimky z pravidla“. Zvrácená logika kolektivní viny Němců a kolektivní zásluhy Čechů tak v poválečné době v hranických písemnostech nikde zpochybněna nebyla. Argument oprávněné odplaty³¹⁹ se pak do omrzení opakuje při každé příležitosti; vrcholí v policejním hlášení vrchního strážmistra F. Kotaly: »*Jelikož v této revoluční době nebyly o internačních táborech vydány žádné směrnice, byl tábor způsoben z části táborům nacistickým, ovšem s tím rozdílem, že se v nich taková zvěrstva, jako v táborech německých, nepáchala. Kázeň byla tuhá. Nacistická zpuťnost a neposlušnost byly v rámci přeškolení (:Umschulungu:) trestány kázeňskými tresty tělesnými.*«³²⁰

Logickým důsledkem této všeobecně sdílené „ideologie převratu“, v níž dosud utlačování trestají utlačovatele stejnými metodami, bylo nejen vybudování paralely mezi Čechy (Židy) v období války a poválečnými Němci, ale i připodobnění chování nacistických Němců a poválečných (převážně komunistických) Čechů. Této pointy si dobové texty samozřejmě nemohly všimnout.

V místních novinách se o českých zvěrstvách explicitně vůbec nepsalo³²¹, což svědčí o základní neochotě zabývat se tématem i ve chvíli, kdy probíhalo z podnětu ONV vyšetřování zločinů. Krásnou ukázkou eufemizace problému a jeho ukrývání je vzpomínkový text táborového správce J. Závodného, v němž je teroru věnována jedna mnohoznačná věta: »*Staly se také nepřístojnosti v tábore.*«³²²

318/ Štěpánka Minaříková-Řezáčová, *Otázka Němců nemůže být posuzována paušálně*. In: Nový směr, č. 15, 24. 8. 1945, s. 1.

319/ Což je v pravém slova smyslu „revanšistický“ argument.

320/ Hlášení SNB, 12. 12. 1945. In: AMVK, A 15, inv. j. 35.

321/ A téma rozkrádání zabaveného německého majetku bylo exponováno také jen okrajově.

322/ Vzpomínka J. Závodného, 8. 12. 1948, In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 29.

VII. KONEC NĚMCŮ V HRANICÍCH

ODSUN/ Po roce perzekucí čekal české Němce odsun. V dubnu 1946 se mohli hraniční čtenáři dočíst: »Pro odsun Němců se počalo upravit v Hranicích sběrné středisko. K prvnímu transportu dojde asi počátkem května. Jelikož mnozí Němci již dnes chtějí odcházeti ze zaměstnání z důvodů příprav k odsunu, upozorňujeme všechny zaměstnavatele na to, že Němci mohou být ze zaměstnání propuštěni jen na základě svolávacího lístku do sběrného tábora. Tyto svolávací lístky budou okresním národním výborem včas rozeslány všem Němcům určeným k 1. transportu.«³²³

Sběrné středisko pro celý hranický politický okres bylo zřízeno na přelomu května a června 1946 v konfiskované Czeikeho/Čajkově cihelně (dnes součást areálu Sigma II). V čele střediska stál velitel³²⁴, jemuž podléhal 1 hospodář, 6 strážných a 1 hasičská hlídka, při odsunu dále pomáhalo 5–6 příslušníků SNB.

Do amerického okupačního pásma Německa bylo vypraveno z Hranic celkem 6 transportů³²⁵:

transport (č.)	datum	čas	mužů	žen	dětí*	dětí**
I. (68.156)	3. 7. 1946	22–23 h	357	675	161	6
II. (68.180)	20. 7. 1946	21 h	367	680	143	10
III. (68.214)	4. 8. 1946	18:58 h	395	670	124	11
IV. (68.225)	10. 8. 1946	? h	368	681	141	10
V. (68.253)	24. 8. 1946	18:58 h	408	681	106	6
VI. (68.285)	9. 9. 1946	17:58 h	301	486	78	5
celkem:			2196	3855	753	48

* do 6ti let / ** do 1 roku

Se soustředováním osob do cihelny se začalo 25. června 1945. Technickou stránku odsunu si ukážeme na posledním transportu – 28. srpna vydal přesídlovací referát ONV směrnici k odsunu, která určovala, kolik zhruba lidí, z které vesnice a v kolik hodin se má ve středu 4. září do-
stavit do sběrného střediska.

323/ Odsun Němců na obzoru. In: Ruch, č. 1, 19. 4. 1946, s. 2.

324/ Nejříve vrchní strážmistr Josef Purger z Hustopeč, později vrchní strážmistr Karel Urbanec z Lipníku.

325/ Výkazy. In: SOkAP, ONVH, k. 330. – Jiný dokument: Sběrné středisko Němců, likvidace, 5. 4. 1948. In: SOkAP, ONVH, k. 331 uvádí, že mimo to byli Němci z Hranicka dodáváni do sběrného střediska v Novém Jičíně (od 30. dubna do 31. října 1945 to bylo celkem 96 lidí), v Rýmařově (16. srpna 1945 13 lidí) a Svatobořic (11. listopadu 1945 7 osob).

Např:

Hranice	(auty)	na 8 h	asi 38	osob	
Polom	(povozy)	na 9 h	asi 128	osob	
Ranošov	(auty)	na 12 h	asi 96	osob	
Běloutín	(povozy)	na 13 h	asi 6	osob	atd.

Výběr konkrétních osob byl zřejmě v rukou místních národních výborů. Ve sběrném středisku byli lidé ubytováni a prošli zdravotní prohlídkou. 9. září odpoledne byl k vedlejší koleji, vedoucí do cihelny, přistaven vlak. »Transport doprovázel voj. doprovod v síle 1 důstojník a 1+10 mužů. [...] Odsunutí Němci byli vybaveni dostatečně zavazadly ve váze 70 kg pro 1 osobu. Zdravotní opatření byla během sběru a odsunu provedena dokonale a podle sdělení úředního lékaře MUDra Rottera byl stav všech odsunutých osob velmi dobrý. Průběh sběru a odsunu byl hladký a pořádek nebyl v žádném směru narušen. [...] Vlak s odsunovanými Němci byl odvezen do amerického okupačního pásma v Německu a byl předán v Chebu.«³²⁶

Sběrné středisko bylo zlikvidováno k 15. září 1945, »dozor nad zbývajícími Němci v počtu 26 osob, nacházejícími se ještě ve sběrném středisku, převezme 15. září civilní stráž, určená ONV Hranice«³²⁷.

POČET (NE)ODSUNUTÝCH/ »Po osvobození zůstalo v hranickém okrese 7.788 osob německé národnosti. [...] Ze sběrného střediska bylo odsunuto 6.853 osob německé národnosti. Prostřednictvím sběrného střediska v Novém Jičíně bylo z Hranicka odsunuto 81 osob, prostřednictvím sběrného střediska v Rýmařově 13 osob. Sedm osob nemocných a transportu neschopných bylo dopraveno do tábora ve Svatobořicích, odkud mají být odsunuti nemocničním vlakem. Dobrovolný odjezd do Rakouska byl povolen 53 osobám, takže celkem bylo z okresu hranického odsunuto 7.007 osob. V okrese hranickém zbývá ještě 753 osob německé národnosti, z nichž jest 654 osob českého původu neb žijících ve smíšených manželstvích a 99 osob, jejichž žádosti o vynětí z odsunu cestou milosti (přestárlí, příbuzní českých občanů a pod.) budou rozhodnuty ministerstvem vnitra. K jarnímu odsunu v měsíci dubnu jest připraveno prozatím 28 osob, tento počet se však podstatně zvýší o osoby, jimž žádosti o vynětí z odsunu cestou milosti nebudou kladně vyřízeny.«³²⁸

Bohužel málokterý výkaz zviditelňuje svou metodiku, takže vedle právě citovaného textu, který mluví o 753 Němcích, kteří zatím odsunuti nebyli, existuje zhruba ze stejné doby podrobný výkaz ONV³²⁹, který říká, že ve správním okrese Hranice zůstává:

326/ Hlášení, 10. 8. 1946. In: SOKAP, ONVH, k. 330.

327/ Hlášení, 19. 9. 1946. In: SOKAP, ONVH, k. 330.

328/ Bohuslav Hajzner, *Zprávy k prvému pololetnímu okresnímu sjezdu*. In: Okresní věstník pro správní okres hranický, č. 2–3, 15. 2. 1947, s. 17. – Seznam Němců odsunutých z hranického okresu podle příjmení: Index odsunutých Němců. In: SOKAP, ONVH, i. č. 26.

329/ Seznam, nedatováno. In: SOKAP, ONVH, k. 323.

celkem	mužů	žen	dětí*	důvod
0				Němců, kteří mají legitimaci specialistů,
22	10	10	2	Němců, kteří mají prozatímní osvědčení o čs. státní příslušnosti (vzor B),
986	322	396	268	Němců žijících ve smíšeném manželství,
56	14	36	6	Němců vyňatých z odsunu rozhodnutím MV cestou milosti,
0				Němců, kteří prokázali, že byli antifašisty,
399	125	215	59	Němců českého původu,
123	34	64	25	Němců podléhajících odsunu**.
1566	Němců celkem			

* do 14ti let / ** U nich se s transportem počítalo, ale z nejrůznějších důvodů roku 1946 odsunuti nebyli; zčásti to byli také lidé, kteří čekali na proces před Mimořádným lidovým soudem.

Nepoměr mezi německými muži a ženami, kteří zůstali v ČSR, i mezi těmi, kteří byli odsunuti do Německa, nasvědčuje tomu, že zhruba každý druhý muž zahynul ve válce...

»Němci ze smíšeného manželství zůstali neodsunuti. Některým z nich bylo vráceno českosl. občanství. Nezletilým dětem vesměs. Přestárlí Němci, přes 70 let, za něž se některá česká rodina zavázala, že bude se o ně starati do jejich smrti, – ti byli také ponecháni v obci.«³³⁰

PŘÍMO V HRANICÍCH/ V samotných Hranicích vypadají čísla následovně: k 1. lednu 1945 žilo v Hranicích 8.065 Čechů a 1.019 Němců³³¹, tedy zhruba ve stejném poměru jako před válkou. 8. srpna 1945 to bylo už 8.545 Čechů a jen 712 Němců³³².

Výkaz k 1. listopadu 1946³³³ – tedy po odsunu – říká, že původní počet Němců v obci byl 642 a v současnosti v Hranicích zůstává 438 Němců³³⁴. Z toho tedy vyplývá, že bylo odsunuto 202 Hraničanů. Toto číslo zhruba potvrzuje také jmenný seznam odsunutých³³⁵, z něhož vyplývá, že Hraničané byli odsouváni v rámci I., II., IV. a VI. transportu – bylo jich celkem 200, z toho 136 žen a 64 mužů.

Počet odsunutých v následujících letech rozšířili lidé, kteří odcházeli do Německa individuálně formou tzv. „jednotlivého odsunu“. Hlášení o škodních událostech shromážděná ve fondu Ost-Dokumentation³³⁶,

330/ Vzpomínka M. Zeniuka, 25. 1. 1949. In: SOKAP, MNVH, k. 52, č. 35.

331/ Z tohoto čísla snad lze usuzovat, že Němci židovského původu, vyvraždění ve vyhlazovacích táborech, byli v průběhu války číselně nahrazeni „novými Němci“ českého původu. Je ovšem také možné, že do čísel už se promítly přesuny obyvatelstva vlivem blížící se fronty.

332/ Eva Zelová, *Hranicko v letech 1945–1948*. Roč. práce, FPFSU. Opava, 1998, s. 65.

333/ Počet osob něm. národnosti. In: SOKAP, ONVH, k. 323.

334/ Podobně z 55 drahotošských Němců jich v obci zůstalo 51. Z ryze německých obcí okresu ovšem byla vysídlena drtivá většina německého obyvatelstva – ze 103 boňkovských Němců zůstávalo 16, z 1116 potštátských 23 a z 1125 bělotínských jen 4.

335/ Seznam odsunutých Němců v roce 1946, nedatováno. In: MMGH, Fond dokumentace, sign. 303/81/1.

336/ Schadensfällen in Mährisch-Weisskirchen. In: BAB, OD.

evidují dalších 51 utečenců s původním bydlištěm v Hranicích, kteří se na seznamu odsunutých neobjevují³³⁷. Z tohoto zmatku, do kterého by světlo mohl přinést jen specializovaný výzkum, se zatím zdá, že po válce z Hranic odešlo 200–300 Němců. Mezi nimi také několik postav našeho příběhu – Viktor Fromm, Vilemina K–á, MUDr. Bruno Thavon, Štěpánka K–á, dr. ing. Albert Schattauer, Friedrich Sander, Gertruda F–ová a někteří další.

Přirozeně ještě víc se čísla rozcházejí v pokusech vyčíslit počet neodsunutých Němců. Proti zmiňované cifře 438 stojí jmenovitý seznam všech osob německé národnosti včetně *osob českého původu*, které v Hranicích zůstaly³³⁸. Ten obsahuje 278 osob, u naprosté většiny z nich nacházíme poznámky »*český původ*«, případně »*smíšené manželství*«, takže když se plánovaný jarní odsun roku 1947 neuskutečnil a ČSR se rozhodla pro *přesun Němců z pohraničních okresů a jejich rozptýlení ve vnitrozemí*, v úvahu k takové akci připadalo pouze 11 hranických Němců³³⁹.

UZÁVĚR/ Přes všechny nejasnosti z těchto čísel zhruba vyplývá nejeponom to, že z Hranic byla odsunuta jen asi třetina, maximálně polovina hranických Němců, ale také podivuhodný fakt, že mezi lednem 1945 a červnem 1946 tu klesl počet Němců o jednu třetinu až polovinu³⁴⁰. Pokud nemá pravdu ojedinělé tvrzení o poválečném zavraždění asi tří set hranických Němců³⁴¹, či nedošlo-li v nějaké podobě k tzv. divokému odsunu, zdá se, že důvod tohoto pohybu je právě v tolikrát zmiňované prostupné hranici mezi Čechy a Němci, která bilingvní Čechy a Němce přесouvala vlivem politické situace jednou k Němcům, podruhé k Čechům bez ohledu na všemožné legislativní překážky.

Potomci těchto Němců jsou dnes většinou Češi. A vysídlení Němci v sobě mají spoustu „české krve“. Buďme si toho dobře vědomi, když mluvíme o „nich“ a o „nás“.

/ 6. srpna 2003

337/ Neobjevují se ovšem ani na seznamu neodsunutých Němců! S výjimkou Aloise a Marie Jamborových, o kterých už byla v této knížce řeč. Nebyli odsunuti, ale později se vystěhovali do Německa. Pro dokreslení jejich příběhu ještě protokol z výsledku B. Mihačové, 19. 10. 1945. In: SOKAP, ONVH, k. 180: »*Šila jsem po devět roků u pí. Jamborové, z toho tři roky za okupace. Vím jen tolik, že když přišli Němci, p. Jambor se hned k Němcům přihlásil, ale paní Jamborová nechtěla a mně říkala, že ona k nim nepůjde. Pozorovala jsem, že kvůli tomu dochází mezi nimi k neshodám; u stolu spolu ani nemluvili, jednou došlo přímo k rvačce mezi nimi, když p. Jambor chtěl, aby ona s dcerou šla do německé zábavy v Sokolovně, čemuž se obě bránily. Pak se stávalo, že mi zůstávala pí Jamborová dlužna a jednou mi řekla: „Tak už jsme v tom“ – a vykládala mi, že se jim finančně špatně daří, že její muž nedostává žádné práce od Němců, protože rodina není k nim přihlášena, přitom ale dodávala, že ona žádnou ruku zdvihat a nikam chodit nebude.*«

338/ Seznam německých příslušníků, nedatováno. In: MMGH, Fond dokumentace, sign. 304/81/1.

339/ Hlášení SNB, 25. 11. 1947. In: MMGH, Fond dokumentace, sign. 302/81/1.

340/ Pohyb obyvatel na konci války na těchto číslech může mít podle našeho názoru jen menší podíl.

341/ Citované svědectví F. Schneidera, s. 66.

ZKRATKY:

AMVK	Archiv Ministerstva vnitra (Brno-Kanice)
BAB	Bundesarchiv (Bayreuth)
GPU	Государственное Политическое Управление
i. č./ j.	inventární číslo/ jednotka
k.	karton
KSČ	Komunistická strana Československa
KSO	fond Krajský soud Olomouc
MMGH	Městské muzeum a galerie Hranice
MNV(H)	(fond) Městský národní výbor (v Hranicích)
MV	Ministerstvo vnitra
MZAB	Moravský zemský archiv Brno
NBS	Národní bezpečnostní stráž
NKVD	Народный Комиссариат Внутренних Дел
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
OD	fond Ost-Dokumentation
ONV(H)	(fond) Okresní Národní výbor (v Hranicích)
SdP	Sudetendeutsche Partei
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOkAP	Státní okresní archiv Přerov
SS	Schutzstaffel der NSDAP
SZNJ	fond Státní zastupitelství Nový Jičín
SZO	fond Státní zastupitelství Olomouc
VSZB	fond Vrchní státní zastupitelství Brno
ZAO(O)	Zemský archiv Opava (pobočka Olomouc)
ZNV	Zemský národní výbor
N / Č	úředně uváděná národnost internanta

REJSTŘÍK OSOB

- Babecký, Gustav 71
 Bärthl, František 42
 Běhůnek, Vladimír 81
 Beinbauer, Ferdinand 20, 22, 36, 40,
 42–47, 57, 59, 63–67, 74, 83
 Benisch(ová), Marianne 26, 28
 Bernátek, Miroslav 33
 Bialek, Walter 55, 64–65
 Bittner, Leo 51, 54–55, 58
 Bög(e)l, František 38–40, 42–43, 45, 52,
 54–56, 59–65, 67, 70, 74–75, 77, 79–86
 Bouda, Vladimír 26, 35, 38–40, 43, 46,
 52–65, 67–70, 72–74, 79–86
 Broskovič, Michal 63
 Bruckner, Pius Leo 32
 Buben, František 41–42, 83
 Bureš, Josef 44
 Čech 53, 56
 Čížek, Antonín 40
 David, Vilém 56, 63, 66
 Dolák, Josef 39
 Dohnal, Al. 47
 Dombek, Jan 57
 Dorotík, Čeněk 39
 Eliášek 65
 Elišák – viz Eliášek
 Fraiss, František 24
 Fritsch(ová), Marie 58
 Fromm, Viktor 44, 46, 53, 57, 61, 92
 F–ová, Gertruda 67, 68, 72, 77, 92
 Gallaš, Josef H. A. 16
 Gavalčík, Jan 41, 42
 Gayer, Rajmund 23, 60
 Gazdoš, Jar. 34
 Gebhardt, Friedrich 32, 58
 Gröger, Jan 44
 Gross, Alois 64
 Hajzner, Bohuslav 42, 90
 Hamšík, Vladislav 29
 Haneška (Hanuška), Josef 34
 Heider, Emil 49
 Helbig, Karel 22
 Helbigová, Emilie 22
 Heller 22
 Hirsch 56
 Hlobil, Alois 30, 38, 43, 57, 82, 85–86
 Hodinová, Heřma 18
 Hoffmannová, Gertruda 33
 Holík 53
 Horňák 75
 Horník, Otto 55–58
 Jambor, Alois 22, 36, 92
 Jambor, Alois ml. 36
 Jamborová – viz Janečková
 Jamborová, Marie ml. 36
 Janečka, Augustin 18
 Janečková-Jamborová, Marie 18, 92
 Jedlička, A(da)lbert 41, 52–53, 55–57, 63,
 67, 83
 Jeschke, František 24
 John 16
 Juratsch, Karel 33
 Kapinusová, Věra 22
 Keller, Benedikt 16
 Kettner, Karel 24, 32–33, 80–81
 Kinzel, Hugo 58
 Klein, František 60
 Klösel, Josef 36
 Klust, Čeněk 59, 61, 65, 83
 Knöbl, Jan 34
 K–á, Štěpánka 68–71, 92
 K–á, Vilemína 69–71, 92
 Kopka, Dobroslav 34
 Kotala, František 76, 88
 Koudela, Josef 22
 Koudelová, Leopoldína 22
 Kovářová, Anna 47
 Kraus 80
 K–ová, Jiřina 71–72
 K–ová, Libuše 72–73, 82, 86
 Kunz, Otto 60
 Kutschová, Ludvíka 85
 Kwiatkovský, Karel 79, 80, 82, 86–87
 Lamatschek, Jindřich 32
 L–ová, Anna 72–74, 82, 86
 Losert 22
 Macek, Alois 47, 75
 Machanec 62–63
 Machnerová – viz Schattauerová
 M–ová, Marie 71
 Mařík 60
 Masařík 86
 Matějka, František 23, 59–61, 66
 Miháčová, Berta 92
 Mihula 75
 Michalčík, František 68–71, 82
 Milián, A. 40
 Minaříková-Režáčová, Štěpánka 88
 Mück, Richard 66
 Musial, František 38–39, 48–49, 74
 Musiol, Alfa 87
 Nacházal, Ladislav 34
 Něček, Rudolf 34
 Nehyba 62
 N–ová, Edita 25–26, 77–79
 Nelhieblová, Marie 25
 Niederle, Lothar 44
 Ohnutek 60
 Ostřanský 76
 Otáhal, V. 33
 Palát, Stanislav 80–81
 Palička 80
 Pavezka, Hubert 53–54
 Pavlas, Jaromír 39, 55, 67, 68–71, 77–79,
 83
 Pavlíček, Boh. 25
 Pecha, Jaroslav 57, 79
 Pešek 81
 Pe(t)schl 65–66
 Pinkava 80
 Plachký, Friedrich 18, 34
 Plebálová 81
 Plch, Josef 34, 42
 Pommer, Rudolf 60, 81
 Popp, František 57, 58
 Popp, Ludvík 18

- Pranič, Karel 63
 Prilinger 81
 Prillingerová, Betti 66
 P-ová, Marie 68–71, 82–84
 Prochaska 45
 Procházka, Alois 50
 Procházka, Jan 84
 Procházka, Karel 84
 Prudilová, Eliška 30
 Příkryl, Alois 52, 59, 65, 67
 Pukl, Jaromír 60
 Puklová, Margita 30
 Purger, Josef 89
 Rábl, Adolf 34, 42
 Radmil, František 53–54, 56–57, 63, 65, 72, 75
 Reichert Hugo 63
 Richtr, Augustin 80
 Richtr, Jan 80
 Rosenbaum – viz Jedlička
 Rotter 90
 Rýpar 57
 Rýpar, Josef 32
 Řehula 62–63
 Řezáčová – viz Minaříková
 Samek, Jaroslav 47, 58
 Sander, Friedrich 38–39, 52, 58, 66, 75, 92
 Sander(ová), Anna 58
 Sander(ová), Ilse 52, 58, 75
 Satánek, Zdeněk 45
 Sedláček, František 33
 Seidl 45, 81
 Seniuk – viz Zeniuk
 Schattauer, A(da)lbert 32, 57, 65–67, 75, 92
 Schattauerová, Hildegarda 57
 Schestag, František 32
 Schneider, Franz 35, 47, 61, 66, 92
 Schnölzer, Vilém 32–33
 S(ch)widerská, Amálie 84–85
 Schwiderski, Augustin 32, 58
 Siegl, Antonín 38, 56, 59, 61, 63, 70–71, 83
 Slaviček 62–63
 Slezák 57, 63, 72
 Smitko (Smitka), Emil 59, 62, 64–65, 75
 Sobotka 83
 Sochor 57, 63, 83
 Spudil 83
 Spühl, Eduard 63
 Stáhalová, Marie 32
 Staněk, Otto 83
 Sterz, Alexandr 53–54, 57, 84
 Stromel, František 63
 Svoboda, Oskar 23
 Synek, Jan 42
 Šlachta, Rudolf 83
 Šromota, František 18
 Šrot, František 83
 Tajsík, Jindřich 57
 Tempir 79
 Thavon, Bruno 49, 55–57, 62, 64, 66–67, 73, 92
 Tyralík, Augustin 53, 60, 63–64, 84
 Urban 58
 Urbanec, Karel 89
 V-á, Gunigunda 71
 Václavík - viz Watzlawik
 Váňa, Josef 87
 Vat(t)er 65–66
 Vávra 57
 Vojáčková 81
 Watzlavik, Evžen 48
 Watzlawik, František 18
 Wellart, Ludvík 82–83
 Wellartová, Anna 81–83
 Wolf 22
 Wolf, Ferdinand 75–76
 Wolfová, Marie 75–76
 Zaoral, Arnošt 62
 Závodný, Josef 37, 39–40, 45–46, 50, 59, 62, 79, 83–85, 88
 Závodský, Artur 32
 Zeniuk, Michal 29

OBSAH:

5	Předmluva
7	I. Češi a Němci
14	II. Národnostní poměry na Hranicku
24	III. Poválečná perzekuce hranických Němců
34	IV. Internační tábor/y v Hranicích
51	V. Násilí v lágru
77	VI. Soudní dohry „revolučních dob“
89	VII. Konec Němců v Hranicích
93	Zkratky
94	Rejstřík osob
96	Obsah

Tento dotisk opravuje první vydání (říjen 2003, 600 výtisků) na stranách 17 (sčítání lidu), 34 (bibliografický údaj v pozn. 108), 50 (rok likvidace), 36 (identifikace hotelu Moravia), 94-95 (index). Jinak je vydání zcela shodné. Na závěr nově připojujeme resumé v němčině a krátký dodatek.

Die Geschichte des Lagers – Das Internierungslager und die Verfolgung der Deutschen in Mährisch-Weisskirchen (1945–1946)

Das Buch „die Geschichte des Lagers“ beschäftigt sich mit dem Thema der Verfolgungen von Deutschen, die sich in den Jahren 1945–1946 in der mährischen Stadt Hranice (Mährisch-Weisskirchen) abspielten. Im ersten Kapitel wird zunächst allgemein das Verhältnis zwischen tschechischen Deutschen und Tschechen im Verlauf der gemeinsamen Geschichte charakterisiert. Das zweite Kapitel betrachtet das Zusammenleben der Tschechen und Deutschen in Weisskirchen und seiner Umgebung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert. Der Autor versucht deutlich zu machen, dass die Germanisation oder Tschechisation der dortigen Bevölkerung meist nicht durch eine Zuwanderung von Zugehörigen des anderen Ethnikums verursacht war, sondern nur durch Änderung der nationalen Identifikation von Seiten der Bevölkerung selbst. Neben Bewohnern, die entweder nur die deutsche oder nur die tschechische Sprache beherrschten, existierte im Region eine breite bilinguale Bevölkerungsschicht, die sich unter Einfluss von politischen, ökonomischen und kulturellen Drücken abwechselnd zur tschechischen und deutschen Nationalität bekannte. Die am stärksten zur Germanisation beitragende Gruppe in der Stadt waren die weisskirchener Juden, die paradoxerweise während der deutschen Besatzung der tschechischen Länder fast völlig ausgelöscht wurden.

Im dritten Kapitel beschreibt der Autor die vielseitigen Verfolgungen der weisskirchener Deutschen und der „Neudeutschen“ (d. h. Tschechen, die sich während der Okkupationszeit zu deutscher Nationalität bekannten) – Einschränkungen der Bewegungsfreiheit, die Pflicht das Abzeichen „N“ zu tragen, Enteignung, Entledigung von der tschechoslowakischen Staatsbürgerschaft, sprachgebundene Persekutionen, Zwangsarbeiten usw. In den zwei darauffolgenden Kapiteln wird sorgfältig die Geschichte der drei Internierungslager, in denen die Weisskirchener Deutschen im Mai 1945 in Haft genommen wurden, beschrieben. In den ersten Wochen kam es dort häufig zur Folterung der Gefangenen, Frauen wurden von Mitgliedern der Lagerwache, Soldaten der Roten Armee und sogenannten Partisanen vergewaltigt. Mindestens neun Menschen kamen bei Folterungen im Hauptinternierungslager zu Tode. Der Text geht von aus dieser Zeit erhaltenen Polizeiprotokollen aus.

Das sechste Kapitel behandelt die Ermittlungen dieser Straftaten und die darauffolgenden Gerichtsprozesse. Eine Grozahl der Schuldigen wurde niemals verurteilt und diejenigen, die für schuldig erklärt wurden (in den meisten Fällen handelte es sich um Eigentumsrechtsdelikte) wurden nachträglich freigesprochen. Im letzten Kapitel wird in Kürze die im Sommer 1946 ablaufende Abschiebung der Deutschen aus dem Weisskirchener Region beschrieben. Der Autor weist auf die Missverständnisse bezüglich der Anzahl der abgeschobenen Deutschen und der, die in der Tschechoslowakischen Republik geblieben sind. Aus dem gesamten Bezirk Weisskirchen wurden mehr als 7000 Menschen ausgebürgert. Aus Weisskirchen waren es ca. 200-300 Deutsche, wobei

ungefähr die gleiche Anzahl in der Stadt blieb. Der Autor gelangt zu dem Schluss, dass sich heute in der Tschechischen Republik die Nachkommen einer Reihe von damals als Deutsche verfolgten Weisskirchnern zur tschechischen Nationalität bekennen und auch eine beträchtliche Zahl von Menschen tschechischer Abstammung nach Deutschland abgeschoben wurde.

DODATEK / Při dalším promýšlení a zkoumání tématu, které nastalo také díky (místy zuřivým) diskuzím nad již vydanou knížkou, jsem si uvědomil, že zcela stranou zůstalo téma Hraničanů, jimž (částečně) židovský původ přivodil řadu perzekucí za nacistického režimu – a vzápětí po osvobození byli (jako německy mluvící) internováni v hranickém lágru. I jejich případ je vlastně netypický, ale rozhodně tragický. • V dubnu 2004 vyšla kniha Václava Bednáře, Bohumíra Indry a Jiřího Lapáčka *Kronikáři města Hranic* (Hranice, 2004), která obsahuje mnoho zajímavých informací k soužití česky a německy mluvících Hraničanů od 19. století až do roku 1945. Zejména pro druhou kapitolu *Příběhu lágru* přináší mnoho nového. • K citaci dobového nenávislného článku na straně 32 zdůrazňujeme na žádost dcery Věry Kapinusové, že věta »ačkoliv soud přiznal její vinu« nemá oporu v dochovaném soudním spise (ZAO, Mimořádný lidový soud Nový Jičín, Ls 124/45). • 22. února 2004 jsem se setkal s Jiřinou K–ovou, dosud žijící exinternantkou. Snad se v budoucnu dočkáme zpracování jejích vzpomínek na tuto dobu. Pro téma této knížky je klíčové, že podle jejích zkušeností bylo v motošinském táboře ubíjeno v prvních týdnech 4 až 5 lidí denně. Osobní odhad zněl cca 250 zavražděných v průběhu května a června 1945. Její (již zemřelý, tehdy čtrnáctiletý) bratr tyto mrtvé osobně odvážel na hranický městský hřbitov. V této souvislosti nabývá nové váhy svědectví Franze Schneidera (s. 66).